

İstanbul
sokak
çocukları
rehabilitasyon modeli

TEORİK BİLGİLERLE
ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ
SEMPOZYUM
KİTABI

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

**“İSTANBUL SOKAK ÇOCUKLARI
REHABİLİTASYON MODELİ SEMPOZYUMU”**

6-7 MART 2007

**TEORİK BİLGİLERLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ
SEMPOZYUM KİTABI**

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER DAİRE BAŞKANLIĞI
İSTANBUL DARÜLACEZE MÜDÜRLÜĞÜ

**BU SAYFA BOŞ
OLACAK**

Derleyen

Prof. Dr.Oğuz POLAT

Yayına Hazırlayan

İstanbul Darülaceze Müdürlüğü
Stratejik Planlama Birimi
Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr.Sevil ATAÜZ
Prof. Dr.Esin KÜNTAY
Prof. Dr.Oğuz POLAT
Doç. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ

Düzenleme Kurulu

Tayfun KARALİ
Hakan FARIMAZ
Oğuz ÇERİK

Sempozyum Sekreteryası

Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN
Saim Can BERİTAN
Turgay AKSOY

Grafik Tasarım

Creatica

Baskıya Hazırlayan

İstanbul Darülaceze Müdürlüğü

Basım Yılı

Eylül 2007

Basım Yeri

Punto Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.

**BU SAYFA BOŞ
OLACAK**

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: OTURUMLAR	13
1. Birinci Oturum “Türkiye’de Sokak Çocukları Durum Analizi”	15
1.1. Dünya’da Durum	31
1.2. Türkiye’de Durum	42
1.3. Nedenler	53
1.3.1. Göç	54
1.3.2. Çocuk İstismarı	57
1.3.3. Sokaktaki Riskler	61
1.3.3.1. Fiziksel İstismar	61
1.3.3.2. Cinsel İstismar	62
1.3.3.3. Duygusal İstismar	62
1.3.3.4. İhmal	62
1.3.4. Sokağa İlişkin Riskler	64
2. Oturum “Türkiye’de Uygulanan Bakım-Hizmet-Rehabilitasyon Modelleri”	69
2.1. Sokak Çocuğunu Nasıl Algılıyoruz	70
2.1.1. Toplumun Gözünde Sokak Çocukları	73
2.2. Sokak Çocukları Rehabilitasyonu	80
2.2.1. Sokak Çocuklarına Yaklaşım ve Kurumsal Bakım/Destek Modelleri	83
2.2.1.1. Gece Barınağı	85
2.2.1.2. Çocuk Rehabilitasyon Merkezi	85
2.2.1.3. Rehabilitasyon Sonrası Uyum Merkezi	86
2.2.2. Kimler Görev Almalı	87
2.2.2.1. İşbirliği ve Grup Yönetimi	87
2.2.2.2. Ortak Davranış Standartları	90
2.2.2.3. Çalışanlar	91
2.2.2.3.1. Sokak Eğitimcileri	94
2.2.2.3.2. Sosyal Hizmet Uzmanı	95
2.2.2.3.3. Polis	96
2.3. Sokak Çocukları Rehabilitasyon Programının Geliştirilmesi	99
2.3.1. Programlar Ne Zaman Başlamalıdır?	103
2.3.2. Sokak Çalışması	104
2.3.2.1. Bölgeyi Seçmek	105
2.3.2.2. Sokaktaki Çocukların İlgisini Çekmek	106

2.3.2.3. Sağlık Olanakları	108
2.3.2.4. Finansman	109
2.3.2.5. Potansiyel Finans Kaynakları	110
2.3.2.6. Değerlendirme	110
2.3.2.7. Çalışanların Eğitimi	111
2.3.2.8. Süpervizyon Konuları	113
2.3.2.9. Motivasyonu Sürekli Kılma	114
2.3.3. Bakım Projeleri Tipleri	116
2.3.3.1. Kontak Projeler	116
2.3.3.2. Barınma Projeleri	116
2.3.4. Eğitim ve Boş Vakti Değerlendirme	117
2.3.4.1. Çalışma Modelleri-Planlama	117
2.3.4.2. Eğitim	121
2.3.4.3. Öğretim ve Öğrenme Yöntemleri	122
2.3.4.4. Boş Zamanları Değerlendirme	125
2.3.4.5. Meslek Edindirme	127
2.3.4.5.1. Meslek Edinme İçin Somut Öneriler	129
2.3.4.5.2. Önerilen Meslekler	130

3. Oturum “Alternatif Rehabilitasyon Modelleri”131

3.1. Aileyle Yeniden Bir Araya Gelme	132
3.2. Yıkıcı Çocuk	135
3.3. Madde Bağımlılığı	136
3.4. Alternatif Modeller	143
3.4.1. Merkez Temelli Hizmetler	143
3.4.2. Sokak Temelli Hizmetler	143
3.4.3. Toplum Temelli Hizmetler	143
3.4.4. İtalya Örneği	144
3.4.4.1. “Spanish Quarter” Birliği	144
3.4.4.2. “Kayıp Okul Yıllarını Kazanma” Projesi	145
3.4.4.3. “Raggazi Ancora” Projesi	145
3.4.4.4. “Çocuk Projesi”	145
3.4.4.5. “Madde Kullanımının Önlenmesi ve Tedavisi” Projesi	145
3.4.4.6. “ADM-Çocuklar İçin Ev Temelli Yardım” Projesi	146
3.4.5. Olongapo Örneği	147
3.4.6. Davao Örneği	149
3.4.7. Metro Manila Örneği	150
3.4.8. Hindistan Örneği	151
3.4.8.1. Politikalar ve Programlar	153
3.4.8.2. Çocuk İşçiliği	153

3.4.8.3. Eğitim	153
3.4.8.4. Sağlık Bakımı	154
3.4.8.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Varlığı	154
3.4.8.6. Haydarabad Projesi	156
II. BÖLÜM: ATÖLYE ÇALIŞMALARI	159
1. Birinci Atölye Çalışması	
“Bir Rehabilitasyon Modeli Olarak Meslek Edindirme”	162
2. İkinci Atölye Çalışması	
“Risk Grubu Olarak Sokaktaki Çocuklar; Koruma-Önleme Programları” ...	172
III. BÖLÜM SONUÇ BİLDİRGESİ	177
KAYNAKÇA	198

Sevgili İstanbullular,

İstanbul toplumsal değişikliklerin en hızlı ve sonuçlarının çarpıcı bir biçimde yaşandığı Türkiye'nin en büyük metropolüdür. Bu özelliği ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi toplumsal yapıdaki değişiklikleri yakından takip etme, bu değişikliklerin ortaya çıkarmış olduğu yeni olgular karşısında Türkiye geneli için öncü stratejiler geliştirme sorumluluğuna sahiptir.

Bugün dünyanın her metropolünde ve İstanbul'da yaşanan toplumsal değişimlerin yaratmış olduğu sonuçlardan biri de "sokak çocukları" olgusudur. Ekonomik ve toplumsal değişikliklerin sonucu olarak ortaya çıkan demografik hareketlilik İstanbul'un dokusunda hızlı ve çarpık kentleşme, fiziki ve sosyal olarak alt yapısı hazır olmayan yerlere yerleşim gibi zincirleme etkileri yoğun ve derin yaşanan bazı değişikliklere yol açmıştır. Bu değişimlerin bireyler ve aile üzerindeki etkisi; İstanbul'un varoşlarında yaşayan ve kente henüz uyum sağlayamamış ve aynı zamanda köy yaşamının doğasından kaynaklanan geleneksel sosyal destek sisteminden mahrum ekonomik ve sosyal sorunlar yaşayan ailelerin ve bireylerin ortaya çıkması olmuştur. Bu noktada çöken geleneksel destek sisteminin yerine geçmesi gereken modern sosyal destek mekanizmaları da yetersiz kalmıştır. Böyle bir yapı içerisinde önceleri sokağa çalışmak için çıkan çocuklar bir süre sonra sokağı mesken edinmişlerdir.

Akademik camia, kamu ve STK'ların ortak bir akılla üzerine eğilmeleri gereken bir konu olarak "sokak çocukları" ve bu alanda verilen hizmetler sosyal hizmetlerin teorilerinin yerindenlik vurgusu ile belediyelerin de görevleri içerisinde yer alır. Sokak çocuklarının rehabilitesi ve topluma döndürülmesi, koruma-önleme çalışmaları noktasında belediyemiz umut verici çalışmalar yürütmektedir. Yürütölen çalışmaların gözden geçirilmesi, hizmetin kontrolü ve ihtiyaç durumunda yeniden yapılandırılması kaliteli ve uzmanlarınca verilen hizmeti hedefleyen belediyemizin prensiplerinden bir tanesidir.

Sokak çocukları alanında verilen hizmetlerimizi gözden geçirmek, diğer kamu kurumları, STK'lar ve akademik camia ile bir araya gelerek bu alanda yapılan çalışmalarını değerlendirmek amacıyla düzenlenen sempozyum ve sonuçlarının yayınlandığı bu kitap İstanbul'un bu sorununun çözülmesi noktasında ciddi katkılar sağlayacağını düşündüğüm bir çalışmadır.

Bu çalışmanın yapılması ve yayınlanmasında katkısı olan akademisyenlere, hizmet yürütücülerine ve STK temsilcilerine tüm İstanbullular adına şükranlarımı sunuyorum.

Kadir TOPBAŞ
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Yoğun olarak gelişmekte olan ülkelerde, toplumsal değişimin sancılı sonuçlarından biri olan “sokak çocukları” olgusu tüm kentlerimizde özellikle de en büyük metropol olan İstanbul’da ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, hızlı ve çarpık kentleşme, bunlara paralel aile kurumunda ve toplumsal bağlarda ortaya çıkan değişimler gibi birbirleriyle etkileşim içerisinde olan pek çok faktörün etkisiyle ortaya çıkan ve oldukça değişken bir yapıya sahip olan sokak çocukları olgusu merkezi yönetim, yerel yönetim, akademik camia ve STK’ların yönetim anlayışı içerisinde el birliği ile üzerinde çalışılması gereken bir konudur.

Sosyal Hizmetler alanında üzerine düşenlerin bilincinde olan belediyemiz bu bağlamda 2003 yılında sokak çocuklarına yönelik mesleki rehabilitasyonun öngörüldüğü bir projeye sokak çocukları alanında hizmet vermeye başlamıştır.

2003 yılından 2006 yılına kadar İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık İşleri Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren İstanbul Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi (İSMEM) Temmuz 2006 yılı itibarı ile İstanbul Darülaceze Müdürlüğü’ne bağlanmış ve akabinde “Gençlik Rehabilitasyon ve Meslek Edindirme Merkezi” adını alarak çalışmalarına devam etmiştir.

Kurulduğu yıldan itibaren yaşlılar, zihinsel engelliler ve çocuklar alanında, muhtaçlık ölçütü çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren Darülaceze Müdürlüğü, hizmetlerini hizmet verdiği kitlenin özellikleri ve ihtiyaçları, kitlenin değişen ve dönüşen yapısı ve bu bağlamda ortaya çıkan yeni talepleri, dünyadaki genel sosyal hizmet felsefelerindeki değişimleri ve ilerlemeleri göz önüne alarak yürütmektedir.

Bu bağlamda, sokakta yaşayan çocuklar grubunun girift ve değişken yapısının farkında olan müdürlüğümüz, İSMEM’de imkânlar dâhilinde nispi bir başarıyla devam eden çalışmaların, hizmet grubunun ihtiyaçları doğrultusunda revize edilmesini ve yürütülen hizmetin prob-

lemli görünen yönlerinin araştırılıp farklı modeller üretilmesini hedef alan bir projelendirme çalışmasına başlamıştır. Bir diğer hedefi ise bu alanda hizmet çeşitliliğinin artması noktasında alternatif sosyal hizmet politikalarının teorik çerçevesinin oluşturulması ve sosyal hizmet zinciri çerçevesinde bilgi, iletişim ve etkileşim ağı oluşturulmasıdır.

Belirtilen amaçlarla yola çıkan müdürlüğümüz, projelendirme çalışması kapsamında 6–7 Mart tarihleri arasında, Türkiye’de sokakta yaşayan çocuklar alanında verilen hizmetlerin mevcut durumu ve olması beklenen hizmet davranışlarının neler olabileceğinin tartışılacağı üç ayrı oturum, rehabilitasyon metodu olarak meslek edindirme ve koruma-önleme programlarının tartışılacağı iki ayrı atölye çalışmasını kapsayan bir sempozyum düzenlemiştir.

Bugüne kadar, Türkiye’de çocuk ve sokak olguları üzerine çalışmalarda bulunan pek çok akademisyen, hizmet yürütücü ve uzman personelin bir araya geldiği sempozyumda özelde İSMEM’in projelendirilmesi genelde ise İstanbul’un sokak çocukları sorunsalının sağlıklı ve bütüncül bir yapı içerisinde ele alınması noktasında oldukça faydalı sonuçlara ulaşılmıştır. Elinizdeki çalışma “yazılı olan kalıcı olandır” düşüncesiyle sempozyumda ele alınan konuların ve atölye çalışmalarının İstanbul Darülaceze Müdürlüğü Stratejik Planlama Birimi ve Sayın Prof. Dr. Oğuz POLAT’ın katkısıyla teorik bilgilerle harmanlanıp yazılı hale getirildiği bir kitaptır. Bu sempozyum ve kitap kısa vadede sokak çocukları çalışmalarının daha bütüncül ve hedef odaklı olmasına, uzun vadede ise problemi kaynağından çözmeye yönelik ciddi bir adımdır. Bu sürece katılan tüm kurum, bilim adamı ve görevlilere aynı zamanda büyük bir özveri ile çalışan sempozyum ekibine tüm İstanbullular adına teşekkürlerimizi sunarız.

Dr. Mehmet YILDIRIM

Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanı

I. BÖLÜM

OTURUMLAR

1. BİRİNCİ OTURUM

“TÜRKİYE’DE SOKAK ÇOCUKLARI DURUM ANALİZİ”

Moderatör : Prof. Dr. Oğuz POLAT
Marmara Üniversitesi

Konuşmacılar : Öner ERGENÇ
TBMM 22. Dönem Siirt Milletvekili
Sokak Çocukları Komisyonu Başkanı

Mehmet SEYMAN
İstanbul Vali Yardımcısı

Edmond McLOUGHNEY
UNICEF Türkiye Temsilcisi

Tayfun KARALI
İstanbul Darülaceze Müdürü

Birinci oturumda özellikle uygulamada yer alan İstanbul Vali Yardımcısı Mehmet Seyman İstanbul'da yapılan çalışmaları özetlemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Sokak Çocukları Komisyonu Başkanı Sirt Milletvekili Öner Ergenç'de komisyon çalışmaları sırasında elde ettiği bilgileri konuşmasında değerlendirerek Türkiye'deki durum ile ilgili bilgi vermiştir. UNICEF temsilcisi Edmond McLouhney'de sokak çocukları konusunda uluslararası tanımlar ve yaklaşımlara örnekler vererek genel durum değerlendirmesi yapmıştır. Bu bölümde oturumda konuşulan konular literatür eşliğinde anlatılarak verilmiştir.

Sokak çocukları, yoksulluğun ve şiddetin artışıyla birlikte dünya genelinde de çok fazla görülmeye başlanan bir problemdir. Yapılan çalışmalar sokak çocuklarının çoğunluğunu erkek çocukların oluşturduğunu göstermektedir. Dünyanın birçok ülkesinde özellikle Latin ve Ortadoğu ülkelerinde problem çok yoğun olarak yaşanırken gelişmiş ve erken önlem alan ülkelerde problem daha düşük yoğunlukta yaşanmaktadır.

Birçok ülkede sokak çocukları için farklı isimler kullanılmaktadır. Örneğin Kolombiya'da *yatak böcekleri*, Brezilya'da *marjinaler*, Peru'da *meyve kuşları*, Vietnam'da *toz böcekleri*, Ruanda'da *kötü çocuklar*, Kamerun'da *sinekler* olarak isimlendirilmektedirler.¹

Prof. Dr. Oğuz Polat'ın da giriş konuşmasında belirttiği gibi sokak çocuklarının tanımı zordur. Çünkü sokak çocuklarının tanımı her ülkeye göre ve değişen koşullara bağlı olarak değişmektedir. Brezilya'da yaşayan sokak çocuğuyla Türkiye'de yaşayan sokak çocuğunun koşulları aynı değildir. Özellikle de çocuğun evdeki ebeveynleriyle olan ilişkileri ve madde kullanıp kullanmaması, suçla ilişkisi gibi birçok faktörün değişkenliği sokak çocuklarının tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır.

Türkiye'de sokak çocukları konusunda büyük problemler yaşayan ülkeler içerisinde yer almaktadır. Dünyadaki problemin benzerini kendi koşulları içinde Türkiye de yoğun olarak yaşamaktadır.

Genellikle sokak çocukları iki temel gruba ayrılarak ele alınmaktadır. Bunlar gerçekten bu tanıma uyan sokak çocuğu; yani evi olmayan,

¹ BLANC C. Urban Children In Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalışıp akşam evine dönen, başka bir tanımla bir evi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen çocuklar olarak gruplandırılmaktadırlar.

Sokak Çocukları; çocukları yetiştirmekten sorumlu yetişkinler tarafından herhangi bir koruma, denetleme ya da yönlendirmenin olmadığı bir pozisyonda, ailelerinden kopmuş, en geniş anlamıyla sokağı ev edinmiş şekilde yaşayan çocuklardır.²

Sokaktaki Çocuklar; ailelerinin çocuklarına olan desteklerinin sürekli bir şekilde azaldığı, sokaklarda ve informel sektörde çalışarak ailenin yaşama sorumluluğunu paylaşan çocuklardır. Bu çocuklar için ev; oyun yeri ve günlük yaşam merkezi olmaktan çok uzaktır. Yine de, sokak onların günlük yaşamlarını geçirdiği yer iken, çocukların çoğu geceleri evlerine dönmektedir. Aile ilişkileri bozuluyor olsa da çocuklar evdedir ve yaşamı ailelerinin bakış açısıyla görmeye devam etmektedirler.³

Öner Ergenç’in de belirttiği gibi sokak çocukları, günlük yaşam için aile desteğinden yoksun, yalnız bir şekilde mücadele eden daha küçük bir grup olarak dikkati çekmektedir. Genellikle “terk edilmiş” olarak bilinmelerine rağmen; güvensizlikten, reddedilmekten ve şiddet içinde büyümekten yorulmuş bir şekilde çocukların kendilerinin ailelerini terk etmiş oldukları gözlenmektedir. Aileleriyle bağlarının kopmuş durumda olması, bu çocuklardaki en karakteristik bulgudur.

Sokak çocuklarının risk altında olarak değerlendirilmelerindeki birinci etken, çocukluk dönemlerinde yaşlarına uygun olmayan, tehlike ve riskleri içeren bir yaşam içerisinde olmalarıdır. Her çocuğun doğal hakkı olan yaşına uygun bir hayatı yaşama boyutunun bu çocuklarda oluşmadığı gözlenmektedir.

Gelişimin temel kurallarından olan *her çocuk yaşının gerektirdiği yaşamı yaşmalıdır* ilkesinin sokakta yaşayan çocuklarda gerçekleşmediği görülmektedir. Oyun çağındaki çocuğun oyun oynaması, okul çağındaki çocuğun okula gitmesi gerekirken bu çocukların yaşamlarını sokaklarda tehlikeli ve gelişimlerini engelleyen boyutlarda geçirdikleri görülmektedir.

² POLAT O., Sokak Çocukları , Dernek Yayınları, İstanbul, 2002

³ İbid.

Risk altındaki çocuklar dört grup altında incelenmektedir. Bunlar: *Sokak çocukları, suça itilen çocuklar, çalışan çocuklar ve istismara maruz kalan çocuklardır.*⁴

Bu grupları değerlendirdiğimizde ilk dikkati çeken olgu, bu grupların birbirinden bağımsız olmadığı; tam tersine iç içe geçmiş olmalarıdır. Gerçekten de sokak çocuklarının önemli bir kısmının suça itilen çocuklar grubuna da girdiği izlenmektedir. Sokakta yaşamının doğal uzantısında suç işleme ve sürekli çetelerde yer alarak suçlu olma olgusu yaşanmaktadır. Yani bu çocukları ayıran net bir sınır yoktur.

Çocuk dayak yemiş ve şiddet görmüşse; yani istismara maruz kalmışsa kurtuluşu sokağa kaçmakta bulmaktadır. Sokakta da suçla tanışmakta, daha doğrusu çeteler halinde yaşayan çocukların arasına karışmak zorunda kalmaktadır. Çocuğun sokakta tek başına yaşaması mümkün değildir. O zaman da çetelere katılmak, dolayısıyla da suça karışmak zorunda kalmaktadır.

Sokak yaşamının büyük riskler içerdiği bilinmektedir. Okulda ya da oyunda veya evinde anne-babasının yanında olması gereken çocuğun sokakta, caddede, atölyede ve geç saatlerde her türlü tehlikenin insanı buluverdiği ortamda bulunması en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır. Evden kopması ve kötü alışkanlıklara doğru hızla yönelmesi de sıklıkla gözlenen bir durumdur. Özellikle de son yıllarda çığ gibi büyüyen uyuşturucu kullanımı ve satışı düşünüldüğünde bunun ne kadar büyük bir tehlike olduğu ortadadır.

Bu konuda yapılan çeşitli tanımlama çalışmaları içerisinde UNICEF'in organize ettiği 1983 yılında sivil toplum örgütlerinin bir araya geldiği *Sokak Çocukları İçin Sivil Toplum Kuruluşları Programı* toplantısında yapılan ortak tanım önemlidir. Buna göre sokak çocuklarının tanımı şöyledir:⁵

“Sokak çocukları; sorumlu yetişkinler tarafından herhangi bir koruma, denetleme ya da yönlendirmenin olmadığı bir pozisyonda, ailelerinden çok en geniş anlamıyla sokağı ev edinmiş şekilde yaşayan çocuklardır.”

⁴ European Network on Street Children Worldwide, ENSCW Newsletter, 1.1.1997

⁵ BLACK M., Street Children and Working Children, Innocenti Global Seminar, Florence Italy, UNICEF, 1993

Bu tanımın ardından özellikle Latin Amerika’da yapılan çalışmalarda operasyonel tanımda bazı değişikliklere gerek duyularak kesin çizgilerle sokaktaki çocukla sokağın çocukları arasında bir ayırım yapılması önerilmiştir. Buna göre sokak çocukları tanımları şöyle oluşmuştur:⁶

Sokaktaki çocuklar, yaşam sürelerinin büyük bir kısmını ev yerine evin dışında sokak, alış-veriş merkezleri gibi yerlerde geçiren, bu süreç içerisinde de aile bağları gittikçe zayıflayan çocuklardır.

Bu çocuklar ev dışında genellikle mendil, kibrit ya da benzer maddeleri satarak yaşayan çocuklardır. Zaman içerisinde giderek ev, çocuklar için anlamını yitirmeye başlayan bir ortam olmaya başlar. Ancak çocukların sadece gece de olsa ya da aralıklı da olsa evlerine dönmeleri, zayıflasa da aile ilişkilerinin sürmesi, bu çocukları sokağın çocuklarından ayırmaktadır.

Sokak çocukları ise günlük yaşam için aile desteğinden yoksun, tek başlarına ya da çeteler halinde yaşayan çocuklardır. Bu grubun sokaktaki çocuklara göre daha küçük bir grubu oluşturduğu yapılan çalışmalar sonucu saptanmıştır. Genellikle bu çocuklar aileleri tarafından terk edilmiş olarak bilinmelerine rağmen; çoğunun güvensizlik, reddedilme, sürekli şiddete maruz kalmaya bağlı olarak bizzat çocukların da ailelerini terk etmiş oldukları gözlenmektedir. Bu durumdaki çocukların aileleri ile ilişkilerini tamamen koparttıkları görülmektedir. Diğer çocuklarla temel farkı da bu oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmalar sonucu genel olarak sokak çocuklarını aileleri ile olan ilişkilerine göre ayırmanın daha sağlıklı olacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Buna göre sokak çocukları üç ana grupta ele alınmaktadır.⁷

- Bunlardan birinci grubu; giderek güçleşen yaşam koşullarında ailesinin geçimine katkıda bulunmak için *sokakta çalışan çocuklar* oluşturmaktadır. Çocukların çalışmasının temel nedenlerinden biri yoksulluk olmakla birlikte hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç gibi diğer faktörlerin de bunu tetikleyen, belirleyici bir rol oynadığı gözlenmektedir.

⁶ RIZZINI I., LUSK M., Children in the Streets Latin Americas Lost Generation and Youth Services, Review 5.7, 1995

⁷ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

Sokakta çalışan çocuklar olarak adlandırılan bu gruptaki çocukların çoğunlukla aileleri ile birlikte yaşadığı, aile desteği ve korumasının sürdüğü gözlenmektedir.

- İkinci grupta yer alan ve *sokaktaki çocuklar* olarak adlandırılan bu çocukların, aileleri ile ilişkilerinin gevşemiş olmakla birlikte tümüyle kopmadığı izlenmektedir. Bu çocukların bazıları yaşadıkları yerlerden büyük illere gelerek çalışmakta ve ailelerine para göndermektedir. Bir kısmı da büyük kentlere kaçmakta, orada yaşamakta bazen ailelerini ya giderek ya da arayarak bağlantılarını sürdürmektedirler.

- Üçüncü gruptaki çocuklar *sokağın çocukları* olarak isimlendirilmektedirler. Bu çocuklar toplumun yoksul kesiminden gelen ve aileleri ile hiç ilişkisi olmayan ya da çok nadir ilişkisi olan sokakta yaşayarak yaşam mücadelesi veren çocuklardır. Bu çocuklar ya zorla ya da çeşitli nedenlerle kendi istekleriyle ailelerinden ayrılmış olup günün 24 saatini sokaklarda geçirmekte olan çocuklardır. Sokağın çocukları olarak adlandırılan, aile denetiminden ve korumasından yoksun olan bu çocuklar, üzerinde önemle durulması gereken bir risk grubunu oluşturmaktadır. Ülkemizde bu terim çok geniş kapsamda kullanılmakta, suçla itilen çocukları, evden kaçan, okulu bırakan, aileleri tarafından terk edilen çocuklarla birlikte öksüzleri ve çingene çocukları da içine almaktadır.

Sokak çocukları için başka farklı tanımlar da bulunmaktadır. Bunlardan *Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu* tarafından da benimsenmiş olan Sokak Çocukları tanımı şöyledir:⁸

“18 yaşın altında bulunan ve kısa/uzun süredir sokak ortamında yaşayan çocuklar sokak çocuğu olarak tanımlanabilir. Bu çocuklar oradan oraya başıboş mayın gibi dolaşır dururlar; kendi arkadaş grupları arasında ve sokaklarda ilişkilerini sürdürürler. Resmi olarak bu çocuklar ana babalarının yaşadıkları evi ya da bir sosyal hizmet kuruluşunu adres olarak gösterebilirler. En çarpıcı olanı, bunların anne-baba, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi kendilerine karşı sorumlu bulunan yetişkinlerle ya çok az ilişkileri vardır veya hiç yoktur.”

⁸ MC CARTHY and AUGANT B., Mean Street the Theoretical Significance of Situational Delinquency Among Homeless Youths, American Journal of Sociology Nov., Vol 98 (3), 597-627, 1998

Sokak çocuklarının ayrımı için temel kriter, aileleri ile olan ilişkilidir. Çocukların aileleri ile olan ilişkileri yaşam biçimlerini ve yaşadıkları mekanı, dolayısıyla da yaşam modellerini oluşturmaktadır. Burada dikkat çeken boyut, çocukların adım adım daha tehlikeli ve normal yaşama dönmelerini zorlaştıran ortamlara doğru sürükleniyor olmalarıdır.

Sokak Çocukları komisyon başkanlığını yapmış olan Öner Ergenç’in konuşmasında belirttiği üzere informal sektör olarak nitelendirilen cam siliciliği, mendil satma ve benzeri işlerle sokakta olan çocuğun daha sonra şiddet, ucuucu madde kullanma gibi olaylara karıştığını ve ailesinden, evinden koptuğu izlenmektedir. Bu açıdan bu üç grubu aşamalı olarak değerlendirmek mümkündür. Yani çocuk genellikle ilk gruptayken bir süre sonra ikinci gruba kayar. Daha sonra üçüncü grubun içinde kendini bulur. Her aşamada bu çocukların topluma kazandırılmaları da güçleşmektedir.

Birleşmiş Milletler Senatosu Gençlik Hukuku Alt Komitesi 1986 yılında metropolitan şehirlerdeki sokak çocuklarını üç alt başlıkta toplayarak durumu şöyle tanımlamaktadır:⁹

- Toplum tarafından dışarı itilenler ya da kovulanlar,
- Yakınları ya da toplum tarafından desteklenmeyen terk ya da ebeveynsiz kalan çocuklar,
- Evden Kaçanlar grubu; evi olup istismar ya da reddedilme yoluyla evi terk etmeye zorlanan çocuklar.

Bu tanım ülkelere göre farklılıklar da göstermektedir. Edmond McLoughney de Kenya, Meksika, Filipinler ve Sri Lanka gibi turizm odaklı ülkelerde; herhangi bir düzenli işi olmayan, turistlerin eğlence harcamalarından hayatlarını kazanan “açık hava ekonomisinde çalışan çocukların da sokak çocukları olarak tanımlandığına dikkat çekmektedir. Bu tanım gece ve gündüz arkadaşları ile birlikte sokaklarda ve topluma ait yerlerde para kazanmak için bir şeyler satan ve dilenen çocukları da içine almaktadır.

⁹ WHITMAN Y. and ACCORDO P., Homelessness and Cognitive Performance in Children, A Possible Link, Social Work 35(6), 1990

Sokak çocukları ile ilgili bir tanım da Polat tarafından 1998’de yapılmıştır;

“Sokak çocukları, yaşının rolünü yaşayamayan; başka bir deyişle oyun oynama, okula gitme, akşam evinde anne-baba ve kardeşleriyle birlikte olma gibi doğal gereksinimlerinin karşılanamadığı bir ortam olan sokakta yaşayan ve her türlü tehlikeye açık bir yaşam içinde yaşayan, gelecekte suça itilme potansiyeli çok yüksek olan 0–18 yaş arasındaki çocuklardır.”¹⁰

Mehmet Seyman da kanunlarda tanımlanan kavramlara dikkat çekmiştir. “Sokak çocuklarının 1983’de çıkan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda 3. maddede “Korunmaya Muhtaç Çocuklar” kapsamında ele alındığını belirtmiştir. Kanunun korunmaya muhtaç çocuk kapsamında; anne veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar kapsamında sokak çocukları da yer almaktadır.”¹¹

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun “korunmaya muhtaç çocuk” tanımı kapsamında anne veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan, başıboşluğa sürüklenen çocuklar da bulunmakta olup, konu bir sosyal hizmet alanı olarak değerlendirilerek kurum etkinlik alanları içinde yorumlanmaktadır.¹²

Sokaklardaki çocukların sayısının artışı ailenin durumu da çok önemlidir. Ülkemizin hızlı bir endüstrileşme sürecine girmesiyle birlikte, sağlıksız bir kentleşme sonucunda oluşan toplum yapısındaki değişikliklere paralel olarak aile yapısı eskiye göre farklılaşma göstermiştir. Bu farklılaşmaya ayak uyduramayan ailelerde de, birçok istenmeyen değişimler ortaya çıkmıştır. Bu değişimlerin ilki göç olgusudur.

Ekonomik nedenler başta olmak üzere terör ve diğer nedenlerden yaşadığı yeri bırakan ailede, aileye para getiren kişi evin babasıyken iş-

¹⁰ POLAT O., Sokak Çocukları , Dernek Yayınları, İstanbul, 2002

¹¹ Türkiye’de Çocuğun Durumu Raporu 2001-2005, UNICEF Yayınları, Ankara, 2001

¹² Türkiye’de Çocuğun Durumu Raporu 2001-2005, UNICEF Yayınları, Ankara, 2001

siz kalması sonucu iş bulabilme olasılığı daha yüksek olan evin annesi ve sonra da çocuğu çalışmaya başlar. Bu durum en çok çocuğu etkilemektedir. Çünkü aile otoritesinden kurtulan çocuk, göç ile küçük yerleşim merkezinden büyük yerleşim merkezine gelince de davranışlarında değişiklikler görülür. Bunun ilk işareti çocuğun disiplin dışı davranışlarıdır. Bu çocukların ilk yaptığı şey de okula devam etmeme, disiplinsiz yaşam şeklinde kendini göstermektedir.

Bu süreç içinde ekonomik yoksulluk ve köyden-kente göç sonucu oluşan kültürel çatışmayı da yaşayan aileler kent yaşamının dışına itilmektedir. Geleneksel kırsal kesimde ailenin aldığı destek (psikolojik, sosyal, ekonomik) kentlerde toplumsal kurumlar tarafından sağlanamadığında, büyük ümitlerle kente göçen yığınların aile ilişkilerini etkilemekte, çocukları başıboşluğa sürüklemektedir. Ayrıca boşanmalar, resmi nikah olmaksızın yapılan evlilikler, değişik eşlerden olan çocuklar, ebeveynlerden birinin evi terk etmesi gibi nedenler de çocukların sokak yaşamını seçmesine neden olabilmektedir.

Özellikle İstanbul gibi gecekondulaşmanın ciddi boyutlarda sorun olduğu ortamlarda ailelerin kontrolünden çıkan çocuk sayısı günden güne artmaktadır. Soruna kısa süre içinde sistemli bir müdahale yapılmaması durumunda ise bir süre sonra büyük bir olasılıkla, suçluluk oranında bir patlama yaşanacak ve sorunun çözümü için daha büyük yatırımlar yapılmasını gerektirecektir.

İstanbul Vali Yardımcısı Mehmet Seyman çocukların para kazandığı için kendini yetişkin gibi hissettiklerini belirtmektedir. Çoğu zaman ailenin denetiminden uzaklaşan çocuk, eğitimini yarım bırakmakta, akran gruplarından soyutlandığı gibi yetişkinlerin dünyasına da girememektedir. Çocuk, işteki ortamına da uyum sağlayamayarak işten ayrılmakta ve sokaktaki sınırsız, sorumsuz başıboşluğu seçerek sosyal yaşamdan tamamen kopmaktadır. Seyman bu çocuklara ulaştığını ve durumun kontrol altında olduğunu da belirtmiştir.

Kent sokaklarında rastladığımız bu çocukların, bir bakışta, terk edilme ya da evden kaçma nedeniyle sokakta yaşayanlar mı oldukları, yoksa aile bütçesine katkıda bulunmak için gündüzleri çalışıp geceleri evlerine dönüp birlikteliklerini koruyan ailelerin çocukları mı olduklarını anlayabilmek de her zaman mümkün değildir. Literatürde kabul gören

bir sınıflamaya göre özellikle geri kalmış ülkelerin sokaklarındaki çocuklar, sahip oldukları aile desteğine göre, kabaca üç kategoriye ayrılmaktadır.¹³

1. Aileleriyle oturan ve sokakta çalışan çocuklar; yani “sokak çocuğu olmaya aday olanlar”;
2. Aile desteği yeterlilik ve/veya süreklilik göstermeyenler; yani “sokaktaki çocuklar”;
3. Aile desteğinden bütünüyle yoksun olanlar; yani “sokak/sokağın çocukları”

UNICEF Türkiye temsilcisi Edmond Mc Loughney sokak çocukları konusunda yapılan çalışmalarda bu konuda genel sınıflamalar yapmanın tanımlama açısından yeterli bilgiyi sağlayamayacağını belirtmiştir. Ancak sınıflandırma ve isimlendirmelerin özellikle problemin fark edilmesi ve hizmetlerin planlanması açısından çok yararlı olduğu ve akademik açıdan işlevsel olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir.

Başka bir sınıflama da; çocukların sokağı kullanımlarının ya da sokağa bağımlılıklarının derecesini temel ölçü kabul eden yaklaşımdır. Buna bağılı olarak çocuklar dört farklı düzeyde ele alınmaktadır. Bu dört düzeyin de aşamalı olarak oluştuğı, birinciden başlayarak yaşananlar ve zaman kriterlerinin diğere düzeylere çocukları ittiğı belirtilmektedir.¹⁴

1. Sokaktan yarar sağlayanlar,
2. Yetişkin statüsünü erken kabul edenler,
3. Okuldan atılanlar,
4. Yozlaştırıcı bir yabancılaşma durumunda olanlar.

Birinci düzeyde olan çocukların sokaktaki yaşamlarının diğere gruplara göre çok da zararlı olmadığı söylenebilir. Sokaktan yararlananlar olarak nitelendirilen bu gruptaki çocukların sokakta varoluşlarının bazı biçimlerinin, potansiyel olarak tehlikeler içermekle birlikte, kaçınıl-

¹³ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

¹⁴ WILLIAMS C., Who are Street Children ?A Hierachy Of Street Use And Appropriate Responses Child Abuse and Neglect, 17.Fry, Research Center Publishing, UK, 1991

maz olarak zararlı olmadığı görülmektedir. Örneğin kimi zaman sokakta çalışan çocukların aileye sağladıkları gelir, ailenin yaşamını veya birlikteliğini sürdürebilmesine katkıda bulunabilmektedir. Ayrıca bazı çocuklar için, ailelerinde tahammül sınırlarını aşan gerginlik ile istismardan bir süre için kurtulabilmek ve geçici olarak evden ayrı yaşamak kimi zaman yararlı da olabilmektedir.

İkinci düzeyde ise çocuklar yetişkin statüsünü erken kabul edenler olarak değerlendirilmektedir. Bu gruptaki çocuklar artık diğer yaşlılarından farklı olduklarına inanmaktadırlar. Özellikle sokaktan yarar sağlayan; yani para kazanan veya istediklerini kolayca yapan çocukların hemen kendilerini yetişkin olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bu çocuklar artık kendilerini çocuk olarak kabul etmemektedirler. Kendilerini erişkin olarak kabul etmektedirler. Buna uygun olarak davranırlar. Erişkin davranışı olduğuna inandıkları sigara, madde kullanımı, gece geç saate kadar sokakta gezme ve bıçak taşıma gibi tüm davranışları yaparak herkese erişkin olduklarını ispat etmeye çalışırlar.

Üçüncü düzey de sokak çocukları konusunda en önemli düzeylerden birisidir. Üçüncü düzey, okuldan uzaklaşmadır. Okuldan atılanlar ya da okul tarafından dışlananlar olarak isimlendirilen üçüncü düzey tartışılırken, okuldan atılmanın nedenleri ve çocuklar üzerinde yarattığı sonuçlar göz önüne alınmalıdır. Okulla ilişkinin kesilmesinin çocuğu “okul dışına çeken” nedenleri olduğu gibi onu “okul dışına iten” nedenleri de vardır. Okul dışına çeken nedenlerden en önde geleni, çocuğun çalışmaya ve para kazanmaya olan gereksinimidir. Ailelerin yoksulluğu nedeniyle çocuk emeğine ihtiyaç yarattıkça, ücretsiz eğitim, okula devamın bir garantisi olmamaktadır. Çünkü okulda geçen süre çocuk ve ailesi için para kazanmadan geçen süre anlamına gelmektedir.

Çocuğu okul dışına iten nedenler arasında okullarca talep edilen ücret ya da zorunlu bağışlar, ders araçları, okul formaları, okulda beslenme ve okula gelişi gidişi için gerekli masrafların büyüklüğü işin maddi yönünü oluşturmaktadır. Sene kaybetmenin ve bunun sonucu olarak daha küçük yaştaki çocuklarla okumanın yarattığı sıkıntılar, ödev yapmama yüzünden ceza alma, çocukları kıyafetleri ya da kirli görünüşleri nedeniyle dışlanmaları ya da cezalandırmaları ile okullarda uygulanan aşırı disiplin ise okul dışına iten maddi olmayan nedenler arasın-

da sayılmaktadır. Nedenleri ne olursa olsun okuldan ayrılma, çocukların sokakta geçen sürelerini ya da sokağa olan bağımlılıklarını artırmaktadır.

Dördüncü düzey artık çocuğun normal yaşamdan iyice kopma noktasına geldiği dönemdir. Burada yaşamış olduğu yaşama, çevreye ve değer yargılarına karşı bir uzaklaşma ve hızlı bir yabancılaşma başlamaktadır. Bu dönemde artık çocukların sokaktan kurtarılması ve normal yaşama dönebilmeleri daha da güçleşmektedir. Bu dönemde çocuklar için en önemli boyut, yozlaştırıcı bir yabancılaşma durumudur. Bu durum da kendini marjinalleşme ve “dilsizleşme” yani kimseyle iletişime girememe olarak göstermektedir. Dördüncü düzeyde sokağa bütünsel açıdan bir bağımlılık geliştiği öne sürülmektedir.

Bu düzeyde olan çocuğun giderek aile, okul ve diğer toplumsallaşma ağlarından uzaklaştığı, yaşadığı topluma, hatta kendisine yabancılaştığı görülmektedir. Kimi zaman evden kaçma okuldan kaçmaya da yol açmakta, bazen ise tam tersine okuldan itilen çocuk, bu iki sistem arasında kendisi aleyhine gidip gelen şikâyetlere tahammül edemeyerek evini de terk etmektedir. Bu sistemlerin desteğinden yoksun kalan çocukların kentlerin köşe başlarını tutan ve onları uyuşturuculara, kumara ve hırsızlığa alıştırarak kullanmak için bekleyen bazı karanlık kişilere mecbur kalarak suç işlemeye başlamaları da görülen olgular arasındadır.

Sokak çocukları konusunda yapılan araştırma ve yazılan yazıların iki türlü yanlılık (bias) taşıma olasılığı olduğu görülmektedir. Bunlardan biri, çocukların tümüyle kötü-patolojik yönlerini öne çıkaran, olumlu yanlarını büyük ölçüde göz ardı eden, araştırmacıların da tehlikeli bir grup ile ilgilenmiş oldukları için kendilerini kahramanlaştırdıkları yaklaşımdır. Burada çocuklar için yapıcı girişimlerden çok onlara yaklaşabilmek, bu çalışmayı yapabilmek için gereken süreç konu edilmekte ve çocuklar ikinci plana düştüğü gibi aynı zamanda yapıcı yaklaşımlar dışlanmaktadır.

Diğer tür yanlılık ise bunun tam tersine, yoksulluğu, suçluluğu ve psikopatolojiyi görmezlikten gelen, çocukları bütünüyle “küçük” ya da “basit” problemlere sahip, hatta başarılı maceracılar olarak sunarak ço-

cukları kahramanlaştıran yaklaşımdır. Burada da tam tersi, çocuklar gerçekdışı bir şekilde karikatürize edilmekte ve olay gerçek boyutlarının dışında değerlendirilmektedir.

Sokak çocukları konusunda yapılan araştırma ve çalışmalarda her iki tür yanlışlıktan da kaçınmak gerekmektedir. Sokak çocuklarına yönelik yapılan hizmet programlarını, hedef kitlenin gerçek özelliklerine ve farklılıklarına paralel olarak çeşitlendirmenin büyük önemi vardır. Bazen en objektif olmaya çalışan yazılarda dahi ortaya çıkan bu gibi yanlışlıklar, sokak çocuklarının yaşadıkları gerçekliğin toplumsal, tarihsel, hatta bireysel bazı tutumlardan ve duygulardan beslenen önyargılar nedeniyle doğru olarak algılanamamasından kaynaklanmaktadır.

Sokak çocuklarına yönelik toplumsal tutumların, onlara imrenmek, acımak ve tehlikeli olduklarına inanmak gibi son derece farklı duygu ya da inançların bir karışımını yansıttığı görülmektedir. Sokak çocuklarına yönelik çelişkili tutumlar, onların nesnel gerçekliklerinden çok, değer çatışmalarında bir sembol olarak algılanmalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin bu çocukların aileye itaat etmek ve otoriteye saygı göstermek yerine bağımsız bir yaşam sürmeleri, egemen sınıfa mensup olanlar tarafından, mevcut düzene yönelik bir tehdit olarak algılanmakta ve dolayısıyla çocukların patolojik özellikleri ve suça yönelik davranışları abartılmaktadır görüşü de yaygın kabul gören bir davranıştır. Görüldüğü gibi sokak çocukları konusunda çalışma yapılırken çok yönlü olarak olaya yaklaşmak zorunludur.

Sokak çocuklarına yönelik farklı tutumlarda rol oynayan bir diğer faktör, bireysel ya da psikolojik kökenlidir. Bu konuda araştırma yapanlar başta olmak üzere herkesin sokak çocuklarına yönelik duygusal yaklaşımı, kısmen kendisi tarafından da yaşanmış olan bir içsel çatışmayı; toplumsal kabul ya da statü elde etmek için sosyal normlara boyun eğmek ile boyun eğmeyerek daha az güvenliğe razı olmak arasındaki içsel çatışmayı nasıl çözümlemiş olduğuna bağlıdır.

Hizmet programları geliştiren gönüllü kuruluşlar da dâhil olmak üzere, toplumların sokaktaki farklı özelliklere sahip çocuk gruplarını daha doğru bir biçimde tanımaları ve onlara gerçekten yardımcı olacak hizmetler sunabilmeleri, kuşkusuz ki bu konuda önyargılardan arınmış

araştırmaların yapılmasına ve bunlara dayanan yaygın bir toplumsal bilinçlendirmenin yaratılmasına bağlıdır.

Dünyada yapılan araştırmalarda farklı sınıflamalar yapıldığı da izlenmektedir. Kanada’da yapılan bir araştırmada sokaktaki çocuklar iki grupta değerlendirilmiştir.¹⁵ Bunlardan biri, evden geri dönmek niyetiyle kaçanları ve dolayısıyla sokakta yaşama süreleri daha uzun olanları kapsamaktadır. Diğer grup ise evden birçok kez, ancak kısa süreler için kaçan, evden kaçmayı geçici bir uyum mekanizması olarak kullanan çocuklardan oluşmaktadır. Sonuçlar, birinci grubun evden uzak olma mesafesi ve süresi gibi ölçütlere bağlı olarak, yasadışı faaliyetlere girişme risklerinin daha fazla olduğunu göstermiştir.

Sokak çocukları konusunda araştırma yapmanın, saha çalışmasının kendine özgü zorlukları dışında özellikle de çalışılan grup yani sokak çocukları açısından da büyük zorlukları bulunduğu görülmektedir. Çocuklarla, yalnızca sokak ortamında araştırma yapmak, kendi içinde çeşitli güçlükler taşımaktadır. Çocukların para kazanma uğraşı içinde olmaları ve kentin en kalabalık ve gürültülü mekânlarında bulunmaları büyük zorluklar yaratmaktadır. Bu durum araştırmacının dikkatini çocuktan daha çok çevreye yönelik olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla bu tür araştırmalarda, örneğin psikolojik ölçümler uygulayarak, odaklanmış grup tartışmaları yaparak ya da çocukları boylamsal olarak inceleyerek onlar hakkında derinlemesine bilgiler toplamak mümkün olmamaktadır.

Bu arada yapılan akademik, bilimsel çalışmalar içinde sokak çocuklarının nasıl algılandığı ile ilgili orijinal bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaya göre sokak çocukları konusunda iki tezat görüş bulunmaktadır. Bir görüş; bu çocukların yaşadıkları hayatı ve davranışlarını, romantik ve bir şövalye hayatı gibi değerlendirirken diğer aksi görüş yaşayanları normal dışı, sapkın olarak nitelendirir. Aynı yaşamı yaşayan bu çocuklar için iki zıt görüş bulunmaktadır. Sokak çocukları yemeklerini bile paylaşan, besledikleri köpekleri ile iflah olmaz romantikler midir, yoksa çok erken başladıkları sigara, alkol ve tinerle sapkın davranışları benimsemiş ve zararlı insanlar mıdır? Bu sorunun çalışan tara-

¹⁵ LE ROUX J. and SMİTH C., Public Perceptions Of And Reactions To The Street Children, Adolence, 33-132-, 901-913, Winter

findan nasıl cevaplandırıldığı araştırmacının vizyonunu da ortaya koyması açısından önemlidir.¹⁶

Çocukların romantik bir biçimde algılanmaları, diğerlerinde onlara acıma ya da imrenme gibi duygular yaratırken, sapkın olarak algılanmaları tedirginlik, korku, öfke gibi duygular yaratmaktadır. Bu tür algılamalar çeşitli biçimlerde çocukların davranışlarına da yansımaktadır. Örneğin bir sokak çocuğu arabaların park edilmesine yardımcı olurken toplum tarafından “iş” olarak kabul edilen bir etkinlikte bulunduğu için bundan gurur duyarken, para istediği zaman, toplumun kendisini yardıma muhtaç bir “zavallı” ya da bir “bela” olarak algıladığını bildiğinden ezik ve aşağılanmış bir tavır içerisine girmektedir.

Yine örneğin bir çocuğun dilenirken para toplayabilmesi için diğer kişilerin acıma duygularını uyandıracak şekilde davranması gerekmektedir. Başka deyişle romantik tarza uygun bir biçimde davranmasını gerektirmektedir denilebilir. Koklayacak tutkal almak için dilenmek, onu sapkın tarza sokarken okul kitapları almak için para istemek romantik tarza sokmaktadır. Toplumda her ikisi de dışlayıcı olan bu tarzlardan hangisinin daha ağırlıklı olduğu ve sorunlarının yoğunluğu ile ilgilidir.

Sokak çocuklarına yönelik şiddet içeren davranışların bazı toplumlarda, örneğin bizim toplumumuzda henüz çok yaygın olmaması ise, gelecekte olmayacağını bir göstergesi olarak alınamaz. Sokakta yaşam çocukların bir süre sonra suç davranışına yönelmesine neden olmaktadır.

Sokaktaki çocukların suça itilmemesi için onlara yardım elini uzatmak ve sokak yaşamına alternatifler yaratabilmek çok önemlidir. Ama geçmiş dönemde planlamadan ve çok düşünülmeden uygulanan çocukların toplumdaki soyutlanması gibi önlemlerin alınması çocuklara yararlı değil tam tersi zararlı olmaktadır.

Edmond McLoughney gereksinimi olan çocuklara yardım elinin uzatılmamasının, onlara çalışma potansiyeli yaratılmamasının da farklı bir yöntemle çocukları dışlamak olarak algılanabileceğini söylemektedir. Gerçekten de probleme çözüm aramak yerine çocukları başka

¹⁶ PEARCE D. and KIMBERLY T., Street Kids Needs Us Too-Special Characteristics Of Homeless Youth, Journal Articles, 5-30 (2), 1995

yerlere göndermek dışlayıcılıktır. Bu da problemin her geçen gün artması sonucunu getirecektir. Birçok toplumda da problemin görmezlikten gelinmesinin önemli sorunlara yol açtığı görülmektedir. Yetişkinlerin gözetim ve yönlendirmesinden yoksun, kurumların desteğinden uzak, toplumun dışlayıcı, olumsuz tepkilerine uzun süre maruz bırakılanların sayıları, sorunları ve dışlanmışlıkları arttıkça doğal olarak toplumdaki onlara ve onlardan topluma yönelik şiddet de artmaktadır.

Sokak çocuklarının tanımı yapılırken birçok boyutun irdelenmesinin büyük önemi bulunmaktadır.

“Sokak çocukları yaşının rolünü yaşayamayan; başka bir deyişle oyun oynama, okula gitme, akşam evinde anne-baba ve kardeşleriyle birlikte olma gibi doğal gereksinimlerinin karşılanmadığı bir ortam olan sokakta yaşayan ve her türlü tehlikeye açık bir ortam içinde yaşayan, gelecekte suça itilme potansiyeli çok yüksek olan çocuklardır.”

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi çocuğun yaşının gereklerini yaşayamamasından başlayan, aile ortamının getirdiği sevgi, güven, dayanışma ve diğer değerlerden yoksun yetişmesi ile devam eden süreçte çocuk sokağa kaçmaktadır. Sokak gibi her türlü tehlikenin potansiyel olarak var olduğu bir ortamda çocuk küçük yaşta, korunmasız olarak her türlü şiddete maruz kalabilmektedir. Bu zincirin her halkası farklı bir tehlikeyi barındırmaktadır. Bugüne kadar yaşananlar da göstermektedir ki; normal bir çocukta dehşet içinde konu edebileceğimiz tiner kullanma, hırsızlık etme ve cinsel ilişkilerin yaşanması gibi problemler bu çocuklar için yaşamın bir parçası olmuştur.

Eğer 12 yaşında bir çocuğa madde kullanmasın diye sigara içme izni vermek zorunda kalıyorsak ve bu durum o çocuğun kurtulma, rehabilitasyon noktasında yaşanıyorsa bu ciddi bir problemdir. Bu çocukların sokakta yaşamlarını sürdürmelerinin ya çete mensubu olma ya da kendilerini cinsel meta olarak satmaları ile sonuçlandığı göz önüne alınırsa bu problemin çözümünde gecikilen her anın sonuçta yaratacağı faturasının yüksekliğini de anlamak mümkündür.

Özetle sokak çocukları gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun olmak üzere tüm dünya ülkelerinde görülen bir problemdir. Göç, sosyoekonomik problemlerin yanı sıra aile içi şiddet, istismar da çocuğun sokağa itilmesinde önemli etkenler olarak ortaya çıkmaktadır.

Sokak çocuklarını tanımlarken tek bir grupta bunu yapabilmek mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden bugün için sokak çocukları yaygın olarak üç grupta değerlendirilmektedir.

Bunlardan birinci grubu; giderek güçleşen yaşam koşullarında ailesinin geçimine katkıda bulunmak için *sokakta çalışan çocuklar* oluşturmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar olarak adlandırılan bu gruptaki çocukların çoğunlukla aileleri ile birlikte yaşadığı, aile desteği ve korumasının sürdüğü gözlenmektedir.

İkinci grupta yer alan ve *sokaktaki çocuklar* olarak adlandırılan bu çocukların, aileleri ile ilişkilerinin gevşemiş olmakla birlikte tümüyle kopmadığı izlenmektedir. Bu çocukların bazıları yaşadıkları yerlerden büyük illere gelerek çalışmakta ve ailelerine para göndermektedir. Bir kısmı da büyük kentlere kaçmakta, orada yaşamakta bazen ailelerini ya giderek ya da arayarak bağlantılarını sürdürmektedirler.

Üçüncü gruptaki çocuklar *sokağın çocukları* olarak isimlendirilmektedirler. Bu çocuklar toplumun yoksul kesiminden gelen ve aileleri ile hiç ilişkisi olmayan ya da çok nadir ilişkisi olan sokakta yaşayarak yaşam mücadelesi veren çocuklardır. Bu çocuklar ya zorla ya da çeşitli nedenlerle kendi istekleriyle ailelerinden ayrılmış olup günün 24 saatini sokaklarda geçirmekte olan çocuklardır. Sokağın çocukları olarak adlandırılan, aile denetiminden ve korumasından yoksun olan bu çocuklar, üzerinde önemle durulması gereken bir risk grubunu oluşturmaktadır.

1.1. DÜNYA’DA DURUM

Yapılan çalışmalar, sokak çocuklarının çoğunluğunu erkek çocukların oluşturduğunu göstermektedir. Dünyanın birçok ülkesinde bu sorun yaşanmasına karşın erken önlem alan ülkelerde sokak çocukları daha az sayıda görülmektedir.

Dünya genelinde olaya baktığımızda şu verilerin alarm zillerinin çalmasına neden olacağı açıktır:

2010 yılında dünya nüfusunun şehirlerde yaşayan kesiminin bugün yaşayanlara göre 2 katına çıkması beklenmektedir. Gelişmelerin böyle devam etmesi halinde nüfusu 1 milyonun üstündeki şehirlerin sayısı

430'u geçecek, 5 milyon kişiden fazla insanın yaşadığı 60 şehrin 45'inin, gelişmekte olan ülkelerde yer alacağı görülmektedir. Halen gelişmekte olan ülkelerde nüfusun 2/3'ü şehirdeyken, 2010'a girerken bu oran 4/5 olacaktır.¹⁷

Aynı şekilde nüfusun gençleştiği de görülmektedir. 2010 yılında dünya nüfusunun yarısı 25 yaşından genç olan kişilerden oluşacaktır. 2010 yılında 5–19 yaş arası şehirde yaşayan çocukların sayısı bugüne göre 247 milyon daha fazla olacak ve bu nedenle çocukların büyük bir bölümü, yoksul ülkelerin çocukları olacaktır.¹⁸

Bu güçlüklerle rağmen çeşitli araştırmalar birtakım rakamlar ortaya koyabilmektedir. 1980'li yıllarda yapılan ilk araştırmalarda dünyada 80–100 milyon civarında sokak çocuğu bulunduğu öne sürülmektedir. Bölgesel bazı araştırmalar da sokak çocuklarının sayısı hakkında bilgi sahibi olmamızda yardımcı olmaktadır. Yapılan çalışmalar sokak çocuklarının normal çocuk nüfusunun Mexico City'de %9'unu, Bangladeş'te %7'sini oluşturduğunu göstermektedir. Güney Afrika ve Bulgaristan'da sokaktaki çocukların % 70'i akşam evlerine dönmektedir. UNICEF raporuna göre dünyada ailesiyle bağlarını koparmış ve bir barınağa gereksinme duyan çocukların oranı % 5–10 arasında değişmektedir. Sokak çocukları olgusunun getirdiği çeşitli zorluklar, rakamlar konusunda tahminlerle yetinmeyi gerekli kılmaktadır. Sokak çocuklarının sayısı ile ilgili verilen rakamlarda kesinlik aramak yanlış olur. Ancak tüm veriler sokak çocuklarının sayısının tüm dünyada arttığını göstermektedir.¹⁹

Meksiko City'de nüfusun % 9'unu sokak çocukları oluşturmaktadır. Brezilya'da Rio de Janeiro'da yapılan bir çalışmada çocukların sokakta yaşama oranı %26 bulunmuştur. San Paolo'da bu oran yaklaşık aynıdır. Guatemala'da sokak çocuklarının % 92'sinin cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir.²⁰

¹⁷ Çocuk ve Kadının Durumu Raporu, UNICEF Ara Dönem Raporu, İstanbul, 2003

¹⁸ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

¹⁹ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

²⁰ MEDINA-MORA M.E. and GUTIERREZ V., What Happened To Street Children An Analysis Of The Mexican Experience, Substance Use and Misuse, 32(3), 293-316 February 1997

Kolombiya’da sokak çocuklarının çoğu mezarlarda çiçek satma, pazar yerlerinde sepet taşıma, sokaklarda araba camı silme gibi marjinal işlerde çalışmaktadır. Bogoto’nun üç büyük mezarlığında 350’den fazla çocuk çalışmaktadır. Çocuklar genelde mezarlar üzerindeki çiçekleri yerleştirmekte ve zor koşullar altında çalışmaktadırlar. Kenya, Sri Lanka sahillerinde 5–7 yaşları arasında çocukların plajda biblo, el işi ürünleri ve plaj elbiseleri gibi şeyler sattıkları görülmektedir. Turistik yerlerde çalışan çocuklar cinsel istismara uğradıkları gibi cinselliklerini de satmaktadırlar.²¹

Tayland’da geçinmek için cinselliklerini satan 12–16 yaşları arasında yaklaşık 800.000 çocuk olduğu düşünülmektedir. Bu durum, rakamlar değişmekle birlikte Filipinler, Vietnam, Tayvan gibi ülkelerde de geçerlidir. Filipinler’de yaklaşık 1.5 milyon sokak çocuğu bulunmaktadır. Başkent Manila’da 50–75 arası çocuk bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar çoğunun aile içi şiddet sonrası evden kaçtıklarını göstermektedir. Hindistan’da sokak çocuklarının çoğu 5–14 yaş arası okuma-yazma bilmeyen çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocuklar çöp toplayarak yaşamaktadırlar. Bangladeş’te sokak çocuklarının çöp tenekelerinden sebze, plastik, kağıt, karton, diş macunu tüpü veya kapağı, ilaç şişesi, kırık cam ve metal parçalar gibi atıkları toplayarak yaşadıkları görülmektedir. Bu atıklar daha sonra araçlar vasıtasıyla fabrikalara satılmaktadır.²²

Sokak çocuklarının öldürülmeleri, konunun en dramatik boyutlardan birisini oluşturmaktadır. Özellikle Latin ülkelerinde yapılan çalışmalar bu konuda dikkat çeken rakamların ortaya çıkmalarına neden olmuştur.

Kolombiya’da 4 şehirde 1994’te 1678 kişinin öldürüldüğü saptanmıştır. Brezilya’da ise 1988–1990 yılları arasında 4611 sokak çocuğunun öldürüldüğü görülmektedir. Bunların çoğu 7–15 yaşları arasında erkek çocuklarıdır. Yapılan çalışma bu çocukların % 38’inin sabit bir

²¹ SALAZAR M.C., Kolombiya’da Çocuk İstihdamı Politika ve Programlar, Combating Child Labour, ILO, Ankara, 1995

²² SWART-KRUGER J. and RİCHTER L.M., AIDS Related Knowledge, Attitudes And Behaviour Among South African Street Youth Reflections On Power, Sexuality And Autonomy, Self. Soc. Sci. Med. 45(6), pp.957-966, September 1997

²³ MEDİNA-MORA M.E. and GUTİERREZ V., What Happened To Street Children An Analysis Of The Mexican Experience, Substance Use and Misuse, 32(3), 293-316 February 1997

adresleri bulunduğu ve aileleri ile yaşadıkları görülmüştür. 457 çocuğun ise okula gittikleri, öğrenci oldukları saptanmıştır.²³

Brezilya'nın sokak çocukları konusunda bir prototip oluşturduğu söylenebilir. Brezilya'da sokak çocukları olgusunun nedenlerine bakıldığında temelde ekonomik durgunluğun yattığı görülmektedir. Ekonomik durgunluk, ülkenin dış borçlarının artmasına ve tıkanıklığa neden olmaktadır. Göç konusunda da Meksika ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Meksika'nın başkenti Meksiko City'ye her gün 1500 kişi göç etmektedir. Ancak bunlar umduklarını bulamamakta ve gecekondulaşma, işsizlik her geçen gün artmaktadır.²⁴

Guatemala'da 143 çocuk üzerinde 1991 yılında yapılan çalışmadan şu ilginç sonuçlar elde edilmiştir:

- "Görüülen çocukların tümü cinsel istismara maruz kalmışlardır. % 53'ü aile bireyleri tarafından, % 6'sı arkadaşları tarafından, %3'ü ise komşuları tarafından cinsel istismara maruz kalmışlardır.

- Çocukların % 70'i günde 1 veya 2 kişiyle birlikte olduklarını söylemektedirler. Cinsel ilişkiye günde 4 defadan fazla girenlerin sayısı da % 25 olarak karşımıza çıkmaktadır.

- % 93'ünün cinsel yolla bulaşan bir hastalığa sahip oldukları görülmüştür.

- Çocukların %100'ü uhu ve tiner gibi maddeleri kullandıklarını söylemektedirler."²⁵

²⁴ SCANLON TJ T., ALYNCH MA SCANLON F., Street Children In Latin America, BMJ 316(7144):1596-1600, 23 May 1998

²⁵ APTEKAR L. and CIANO-FEDEROF L.M., Street Children In Nairobi - Gender Differences In Mental Health, New Child Adolesans Dev., 85 pp.35-46, Fall 1999

Tablo: 1 Bazı Şehirlerdeki Sokak Çocukları Durumu²⁶

ŞEHİR	SAYI	GEÇMİŞTEKİ DURUM	GELECEKTEKİ DURUM
Moskova	1500	Artış göstermekte	Artmaya devam ediyor
Lisbon	2500–5000	Azalıyor	Azalıyor
Bükreş	1000–2500	İlk kez 1989’da görülmüş	Aynı
Stuttgart	100–1000	Normal	Normal
Rotterdam	100–1000	Normal	Normal
Bologna	100–1000	80’den önce yoktu	Artıyor
Dakar	500–1000	Artıyor	Artıyor
Port av Prince	4000	1986’dan beri artıyor	-
Metro Manila	5000–6000	Artıyor	Artıyor
Lima	N	80’den beri artıyor	Değişken
Johannesburg	600	Normal	Artıyor
Recife	1000	Artıyor	Artıyor

Dünya haritasına bakıldığında sokak çocuklarının daha çok Latin Amerika’da yoğunlaştıkları göze çarpmaktadır. Bu durum, bu bölgede konuyla ilgili veri toplanmış bulunmasından da kaynaklanabileceği gibi gerçekten bu bölgede sokak çocuklarının yoğun olarak bulunmasından da olabilir. İlginç boyut, bölgede sorundan en çok etkilenen ülkenin ne en yoksul Paraguay ne de en zengin Venezüella olmasıdır. Sorun Brezilya, Kolombiya ve Meksika gibi orta gelirli ülkelerde yoğunlaşmaktadır.

Kalabalık nüfusuyla Hindistan’da sorun, kültürel faktörlerin de etkisiyle geniş boyutlara ulaşmıştır. Afrika’da sokak çocukları sorunu yeni belirmeye başlamış olmasına rağmen sayıları hızla artmaktadır. Khartoum’da tahmin edilen rakam 20.000 civarındadır. Endüstriyel ülkelerde de durum pek farklı değildir.²⁷

Sorun dünyanın hemen her yerinde benzerlik göstermektedir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklı nedenlerle çocuklar sokakta yaşamakta ya da çalışmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerdeki bu sayının azalmasını konuyla ilgili sosyal kurumların katkısına ve iyi performansına bağlamak mümkündür.

²⁶ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

²⁷ İbid.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi Nisan 1994'teki Komite toplantısında sokak çocukları terimini irdeleyip bu konudaki görüşlerini bildirmiştir. Çocuk Hakları Komitesi, Sokak Çocukları teriminin bu çocukların yaşadıkları ve ortaya çıkan şiddet ile çektikleri acıyı ifade edemediğini belirtmektedirler. Bunların bazıları evi olup sokakta çalışanlar, başka sebeplerden evden kaçıp evsiz kalanlar, istismardan kaçanlar, fahişeliğe ve madde bağımlılığına itilen çocuklardır. Sokak çocukları teriminin bazı ülkelerde ayrımcı ve aşağılayıcı nitelikte kullanıldığı da dikkati çekmektedir.²⁸

Meksika raporunda 1980'lerde ülkede yaşanan büyük ekonomik krizin sonrasında büyük sayıda çocuğun sokaklarda yaşamaya itildiği belirtilmekte ve tüm ülkede sokak çocuklarının yaygınlaştığı ifade edilmektedir. Özel koşullardaki genç ve çocuklar için programda bu çocukların sokağa itilmelerinin önlenmesi, evsiz ve sokakta yaşayan çocukların davranışlarının düzeltilmesi ve yeniden aileleriyle yaşamaya döndürülmeleri için adaptasyon programları amaçlanmıştır.²⁹

Meksika'da sokak çocukları şu gruplara ayrılmıştır:

- Sokaktaki çocuklar; Ailelerine yardım için yarım gün çalışmada bulunan ve düzensiz okula devam ve gidişleri olan çocuklar. Bunlar %90'ı oluşturmaktadır.

- Evsiz çocuklar; Bunlar ailelerinden ayrılmış ve sokaklarda yaşayan çocukların %10'u bu gruba girmektedir.

- Risk altında çocuklar; Ailelerin sosyal ve ekonomik durumları, ailesel durumları evden kaçmaları için büyük potansiyel oluşturur.

Endonezya'da sokakta yaşayan ve çalışmaya zorlanan çocukların sayısının fazlalığı büyük endişe yaratmaktadır görüşünü hükümet, raporunda dile getirmiştir.

Filipinler'de de kırsal kesimden kente gelen ailelerin çocukları, aşırı yoksulluk içinde olan ailelerin çocukları, aile-içi şiddete maruz kalan çocuklar, sokakta yaşamaya zorlanmış olmakta ve temel haklardan mahrum bir yaşam sürmektedirler.³⁰

²⁸ HODGKIN R. and NEWELL P., Implementation Handbook For The Convention On The Rights Of The Children, UNICEF Publishing, 1998

²⁹ APTEKAR L. and CIANO-FEDEROF L.M., Street Children In Nairobi - Gender Differences In Mental Health, New Child Adolesans Dev., 85 pp.35-46, Fall 1999

³⁰ European Network on Street Children Worldwide, ENSCW Newsletter, 1.1.1997

Portekiz’de risk altındaki çocuklarda özellikle sokak çocuklarına gerekli destek verilmesi için politika ve programlar üretmeleri gerekmektedir.³¹

El Salvador’da sokak çocukları teriminin çok ayrımcılığa yönelik bir terim olduğunu, alternatif bir terimin bulunmasının önemli olduğunu hükümet yetkilileri ifade etmişlerdir.³²

Ekonomik güçlükler çeken ailelerde, şiddet ve silahlı çatışmanın yaşandığı ortamlarda bu olaylara bağlı olarak ebeveyn ve çocuklar birbirleriyle olan ilişkilerini kaybetmektedirler.

Edmond McLoughney’in de vurguladığı gibi bütün dünyada, diğer ülkelerde çocuklar ebeveynlerinden gördükleri şiddet ve istismardan dolayı sokakta yaşamak üzere evlerini terk edip kaçmaktadırlar. Dünyada büyük şehirlerde çok sayıda çocuk, ailelerinden bağımsız yaşamaktadır. İlk planda çocukların aileleriyle bir araya getirilebilme olanakları ilgili devletler tarafından araştırılmalıdır.

Namibya’da yapılan bir çalışmada üç şehir merkezindeki 515 sokak çocuğu üzerinde çalışılmış ve Namibya’da tipik sokak çocuğunun siyah, erkek, fakir ve 11–14 yaşlar arasında olduğu ortaya çıkarılmıştır. Çocukların çoğunun ailesi bulunmakta, belli zamanlarda evlerine gitmekte ve 5 ya da daha çok çocuk olan ailelerin çocukları oldukları görülmektedir. Çocukların yarısına yakını tek ebeveynli bir aileden gelmekte, çoğu işsizlikten dolayı babadan daha fazla etkilendiği gözlenen anne yanında yaşamayı tercih etmektedir. Çocukların çoğu kendileri ve aileleri için sokaktan yiyecek ve para bulmak için çalışmaktadır. Çocukların yarısına yakını okulu bırakmış, çoğu düşük eğitilmiş ailelerin yanından gelmektedir. Ama çocukların %70’inden fazlası okula gitme konusunda yardımcı olunması halinde okula gidebileceklerini söylemektedirler.³³

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, çocukların ekonomik sıkıntıları yanında aile içinde şiddet ve kötü muamele sonrası sokaklar-

³¹ İbid.

³² İbid.

³³ HODGKIN R. and NEWELL P., Implementation Handbook For The Convention On The Rights Of The Children, UNICEF Publishing, 1998

da çalışmaya ve yaşamaya zorlandıkların söylemektedir. Bu yüzden çocuklar farklı istismar ve ihmalin kurbanları konumundadırlar. Ancak çocukların hepsinin de evi terk ettikleri, ailelerini bıraktıkları görülmektedir. Namibya örneğinde olduğu gibi çoğu (evdeki şiddetten dolayı değil) sokaklardan dolayı evi terk edip çalışmaya başlamışlardır.³⁴

Artan dünya nüfusu ve değişen koşullar çocuklar için olumsuz koşulları da beraberinde getirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu durum çok açık görülmektedir. Gerek medyanın dünyanın herhangi bir köşesinde olanları yaklaşık aynı anda tüm dünyayı haberdar etmesi, gerekse artan seyahatler insanların her şeyi görmesini sağlamaktadır.

- Asya ve Latin Amerika'daki veriler çocukların durumunun 1980'e göre daha kötü olduğunu göstermektedir.

- Endüstrileşmiş ülkelerde, problemlerin daha sistematik şekilde belgelenmesine rağmen; kökten bir çözüme gidildiği nadiren görülmüştür.

- 1990'ların Amerika'sında, yoksulluk, çocuklar için en büyük problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada en dikkati çeken durum tek ebeveynle büyümek zorunda olan çocuklardır. Genellikle görülen işsiz ve fakir genç babaların sorumluluk almayı çok zor bulmasının sonucu olarak evden kaçmaları ve tek-genç annenin bakımındaki çocuk sayısında artışların olmasıdır.

- Şehir yaşamının koşullarının ağır oluşu, çoğunlukla gençler için zorlukları ve uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu koşulların çocuklar için istismar edici olduğunu söylemek mümkündür.

Şehir yaşamı içinde; varoşların artışı kent içinde aralarında derin ekonomik ve kültür farklılıkları bulunan katmanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Varoş ya da gecekondulaşmada en dikkati çeken boyutlardan birisi kırsal kesimden gelenlerin kendi kültürlerini beraberlerinde o ortamda yaşamaya çalışmaları ve kapalı bir ortam yaratmalarıdır. Bu da dikkati çeken bir marjinalleşmeyi getirmektedir.

Son on yıl içinde, sokak çocukları çok popüler olmuştur. Özellikle

³⁴ İbid.

Dünya’nın güney yarımküresindeki şehir sokaklarında çok sayıda sokak çocuğu olduğu görülmektedir. Artan dünya genelindeki seyahatler, turist ve iş gezisi yapanların buradaki çocuklardan kamuoyunun haberdar olmasını sağlamıştır.

Bulgaristan’da 1995 yılında sokak çocuklarıyla ilgili bir kararnameyi yürürlüğe koyan bakanlar kurulu, ilk olarak bu belge ile sokak çocuklarının varlığını resmen tanımıştır. Bulgaristan’daki halk, sokak çocuklarına ön yargılı davranmaktadır. Sadece giysileri yırtık olduğu, kötü koktukları ve uçucu madde kullandıkları için değil aynı zamanda Roman (Çingene) kökenli sayıldıkları için bu çocuklar önyargılı davranışlarla karşılaşmaktadırlar. “Sokak Çocukları için Barınaklar Açılmasına İlişkin Kararname”ye göre sokak çocuklarına yardım etmek üzere 3–16 yaş arasındaki sokak çocuklarının geçici olarak ve herhangi bir ücret ödemeksizin barınabilecekleri barınaklar açılması ve bu barınakların birer sosyal refah kuruluşu olması kabul edilmiştir.³⁵

Filipinler’de sokak çocuklarının çoğu fakir ailelerden gelmektedir. Aileler yaşam koşullarını iyileştirebilmek için tüm bireyleri de çalışmak zorundadır. Bu durumdan olumsuz olarak en fazla çocuklar etkilenmektedir. Ailelerde baskı ve stres çok fazladır. Çocuklar aile ortamında şiddete maruz kalmaktadır. Bundan dolayı çocuklar evden kaçmayı ve sokakta yaşamayı düşünebilmektedir. Sokak çocuklarının çoğu, gazete, sigara, şeker satmakta, çöp toplamakta ya da araba camı silmektedir. Aileleri ile nadiren ilişki halinde olan çocuklar, ailelerinden göremedikleri ilgi ve yakınlığı sokaklarda kendileri gibi çocuklarla kurdukları gruplarla sağlamaktadırlar. Çocukların çoğunluğunun madde kullandığı saptanmıştır. Çocuklar için kazancı ne olursa olsun, çöpleri karıştırıp artık toplamak özellikle sağlık açısından tehlikeli bir iş tir.³⁶

Aslında çocukların kendileri bile bu çöp toplama işini o kadar alçaltıcı bulmaktadırlar ki; aralarında işi bırakanlar, hatta bunu yerine fuhuş sektöründe çalışmayı seçenler olduğu görülmektedir. Filipinler’de “Yardım Eli” gibi kuruluşlar, sokak çocuklarının örgütlenip kendi çı-

³⁵ TRUBILIN N. and ZAITSEV V., The Moscow Street Children Project, World Health Forum, 16(2).135-137, 1995

³⁶ SENAANYAKE M.P. and RANASINGHE A. and BALASURİYA C., Street Children - A Liminary Study, Ceylon Med J, 43(4) pp.191-193, December 1998

karlarını toplu olarak korumaları için çocuklara yardım etmeye başlamıştır. Filipinlerde Sokak Çocukları Ulusal Projesi kapsamında sokak çocukları ile kentli çalışan çocuklar için almaşık eğitim stratejileri geliştirmişlerdir. Bu çerçevede “gezici okullar”dan “sokak okulları”na ve “okula dönüş” programlarına kadar geniş bir alanda yayılan uygulamalar ülkenin 23 kentinde ve 9 belediyesinde toplam 60.000 sokak çocuğuna ve çalışan çocuğa ulaşmıştır. Bu projeye sivil toplum kuruluşları da katkıda bulunmuşlardır. Bu projede çocukların dernek kurma haklarını kullanarak dernek kurdukları görülmüştür.³⁷

Brezilya, uzun yıllardan beri sokak çocukları “sorunu” ile özdeşleştirilmektedir. Brezilya’da sokakların çocuklar için acımasız ve tehlikeli bir ortam olduğu görülmektedir. Çocuğun yaşamı tehdit altındadır. Çocuklar örgütlü suç çetelerinin, diğer sokakta yaşayan gençlerin, hatta bazı olgularda polisin elinde can verebilmektedir. 1993 yılında Rio de Janeiro’da polis görevlileri altı sokak çocuğunu öldürmüşlerdir. 1996 yılında Rio’lu bir polis görevlisi suçunu itiraf etmiş ve sokak çocuğu öldürmekten suçlu bulunup hüküm giyen ilk polis olmuştur.³⁸

Yine Brezilya’da yapılan bir çalışmada 1991 yılında San Paolo’da 622 çocuğun öldürüldüğü saptanmıştır. Öldürülenlerin % 37’sinin katilleri saptanamazken olayların % 63’ünde soruşturmaların kapatıldığı ve faili meçhul olarak olayların kapatıldığı görülmektedir. 42 çocuğun arkadan vurulduğu, 29 olguda bitişğe yakın atış yapıldığı saptanmıştır.³⁹

Oysa Rio’da sokak çocuklarının öldürülmeleri daha önceden, 1990 yılında başlayan bir olaydır. Çocuk suçlarıyla ilgili yargı organı tarafından hazırlanan bir rapora göre bu kentte her gün üç sokak çocuğu öldürülmektedir. Katillerin büyük bölümünü, çocukların dilenciliğini, hırsızlığını ve zank koklamalarını büyük bir dert sayan işyeri sahiplerinin isteği üzerine harekete geçen polisler oluşturmaktadır. Pek çok çocuk sokaklarda bu tür şeyleri gerçekten yapmaktadır. Ancak bunlardan çok daha fazlası, sokaklarda kendilerinin ve ailelerinin geçimini sağlamak için meşru işler yapmaktadır. Sokaklarda çalışan çocuklar genellikle gecekondulardan ve yoksul mahallelerden gelmektedir.⁴⁰

³⁷ İbid.

³⁸ INCIARDI J.A. and SURRATT H.L., Children In The Streets Of Brasil - Drug Us Ecrime, Violence And HIV Risks - Substance Use Misuse, 33(7):146-180, January 1998

³⁹ İbid.

⁴⁰ İbid.

Hindistan’da sokak çocuklarının çoğu okuma-yazma bilmeyen 5–14 yaş arasındaki çöp toplayan çocuklardan oluşmaktadır. Çocuklardan çoğunun evi yoktur ve sokaklarda yaşamaktadır. Bazıları çeşitli nedenlerle evlerini terk etmiş bulunmakta ve geri dönmek için herhangi bir çaba göstermemektedir. Banglare’deki sokak çocuklarının çoğu çöp tenekelerinden sebze, plastik, kağıt, karton, diş macunu tüpü veya kapağı, ilaç şişesi, kırık cam ve metal parçalar gibi atıklar toplamaktadır. Toplanan bu atıklar araçlar tarafından fabrikalara satılmaktadır. Hindistan’da “Taya Rajendra Çöp Toplayıcıları Projesi” Banglore ve Karnataka eyaletlerinde genç çöp toplayıcılara alternatif iş olanakları sunmak ve onları mesleklerinin zararlı yönleri açısından bilinçlendirmek suretiyle sömürölmelerini önlemeyi hedeflemektedir.⁴¹

Proje ayrıca mesleki ve temel eğitimin yanında sağlık ve sosyal yardım hizmetleri sunmayı da amaçlamıştır. Aileler çocuklarının yeterli refah, sağlık ve temizlik ihtiyaçları açısından bilinçlendirilmektedir. Karnataka Eyaleti Konseyi önceleri çöpleri çocuklardan alarak doğrudan fabrikalara veya araçlara toptan olarak satmaktaydı. Ancak bu uygulama, çöpleri çocuklardan alan araçların, işlerinin bozulmasından hoşlanmadıkları için başarılı olamadı. Araçlar, programı baltalamak için bazen çocuklara verdikleri ücreti artırmışlardır. Zaman zaman da çocukları tehdit etmişlerdir. Bunun sonucunda konsey bu uygulamaya son vermek zorunda kalmıştır.⁴²

Sokaklarda yiyecek ve başka şeyler satan çocukların sayısı Rusya Federasyonu’nda, Kırgızistan’da ve Orta Asya’da son üç yılda çarpıcı bir şekilde artmıştır. Bunun yanında Kamboçya’nın büyük şehirlerinde artık yığınlar arasında işe yarar bir şeyler arayan kız çocuklarını ya da Mısır’da sokaklarda karamela satan çocukları görebilmek mümkündür.⁴³

Risk altındaki çocukların büyük bir çoğunluğu ailelerinden ya çok az destek almaktadırlar ya da böyle bir şey söz konusu bile değildir. Yoksulluk, parçalanmış aileler, terk edilme, istismar, hizmetlerin yeter-

⁴¹ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

⁴² European Network on Street Children Worldwide, ENSCW Newsletter, 1.1.1997

⁴³TRUBİLİN N. and ZAITSEV V., The Moscow Street Children Project, World Health Forum, 16(2).135-137, 1995

siz oluşu, çalışma ortamının güvenilir olmaması, madde özellikle ero-in ticareti ile yakından ilgili olmaları, suç organizasyonlarının ağında olmaları bu çocukların içinde buldukları sorunların boyutlarını büyütülmektedir.

Özetle dünyada özellikle metropollerde artan nüfusla paralel olarak sokakta yaşayan ve çalışan çocukların da sayısında artış görülmektedir. Yapılan projeksiyon çalışmaları da bu sayının yıllar içinde artacağını göstermektedir. Latin ülkelerinde bu problem diğer ülkelere göre daha ön plana çıkmaktadır. Sokak çocuklarının önlenmesi ve sokakta yaşayan çocuklara yönelik çok sayıda çalışma dünyanın birçok ülkesinde yürütülmektedir.

1.2. TÜRKİYE’DE DURUM

Türkiye’de sokak çocuğu kavramının yaygın kullanımı ilk kez Ke-malettin Tuğcu’nun (1902–1996) kitaplarında bu terimi kullanmasıyla gerçekleşmiştir. Yazarın “Ah Bu Çocuklar”, “Ana Kucağı”, “Küçük Serseri”, “Kırk Ev Kedisi”, “Küçük İşportacı”, “Gece Kuşları”, “Miras-yediler” gibi hikâyelerinde sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar konusu işlenmiştir.⁴⁴

Türkiye’de sokak çocukları kavramı genellikle “köprü altı çocukları” deyimiyile ilişkilendirilmiştir. Bu deyim’in ortaya çıkışı, ülkedeki kırdan kente göçün ve kentleşme sürecinin başlamasıyla çakışmaktadır. Bununla birlikte sokak çocukları çoğunlukla büyük kentlerin parklarında, iş merkezlerinde ve pazaryerlerinde görülebilmektedir. İstanbul, diğer kentlere göre sokak çocuklarının en çok bulunduğu merkez durumdadır. İstanbul’un eğlence merkezi olan Beyoğlu, sınırları içindeki renkli yaşam ile de başıboş çocukları kendisine çeken bir mekândır. Beyoğlu sokaklarında 24 saatini köşe başlarında geçiren sokak çocuklarına yoğun bir şekilde rastlamak mümkündür.

Türkiye’de sokak çocuklarının bir sosyal problem olarak gözlenmesi Öner Ergenç’in de vurguladığı gibi 1950’li yıllardaki köyden kente göç olgusunun yaşanmasından sonra başlamıştır. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir’de olduğu kadar diğer büyük şehirlerimizde de sokak

⁴⁴ POLAT O., Sokak Çocukları , Dernek Yayınları, İstanbul, 2002

çocuklarının sayısının arttığı görülmektedir. Sokak çocuklarına açık ve kalabalık yerlerde, örneğin alışveriş merkezlerinde, istasyonlarda, park ve pazarlarda, eğlence alanları ve de turistik bölgelerde rastlamak mümkündür.⁴⁵

Sonuç olarak bu çocuklar ana-babanın bakım ve denetiminden giderek uzaklaşmakta; genellikle çalıştıkları için eğitim imkânlarından da ha az yararlanmaktadırlar. Sonuçta da bu çocuklar büyük kentlerin sokaklarında yaşamlarını kendi başlarına sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Büyük kentlerdeki ‘sokak çocuğu’ sorunu işte bu aşamada kendisini göstermektedir. Türkiye’de ilk olarak 1950’li yıllarda ortaya çıkan ‘köprü altı çocukları’ kavramı benzeri olan sokak çocukları, ana-babanın koruması ve bakımının yetersizliği nedeniyle, kısmen ya da tamamen sokaklarda yaşamak zorunda kalan çocuklar olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte ‘sokak çocuğu’ olgusu ve sokak çocuklarının yaygın bir şekilde uçucu madde kullanmaya başlaması sürecinin çok yeni olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan Sosyoloji Profesörü Dr. Esin Küntay da araştırmalarında bu olgunun son 40 yılın ürünü olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. 1992 yılında gerçekleştirdiği araştırmada sokak çocukları arasında madde bağımlılığının 1970’li yılların sonunda ortaya çıkan yeni bir olgu olduğu Küntay tarafından belirtilmektedir. Küntay sempozyumda da yaptığı konuşmada bu duruma dikkat çekmiştir. Son zamanlarda dünyanın birçok ülkesinde sayıları giderek artan sokak çocukları, uçucu ve yapıştırıcı maddeleri yaygın olarak kullanmaktadırlar. 1970’lerin sonu ve 1980’li yıllar “globalleşmenin” ve “neo-liberalizmin” yaygınlaşmaya başladığı yıllar olarak; aynı dönemde ortaya çıkan sokakta yaşayan çocuklar ve evsizler olgusu ile ilişkisi, incelenmeye değer bir konudur.⁴⁶

Ancak sokak çocuklarına ilişkin araştırmaların tarihi, en azından Türkiye’de, bu kadar geriye gitmemektedir. Türkiye’de, yakın zamana kadar, kent sokaklarında yaşayan ve/veya çalışan çocuklarla ilgili genel tutum, görmezlikten gelme şeklindeydi. Bu çocuk gruplarının sayıları-

⁴⁵ İLİK B., Sokaktan Ustahğa, ILO, Ankara, 1994

⁴⁶ KÜNTAY E., İstanbul’un Sokak Çocukları - Karşılaştıkları Riskler ve Koruma Politikaları - Sosyolojideki Son Gelişmeler ve Türkiye’deki Etkileri, UNESCO, Ankara, 1993

nın gittikçe arttığı açıkça görülmekle birlikte, ne konuyla ilgili bilimsel çalışmalar yapılmakta ne de gönüllü ya da resmi herhangi bir hizmet uygulanmaktaydı.

Bu konuda özgün ve önemli çalışmalara imza atmış olan Prof. Dr. Sevil Atauz da Türkiye’de sokak çocuklarına ilişkin araştırmaların tarihine ilişkin olarak sempozyumdaki konuşmasında şu bilgileri vermiştir : “Türkiye’de sokak çocuklarına ilişkin ilk araştırmalar, sokakta başıboş yaşadıkları veya suç işledikleri için polise intikal eden çocuklar üzerinedir. Sokak çocukları ile ilgili ilk alan araştırması 1989–1990 yıllarında İstanbul, Ankara ve Şanlıurfa’da yapılmıştır. 1995 yılında İzmir Sokak Çocukları Derneği’nin hizmet programlarına yön vermek için, sokak çocuklarına ilişkin bir alan araştırması yapılmıştır.”⁴⁷

Atauz (1997) tarafından Diyarbakır sokak çocukları üzerinde yapılan araştırmada çocukların yaş durumlarına bakıldığında 11–13 yaşları arasındaki çocuklar yoğunluğu oluşturmaktadır. Atauz’un Ankara ve Şanlıurfa’da sokak çocukları üzerinde yaptığı araştırmada çocukların yaş gruplarında yoğunluğu her iki şehirde de 11–12 yaş grubundaki çocukların oluşturduğu saptanmıştır.⁴⁸

Atauz Ankara ve Şanlıurfa’daki sokak çocukları ile yaptığı çalışmalarda ilginç sonuçlar elde etmiştir. Atauz’un yaptığı araştırmada Ankara’daki çalışmalarda 1.grup olan “Sokakta Çalışan Çocuklar” arasında alkollü içki içme, uyuşturucu kullanma ve kumar oynama davranışları görülmemiştir. Ancak üçüncü grup olan “Sokağın Çocukları” tanımına giren çocuklarda yaygın olarak bu davranışlar görülmüştür. Bu gruptaki bütün çocuklar sigara kullanmaktadır. Gruptakilerin üçte ikisi buldukları her türlü alkollü içkiyi tüketmektedir.

Şanlıurfa’da yapılan araştırma sonuçlarında ise kötü alışkanlıkların en az birinci grupta yani “sokakta çalışan çocuklar” arasında olduğu, ikinci ve üçüncü gruplarda ise bu tür alışkanlıkların yoğunlaşmakta olduğu, çocuklar arasında sigara kullanımının yoğun olduğu saptanmıştır. Alkollü içeceklerin ise her üç grupta da tüketildiği saptanmıştır. Ayrıca üçüncü grup olan “sokağın çocukları” arasında bally koklayanların oranının fazla olduğu tespit edilmiştir.

⁴⁷ ATAUZ S., Diyarbakır Sokak Çocukları Araştırması, UNICEF Yayınları, 1997

⁴⁸ İbid.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında sokakta çalışan çocuklar arasında en yaygın olarak kullanılan madde sigaradır. Ancak sokağın çocukları tanımlamasına giren çocuklarda ise sigara en yoğun olarak kullanılan madde olarak görülmekle birlikte bally, tiner koklama ve alkollü içki kullanma oranının da arttığı söylenebilir.⁴⁹

İlik ve Türkmen (1994) tarafından İstanbul’da sokakta çalışan çocuklar üzerinde yapılan araştırmada ise çocukların ağırlıklı olarak 12–15 yaş grubunda (%77’si) olmakla beraber 6-11 yaş grubundaki (%19) çocukların sayısının da azımsanmayacak düzeyde olduğu saptanmıştır. Ankara’da sokakta çalışan çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada (1994) ise çocukların yaş dağılımlarında çoğunluğu 11–14 yaş grubundaki (%60) çocukların oluşturduğu saptanmıştır. İlik ve Türkmen’in (1994) İstanbul’daki çalışan çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada çocuklar arasında sigara kullanımının yaygın olmakla birlikte alkol ve kumar alışkanlığının yerleşik alışkanlık olmadığı tespit edilmiştir.⁵⁰

Bir başka araştırma Ankara’da sokaklarda çalışırken ya da başıboş dolaşırken rastlanan çocuklar üzerinde Prof. Dr Esin Konanç tarafından yapılan bir alan araştırmasıdır. Ankara’da 233 çocuktan bireysel görüşmeler ve gözlemler yoluyla veri toplanmıştır. Çocuklarla tek tek görüşmeler yapılarak sokakta ne yaptıkları, sokakta bulunma nedenleri, kendilerinin ve ailelerinin demografik özellikleri, aile ve okul kurumlarıyla ilişkileri hakkında bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Kazançları, kazançlarıyla ne yaptıkları, ailede, gidiyorlarsa (veya daha önce gitmişlerse) okulda ve sokakta buldukları sürelerde istismara uğrayıp uğramadıkları, kimler tarafından yapılan ne tür fena muamelelerle karşılaştıkları, evden kaçıp kaçmadıkları, geceleri nerelerde kaldıkları, polis, zabıta, çevredeki esnaf ve akranlarıyla ilişkileri, alkol, sigara ve uyuşturucu kullanıp kullanmadıkları, mevcut gereksinimlerinin ve gelecek ilgili beklentilerinin neler olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.⁵¹

İlk aşamada çocukların yoğun olarak toplandıkları semtler belirlenmiştir. Bu araştırmada sokak çocukları ile yapılan diğer çalışmalara

⁴⁹ İbid.

⁵⁰ İLİK B., Sokaktan Ustalığa, ILO, Ankara, 1994

⁵¹ KONANÇ E., Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

benzer bir şekilde çocukların çoğu zaman gruplar halinde buldukları, ayrıca tek bulduklarında ise konuşma başladıktan sonra diğer çocukların ilgi duyarak yaklaştıkları ve kendi görüşlerini belirtmek istedikleri izlenmektedir. Sokak ortamının kalabalık ve düzensiz olması, verilerin odaklı grup tartışması gibi yöntemlerle toplanmasına ve standart psikolojik araçların kullanılmasına olanak vermemektedir. Ancak araştırma sırasında çocukların büyük bir kısmının kendileriyle diyalog kurulmasından çok hoşlandığı konuşmanın ardından görüşmeciyeye sattıkları ürünlerden ikram etmek ve bir daha rastladıklarında yine sohbet etmek istedikleri saptanmıştır.

Konanç (1992), Ankara’da okula giden çocukların arasında çalışanların oranlarını belirlemek ve özelliklerini diğerleriyle karşılaştırarak incelemek amacıyla, bir araştırma yapmıştır. 6 ile 15 yaş arasında ilkököl, ortaokul ve liseye devam eden çocuklardan 665 kişilik temsili bir örneklem üzerinde yapılan bu çalışmada, bu yaşlar arasında bulunan çocukların %21’inin düzenli olarak çalıştıkları, bunlardan büyük çoğunluğunun da sokakta çalıştıkları belirlenmiştir.⁵²

Çalışmada elde edilen bulgular çocukların çoğunun ergenlik öncesi ya da ergenliğin ilk döneminde bulunduğunu göstermektedir. Ankara’daki 13–15 yaş grubu (%57) en yoğun gözlenen yaş grubudur. 8–10 yaşları arasında birçok çocuğun da sokakta çalışmakta olduğu görülmüştür. Çocukların %15 kadarı sokakta çalışmaya 8 yaşından daha küçükken başlamış olduklarını belirtmişlerdir. Sokaktaki çocukların tümünün erkek olduğu görülmüştür.

Çocukların anne-babalarının eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu görülmüştür. Babaların büyük çoğunluğunun ilkököl mezunu ya da ilkökolden terk oldukları, annelerin yarıdan fazlasının ise hiç okula gitmedikleri dikkati çekmiştir. Bu küçük yaşlardaki çocuklar sokakta çalıştıkları halde, annelerinin %90’dan fazlasının ev dışında çalışmadıkları belirtilmiştir. Çocukların en büyük oranının (% 39) sokakta simit, balon ve çiklet satanlardan oluştuğu, bunu ayakkabı boyacılarının izlediği görülmektedir.

Çocuklara sokakta buldukları sürelerde fena muamelelerle karşılaşmış ve karşılaşmadıkları sorulduğunda, çoğunluğun en azından bir türe

⁵² İbid.

giren (fiziksel istismar ilk sırada, duygusal istismar ikinci sırada olmak üzere) istismara hedef oldukları anlaşılmıştır. Bazı çocukların cinsel istismara uğradıklarını söylediği kaydedilmiştir.

Çocuklara sigara, içki ve uyuşturucu gibi maddeleri kullanıp kullanmadıkları sorulduğunda, %25’i düzenli olarak sigara kullandıklarını, %6 kadarı alkol kullandığını ifade etmiştir. Esrar denediklerini söyleyenlerin oranı ise %4.7’dir . Polisle başı derde giren çocukların oranı %43 yani yaklaşık çocukların yarısına yakın bir sayıdadır. Bunun çocuklar tarafından belirtilen nedenleri arasında ilk sırayı küçük hırsızlıklar almakta, ikinci sırada ise kavgaya karışmak bulunmaktadır.⁵³

Bu konuda son yıllarda önemli çalışmalarda bulunan, özellikle de saha çalışmalarında bulunan Abdullah Karatay da İstanbul’da yaptığı çalışmalar sonucu ilginç sonuçlara ulaşmıştır. 2001 yılında yapılan Birinci İstanbul Çocuk Kurultayı’nda sunduğu çalışmasında Karatay şu noktalara dikkat çekmektedir:

“Sokak çocukları, hem sokakta çalışan hem de sokakta yaşayan anlamında İstanbul için yeni bir olgu değildir. 1940’lı yıllarda sokak çocukları hakkında geniş kapsamlı bir araştırmanın yapılmış olması; sorunun uzun yıllardır toplumun gündemindeki ciddi bir sorun olarak var olduğunu göstermektedir.”⁵⁴

Karatay’ın yaptığı çalışmada İstanbul sokaklarında çalışan çocukların temel özellikleri hakkında şu sonuçlara ulaşılmıştır: “Ankete tabi tutulan 2848 çocuğun %2,3’ü Bakırköy, %3,5’i Beşiktaş ve Arnavutköy, %39,4’ü Beyoğlu, %22,9’u Eminönü, %16,7’si Fatih, %7,3’ü Kadıköy, %3,9’u Üsküdar’dandır. Bu çocuklar özellikle Beyoğlu ilçesinin Kasımpaşa ve Galata nahiyesi ile Eminönü, Fatih ve Kadıköy ilçelerinin merkez nahiyelerinde yoğun olarak bulunmaktadırlar.

Çocukların %88’i erkek, %12’si kızdır. ‘Yaş itibariyle’ çocukların %3,3’ü beş, %4,9’u altı, %5,7’si yedi, %7,6’sı sekiz, %8,4’ü dokuz, %11,0’i on, %11,1’i on bir, %24,4’ü on iki, %24,1’i on iki ile on yedi yaşları arasındadır.

‘Doğum itibariyle’ çocukların %51,1’i İstanbul, %15,7’si Doğu, %6,8’i Karadeniz, %2,8’i Merkez Yaylası, %2,9’u Ege Bölgesi, %7’si

⁵³ KONANÇ E., Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

⁵⁴ KARATAY A., 1. Çocuk Kurultayı, Cilt II, s.111-117, İstanbul, 2001

Akdeniz, %10'u Trakya ve Marmara, %29'u Rumeli havalisi, %0,5'i Arnavutluk'tandır.

'Milliyet itibariyle' çocukların %94'ü Türk, %1,7'si Rum, %1,6'sı Ermeni, %16'sı Yahudi, %1,2'si sair milletlerdendir. Çocukların %59'unun ana babaları hayattadır. Anne babaları ölmüş olanların oranı %12,7 olup yalnız annelerini kaybedenler %10,1, yalnız babasını kaybedenler ise %18,2 oranındadır.

'Meslek itibariyle', çocukların %17,8'i küfeci, %4,9'u gazete satıcısı, %1,9'u karamelacı, %3,2'si diğer işporta malı satıcısı, %10,4'ü dilenen, %8,2'si çırak, %23,3'ü 'serseri dolaşan'; %9,9'u 'yalınayak dolaşan', %20,4'ü iş yapmayan çocuklardır. Çalışan 1137 çocuğun %63'ü kazandığı paranın tamamını, %15'i ise yarısını ailesine vermektedir. Kazandığı paranın tümünü kendi harcayanların oranı ise %22'dir".

Aynı araştırmada çocuklar anne ve babaların durumuna bağlı olarak dokuz farklı grupta tanımlanmaktadır:

1- *Anne ve babası hayatta olan çocuklar*: Bu çocukların aileleri çok yoksul olduğundan, aile geçimine katkıda bulunmak üzere çalışmak zorunda kalmışlardır.

2- *Bakacak kimsesi olmayan çocuklar*: Ana babaları çalışmak durumunda olan bu çocuklar, evde kendilerine bakacak kimse olmadığından, 'komşu elinde kalmakta' ve bu da günün birinde sokağa düşmelerine yol açmaktadır.

3- *Ana ve babasını kaybetmiş çocuklar*: Ana ve babaları öldükten sonra kimsesiz kalan bu çocukların bir kısmı 'akraba elinde' bir kısmı da 'komşuların nezareti altında' buldukları sırada geçim sıkıntısı karşısında hayatlarını kazanmak amacıyla sokağa düşmüşlerdir.

4- *Üvey ana ve baba elinde kalan çocuklar*: Annesini ya da babasını kaybettikten sonra, üvey anne veya üvey babaya sahip olan bu çocuklar, 'evde daima haşin muamele görerek' evden atılmış ve sokağa düşmüşlerdir.

5- *İlkokula devam ettiği halde çalışan ve dilenen çocuklar*: Dar gelirli bazı ailelerin çocukları akşam okuldan dönünce, aile bütçesine katkıda bulunmak üzere, kimi gazete, kimi işporta malı satmak, kimi de dilenmek üzere sokağa çıkmaktadır.

6- *Aile geçimsizlikleri ve ilgisizliği yüzünden sokağa düşen çocuklar*: Ailede ana babanın süre giden geçimsizliği, kötü alışkanlıkları ve ‘ahlaksızlıkları’ nedeniyle bunalmış çocuklar, aynı zamanda eğitimsiz olan ailelerin ilgisizliğinden sokağa düşmüşlerdir.

7- *Psikopat çocuklar*: Psikopat, epileptik veya diğer hastalıkları olan bu çocuklar, hastalıkları nedeniyle aile ortamı, mahalle veya okuldan kovulmuş ve sokaklarda hiçbir iş yapmayarak ‘serseri gibi dolaşırlar’.

8- *‘Sokak ürünü olan’ çocuklar*: Yersiz, yurtsuz, serseri, hırsız, yankesici, sarhoş, kumarbaz ana babaları olan bu çocuklar tam anlamıyla sokakta büyümüşlerdir. Bu çocuklar da ana babaları gibi ‘hırsızlık ve dilencilik’ yaparlar.

9- *Örgütlenmiş bir şekilde istismar edilen çocuklar*: Organize suç örgütleri ‘kambur, topal, kör, yaralı’ çocukları, örgütlü bir biçimde Anadolu’dan bularak dilenmek üzere İstanbul sokaklarına bırakmaktadır. Çoğunlukla da sağlam çocukları bu hale getirerek acındırma yöntemini kullanmaktadırlar. Bu dilenen çocukların tüm kazançları, kendilerini çalıştıran bu adamların olmaktadır.”⁵⁵

Türkiye’de de sokak çocukları olgusunun başka isimler altında da olsa ilk olarak büyük kentlerde ortaya çıktığı ve özellikle de İstanbul’da ortaya çıktığı görülmektedir.

Sokak çocuklarının özellikle İstanbul’da yüksek sayıda görülmektedir. Seyman çalışmalarında İstanbul’un birçok semtinde sokak çocuklarını ve sokakta çalışan çocukları görmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Özellikle Taksim, Bakırköy, Eminönü, Aksaray, Kadıköy, Üsküdar, Bostancı semtlerinde sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar görülebilmektedir. Çalışan çocukların birçoğu mendil, sakız, çiçek, simit satmakta, ayakkabı boyacılığı yapmakta ya da trafiğin yoğun olduğu kavşaklarda cam silmektedirler.

Özellikle trafiğin yoğun yaşandığı kavşaklarda kırmızı ışıklarda duran arabaların camlarını silen çocuklara birçok yerde rastlanmaktadır. İstanbul dışından ya da İstanbul’un çeşitli semtlerinden evlerinden ay-

⁵⁵ İbid.

rılarak gelen sokak çocuklarının ise daha çok Taksim, Bakırköy, Eminönü, Bostancı semtlerinde gruplar halinde yaşadıkları dikkat çekmektedir. Gündüzleri insanlardan para isteyerek ya da kavşaklarda cam silerek başıboş dolaşan bu çocuklar, gecenin geç saatlerinde kendileri için yaptıkları barınaklarda, boş binalarda ya da bankamatiklerde kalmaktadırlar. Çocukların bir kısmı da Haydarpaşa ve Sirkeci tren istasyonunda kalmaktadırlar.

Çocukların bazıları uçucu madde kullanmakla birlikte daha yoğun olarak Taksim'deki sokak çocuklarının çoğunluğunda tiner ve bally kullanım alışkanlıklarının olduğu gözlenmiştir. İstanbul'da sokakta çalışan ve sokakta yaşayan çocuklar hakkında yapılan birçok araştırmada özellikle Beyoğlu bölgesinde bir yoğunlaşma gözlenmiştir.

Özellikle Taksim'de, Kadıköy'de ve Bakırköy'de sokakta mendil, sakız ve çiçek satan çocukların sayısının çok yüksek olduğu gözlenmiştir. Taksim'de, Tarlabası'nda oturan ailelerin kız çocuklarının genellikle gece saat 24.00'e kadar mendil, sakız gibi maddelerini sattıkları gözlenmektedir. Bu çocukların bir kısmının okula gitmekte olduğu görülmektedir.

Ayrıca özellikle 7 yaşından küçük kız çocuklarının sokaklarda çok geç saatlerde görülmesi de ilginç tespitler arasındadır. Kadıköy'de iskelenin önünde çiçek satan, mendil ve sakız satan kız çocukları ile birlikte çiçek satan kadınlar gözlenmiştir. Bunların çoğunun sokakta yaşama geleneğine sahip olan çingene (romanlar) olmasına karşın roman olmayanların da dikkat çekici bir sayıda olduğu gözlenmektedir. Bakırköy'de ise Özgürlük Meydanı'nda mendil ve sakız satan kız çocuklarının, yaşları 7'nin altındakiler de bulunmakla birlikte, gece saat 22.00-23.00'e kadar sokakta kaldıkları gözlenmiştir. Kız ve erkek çocukların gecenin ilerleyen saatlerine kadar aile denetimi ile korumasından uzak kalmaları ve sokakta çalışmalarına bağlı olarak özellikle yasa dışı işlerde özellikle de fuhuş ve kuryelik işlerinde kullanıldıkları da görülmektedir.

Küntay'ın (1993) İstanbul'daki çocuklar üzerine yaptığı araştırmasında çocukların % 30'unun tiner ve bally koklayıcısı olduğu saptanmıştır. Araştırma, tiner ve bally koklayan çocuklarda bağımlılığın yak-

laşık 15–17 yaşları arasında geliştiğini göstermektedir. Çocukların çoğunlukla evden kaçtıktan sonra zamanla sokaklarda yaşarken ya madde koklayan başka çocuklara özenip onları taklit ederek ya da erişkin bir birey tarafından zorlandıkları için tiner ve bally koklama alışkanlığı edindikleri gözlenmiştir.⁵⁶

Çocuklar ile yapılan görüşmelerde uyarıcı madde koklarken hissettiklerini, “sıcaklık hissediyorum”, “kafayı buluyorum”, “annemi, babamı, evi unutabiliyorum” şeklinde ifade ettikleri belirlenmiştir. Küntay araştırmasında, çocukların aileleri ile ilgili yaptığı çalışmada şu sonuçları elde etmiştir: Yaklaşık olarak tüm ailelerin alt gelir düzeyinde olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşadıkları yerlerin ise genellikle 20 m²’lik bir alandan daha küçük olduğu ortaya çıkmıştır. Okuma yazma düzeyinin çok düşük olduğu ve çoğunlukla babalarının işsiz olduğu ya da hiç çalışmamış olduğu bulunmuştur.

Görüşülen tüm ailelerinin 1/3’ünün göç sonrası İstanbul’a geldiği tespit edilmiştir. İşsizlik, göç etmiş ailelerde diğerlerine göre daha yüksektir. Görüldüğü gibi göç, kente uyumsuzluk, işsizlik ve aile parçalanmasının sokaktaki tüm çocukların sokakta bulunmasının temel nedeni olduğu burada da ortaya çıkmaktadır.

O halde en temelde ve genel olarak “yoksulluk” değişkeni, sokak çocukları olgusunun açıklanmasında göz ardı edilmeyecek bir boyuttur; bu da bu olguya sadece sapkın davranışlar, suçluluk boyutuyla bakmanın yetersizliğini göstermektedir.

İstanbul’da Karatay’ın 2001 yılında yaptığı çalışmada sokak çocukları için aşağıdaki özelliklerin karakteristik olduğunu görülmektedir:

- “Kadıköy bölgesinde sokakta çalışan çocuklar yoğun olarak bulunmaktadır. Tanımlanan bölgede kışın yaklaşık 500 çocuk yazın ise 1000’i aşkın çocuk olduğu saha çalışmaları saptanmıştır.

- Çocuklar ağırlıklı olarak 12–15 yaş aralığında olmakla beraber, 6–11 yaş aralığında çocukların sayısı da azımsanmayacak düzeydedir.

- Çocukların yaklaşık tümü varoşlarda yaşayan ailelerin çocukları-

⁵⁶KÜNTAY E., İstanbul’un Sokak Çocukları - Karşılaştıkları Riskler ve Koruma Politikaları - Sosyolojideki Son Gelişmeler ve Türkiye’deki Etkileri, UNESCO, Ankara, 1993

dır. Ailelerin eğitim düzeyi düşük, hane halkı büyüklüğü açısından çok kalabalık ailelerdir.

- Çocukların bir kısmı İstanbul'da ailesinin yanında kalırken, büyük bir kısmı da "bekâr evlerinde" kalmaktadır. Bekar evlerinde bu çocuklar beslenme, sağlık ve hijyenik açıdan son derece kötü koşullarda yaşamaktadırlar.

- Çocukların büyük oranda okula devam etmedikleri görülmektedir. Çok az sayıda çocuk okula devam etmektedir. Çocukların büyük bir oranı ilkokul mezunudur.

- Çocukların çoğu ekonomik nedenlerle okulu bıraktıklarını söylemektedirler. Bunun yanı sıra disiplinden sıkıldığı için kendi isteği ile okulu bırakma ya da okul başarısızlığı da diğer nedenlerdir.

- Çocuklar kazandıkları parayı kendi gereksinimlerini karşılamak (barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlar) ve ailelerinin geçimlerine doğrudan katkıda bulunmak için harcadıklarını belirtmişlerdir. Günlük kazanç miktarı açısından % 87,9'unun asgari ücret üstünde para kazandığı belirlenmiştir.

- Meslek kursları ilgileri açısından; çocukların %80'inin iyi gelir getirici meslek kurslarına ilgi duyduklarını belirtmişlerdir.

- Sigara kullanımı çocuklar arasında yaygın olmakla beraber alkol ve kumar alışkanlığı yerleşik davranış değildir.

- Çocukların zaman zaman polis ve özellikle zabıta ile ilişkileri olabilmektedir. % 55'inin bir şekilde polis ve zabıta ile ilişkisi olmuştur. (polis; yanlış tutuklama, kimliksiz dolaşma, zabıta; iş nedeniyle boya sandığı alınması vs.)

- Bu çocuklar sürekli olarak fiziksel ve mental açıdan sağlıksız ortamlarda bulunmakta, bunun doğal sonucu olarak da fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğrayabilmektedirler.⁵⁷

Yukarıda verilen Karatay'ın çalışmasının da işaret ettiği gibi sokak çocuklarının ilk ortaya çıkışlarında köyden kente göç temel rol oynarken, kent yaşamına uyum gösteremeyen ailelerin çocuklarının da çözümü sokağa kaçmakta buldukları görülmektedir.

⁵⁷ KARATAY A., 1. Çocuk Kurultayı, Cilt II, s.111-117, İstanbul, 2001

Tarihsel sürece baktığımızda sokak çocuklarının büyüyen bir problem olarak her geçen gün artış gösterdiği izlenmektedir.

Özetle Türkiye’deki özellikle de İstanbul’daki sokak çocuklarının durumu için şu genel tablodan bahsedilebilir;

Türkiye’de sokak çocuklarının bir sosyal problem olarak gözlenmesi 1950’li yıllardaki köyden kente göç olgusunun artışıyla özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir’de gözlenmiştir. Bu çocukların göçe eşlik eden aile içi şiddet ve ekonomik sorunlardan dolayı sokağa önce çalışmak amacıyla çıkmışlar sonra da sokakta yaşamaya başlamışlardır. Bu çocukların madde kullandığı, suça bulaştığı ve çeteler halinde yaşadığı izlenmektedir. Her geçen gün İstanbul’da belli başlı yaşama alanlarında sokakta yaşayan çocukların sayısının arttığı görülmektedir.

1.3. NEDENLER

Sokak çocukları probleminin çözümü için yapılan çalışmalarda en önemli boyutlardan birini nedenler oluşturmaktadır. Çünkü sorunu çözmek için atılan adımlar nedenleri ortadan kaldırdığı zaman çözümler uzun dönemde kalıcı olacaktır. O anda çare gibi gözüken eylemlerin nedenlere çare bulunmasında bir etkisi olması gerekmektedir. Aksi takdirde diğer ülkelerin deneyimleri de bize göstermektedir ki, artan bir oranda sokak çocukları problemi ile yeniden karşılaşılabilir.

Öner Ergenç komisyon çalışmaları sırasında sokak çocuklarının ortaya çıkışında birçok nedenin olduğunu tespit ettiklerini belirtmektedir. Global nedenler olarak göç ve nüfus artışı bu problemin ortaya çıkışında ve artışında rol oynamaktadır. Bireysel nedenlere baktığımızda çocuğa yönelik şiddet ve çocuk haklarının yaşama geçmemesi gibi çocuğa özgü nedenler de yer alırken ekonomik problemlerin de her iki paydada hem global hem kişisel neden olarak yer aldığı görülmektedir. Bu nedenler şöyle sıralanabilir:

- Hızlı Artan Nüfus
- Ekonomik Problemler
- Göç
- Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulamaya konulmamış olması
- Çocuk İstismarı

1.3.1. GÖÇ

Nedenlere baktığımızda ilk sırayı göçün aldığı görülmektedir.

Ülkemizdeki nüfus planlamasının yeterli düzeyde uygulanamaması, hızlı nüfus artışı ile birlikte sanayileşmeyle ortaya çıkan işsizlik, kırsal kesimden özellikle büyük kentlere göç sonucunu beraber getirmiştir. Kırsal kesimdeki zor yaşam koşulları insanları büyük şehirlere doğru göçe yöneltmiş olmasına karşın burada da sorunların çözülmediği görülmektedir. Büyük şehirdeki işsizlik, çok düşük ücret ile çalışma, kalabalık aileler, çözümleri çıkmaza sürüklemektedir. Bu da genellikle göç eden ailelerin tüm bireylerinin çalışması ve/veya parçalanması, başka işe giden erkek vb. sonucunu getirmektedir. Ağır yaşam koşulları, aile bireylerini birbirinden uzaklaştırırken, çocuklar hem aile denetiminden uzakta kalmakta hem de kurum eğitiminden yeterli olarak yararlanamamaktadır.

Hızla artan nüfus, toplumsal ve coğrafi hareketliliği de arttırarak Türk toplumunda gözle görülür bir değişiklik yaratmış ve 1950'li yıllarda yaklaşık dörtte biri kentte, dörtte üçü kırsal kesimde yaşayan nüfusun bugün kentsel nüfus oranının kırsal nüfus oranını aşarak %60'ı kentte yaşayanların ağırlık kazandığı bir görünüm kazanmıştır. Türkiye'de 1950'lerden bu yana hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Hızlı kentleşme geniş gecekondulu alanlarının oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Sayıları giderek yükselen gecekondulu yerleşimleri mevcut hizmetler ve altyapı üzerinde baskı yaratmakta; sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetlere yönelik talep artışına yol açmaktadır.⁵⁸

Kırdan kente göç olgusunun yarattığı en temel sorunlardan birisi, yığınlaşma sürecini yaşayan göçerlerin kent çevresinde hızla gecekondulu kuşağını oluşturmalarıdır. Böylelikle bir taraftan kır özelliklerini kente taşımaya çalışsan, öte taraftan kent özelliklerine uyum sağlamak zorunda kalan kırsal kent arasına sıkışmış, yaşamlarında bazen kente tepki, bazen de kırsala özlemi sergileyen bir alt kültür oluşmuştur. Bu gecekondulaşma önemli sorunları da beraber getirmektedir. Özellikle risk altında çocuklar için çok riskli bir ortamın oluştuğu gözlenmektedir. Gecekondulaşma, işsizlik, konut, çevre, trafik gibi sorunlarla bir-

⁵⁸ ULUĞTEKİN S., Sokak Çocukları - Eğiticilerin Eğitimi Programı, Sokak Çocuklar Proje Geliştirme ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 1997

likte temel sorunun yeni bir yaşam tarzından kaynaklanan uyumsuzluk sorunları olduğu görülmektedir. Bu uyumsuzlukta risk altındaki çocuklar için önemli bir zemin oluşturmakta, sokak çocukları ve suça itilmiş çocukların yüksek oranlara ulaştığı, istismarın yaygın olarak bulunduğu görülmektedir. 1993 yılında, Türkiye’de toplam nüfus içindeki korunmaya muhtaç çocukların (0–18 yaş) sayısının (yüzde 2’lik muhtaç oranına göre) 524.141 olduğu bulunmuştur. Ancak bu rakamların gerçek rakamlara göre çok düşük olduğu, gerçek rakamların çok daha yüksek olduğu düşünülmektedir.⁵⁹

Göç eden aileler çoğunlukla hemşehrilerine yakın yerlerde oturmakta, aynı mahallelerde yerleşmekte ve kırsal kesimden getirdikleri kültürü büyük ölçüde devam ettirerek yaşamaktadırlar. Ancak varoş olarak isimlendirilen bu bölgelerdeki ikinci ve üçüncü kuşaklar kendi kültürlerini oluşturmuşlar ve böylelikle arabesk kültür adı verilen bir kültür oluşmuştur.

Sokak çocuklarının ortaya çıkışında birçok faktör rol oynamaktadır. Çarpık kentleşme, düşük sosyo-ekonomik düzey, göç ve beraberinde getirdiği sağlıksız yerleşim bölgeleri, parçalanmış aile, aile içinde şiddet, değişik eşler ve onların çocukları, cinsel ve duygusal istismar, eğitimsizlik ve her türlü istismar ve ihmal çocukları ailenin dışına, başıboşluğa ve sonuçta sokağa itmektir. Bu kentleşmenin sonucu olarak sokak çocuklarının sayısındaki artış endişe verici boyutlara doğru yükselmektedir.

Sanayileşmiş bölgelerde diğer bölgelere göre daha fazla gelir kazanma olanakları ve sosyal sorunlar nedeniyle Doğu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’dan büyük kentlere göç akımı olmaktadır. Göç edilerek yerleşilen büyük merkezlerde sosyal desteğin yetersizliği ve entegrasyon eksikliği çocukların sokağa kaçmalarında etken olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye’nin üçüncü büyük kenti olan İzmir’de okul çağındaki sokak çocuklarının sayısı 2–3 yıl gibi kısa sürede iki katına çıkmıştır. İstanbul, Ankara, Mersin, Diyarbakır ve Van gibi diğer büyük kentlerde de siyasal huzursuzluğun etkilediği kırsal alanlardan sürekli göç gelmesi nedeniyle sokak çocuklarının sayısının arttığı bildirilmektedir.

⁵⁹Türkiye’de Çocuğun Durumu Raporu 2001-2005, UNICEF Yayınları, Ankara, 2001

1945-50'li yıllar arasında kırdan, büyük ticaret merkezleri, liman, demiryolu olan İstanbul, İzmir ve Adana'ya ilk büyük göç atağı olmuştur. 1965–1970 yılları arasında ise ikinci büyük iç göç meydana gelmiştir.⁶⁰

Türkiye'de aile yapısına baktığımızda özellikle kentlerde anne, baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile yapısına doğru bir geçiş gözlenirken, kırsal kesimlerde daha fazla olmak üzere kuşaklar ve akrabalar arası dayanışmaya dayalı geleneksel geniş aile yapısının korunduğu gözlenmektedir.⁶¹

Sokak çocuklarına baktığımızda çocukların aile bağlarını koparma eğilimi, evle ilişkinin zayıflamasının çocukların sokağa kaçmasında çok belirleyici olduğu görülmektedir.

Ülkemizdeki aile profiline baktığımızda şehirlerde çekirdek aile yapısının olduğunu, kırsal kesimde ise geniş aile yapısının hâkim olduğunu görmekteyiz. Ancak büyük kentlerdeki çekirdek ailelerde bile akrabalarla yakın ilişkilerin sürdüğü, dayanışma bulunduğu gözlenmektedir. Türkiye'de çekirdek aile yapısının 1993'te 66,2 oranında olduğu saptanmıştır. Batı bölgelerinde bu oran %73'e çıkmaktadır. Özellikle kuzey ve doğu bölgelerinde %40 oranında geniş aile yapısının olduğu görülmektedir. Üç kuşağın bir araya geldiği bu ailelerde ortak nokta, ataerkil aile yapısına sahip olmalarıdır.⁶²

Sokak çocuklarında ve çocuk istismarında görülen çocuğun yetiştirilmesindeki olumsuz faktörlerin başında gelen genç yaşta anne-baba olma kavramı, Türkiye'de yaygın olarak gözlenmektedir. Ülke genelinde ortalama ilk evlilik yaşı 21 gözükmekte, doğu bölgemizde bu yaş 19'a düşmektedir.

Türk toplumunda çocuğa bakış açısıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Kağıtçıbaşı çocuğun değeri isimli çalışmasında çocuğun ailesi tarafından yaşlılık döneminde bir güvence olarak görüldüğünü söylemektedir. Aile çocuğu onlara bakma görevini üstlenecek bir varlık olarak değerlendirmektedir. Çocuğun ekonomik bir değer olarak görül-

⁶⁰ POLAT O., Sokak Çocukları , Dernek Yayınları, İstanbul, 2002

⁶¹ YILMAZ S., Sokak Çocukları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Bölümü, 1998

⁶² Çocuk ve Kadının Durumu Raporu, UNICEF Ara Dönem Raporu, İstanbul, 2003

mesi ön planda gelmektedir. Bu durum özellikle kırsal kesimlerde gözlenmektedir. Çocuğun aileyi tamamlayan bir unsur olduğu ve sevgi, neşe ve mutluluk sağlayan özelliği; başka bir söyleyişle psikolojik değerinin önemli olduğu kavramı özellikle gelişmişlik düzeyi yükseldikçe ön plana çıkan bir özellik olarak dikkati çekmektedir. Modernleşmeyle birlikte çocuğun ekonomik değerinin önemini yitirdiği, psikolojik değerinin ön plana çıktığı gözlenmektedir.

Türkiye’de çocuğun değeri ile ilgili yapılan bir araştırmada çocukların yaşlılıkta anne-babalara bakabilecek biri olmalarının önemli olduğu görülmektedir. Kadınların yaşlılıkta yardım kavramını ön plana çıkardıkları, erkeklerin ise aileye yardım faktörünü; yani şimdiki maddi katkılarının daha önemli olduğunu vurguladıkları görülmektedir.

Çocukların küçükken ve daha ileriki dönemlerdeki maddi yardım için değerlendirildikleri ve ekonomik/faydacı değerlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda çocuğun evlilik bağlarını güçlendirici, dostluk sağlayıcı, neşe, canlılık verici özellikleri ön plana çıkmaktadır.

1.3.2. ÇOCUK İSTİSMARI

Sokak çocukları konusunda en belirleyici öğelerden birinin istismar, çocuğun şiddet görmesi olduğu bilinmektedir. Gerçekten çocukların ailelerinden kopma nedenlerinin birinci sırasında ebeveynlerinden gördüğü şiddet yer almaktadır. Ülkemizdeki kısıtlı çalışmalar istismarın her ortamda yaygın olduğunu ama sokağa kaçan çocukların geçmişinde çok yüksek oranlarda olduğunu göstermektedir.

Edmond McLoughney çocuk hakları sözleşmesinin önemine dikkati çekmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi ile devletin çocuk istismar ve ihmalinin önlenmesi için öncelikle durum tespitini yapması ve ihtiyaçlar ile sorunları belirlemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Şu anda resmi makamlarca bu yönde yürütülen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Hastaneler ve adliyelere yansıyan olgulardan da gerçekçi bir sonuç elde etmek de mümkün değildir. Çünkü çoğu kez buradaki kayıtların “kaza sonucu yaralanma veya ölme” şeklinde tutulduğu bilinmektedir.⁶³

⁶³ POLAT O., Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı, Cilt II, Seçkin Yayıncılık, s.760-771, İstanbul, 2006

Özellikle cinsel istismarın kayıt-dışı ve gizli kaldığı gözlenmektedir. Sokaktaki çocukların cinsel istismara çok daha yoğun olarak maruz kaldıkları da bilinmektedir. Çocukların sokağa kaçma öykülerinde aile içi cinsel istismar öyküsü de sıklıkla yer almaktadır. Ülkemizde görülme sıklığı az olmayan; ancak kayda geçen olguların sayısının gerçekleri yansıtmadığı, cinsel istismar olguları için başvuru merkezlerinin olmayışı bu olaylara eğilinmesini güçleştirmektedir. İstismar olgularında istismarcının cezalandırılmasını öngören bazı düzenlemeler olmakla birlikte bunlar uygulamada caydırıcı nitelikte değildir. Zira uygulamacılar bu eylemleri önemli suçlar olarak görmemekte ve failleri en hafif iddialar ile itham etmekte ve yargılamaktadırlar.

Cinsel istismar olgularında fiziksel hasar (kızlık zarının yırtılması, anüste izler gibi) arandığı, bu izler tespit edilse dahi kimin tarafından yapıldığına ilişkin delil (özellikle tanık) bulunması genellikle mümkün olmadığı ve psikolojik veriler delil olarak kullanılmadığı için çoğu kez tacize uğrayan çocuk yargılama sürecinde daha fazla zarar görmektedir. Bu tür çocukların mahkeme önünde dinlenmelerine ilişkin sosyal ve psikolojik destek verecek servisler bulunmadığından yargılama süreci bu çocuklar için istismarın izlerinin derinleştirildiği süreçler olmaktadır. Bu durum ancak son dönemlerdeki yönetim anlayışının değişmesiyle düzelme göstermiştir. Çocukların fuhsa itilmeleri de önleyici politikaların yokluğu sebebiyle engellenememektedir.

Medeni Kanun, anne babanın çocuk üzerindeki hakkını “şahıs üzerinde mutlak hak” statüsünde bir hak olarak düzenlemektedir. Velayet hakkı olarak adlandırılan bu hak, bakıp gözetme yükümlülüğünden farklı olarak “Tedip Hakkı”nı da içermektedir. Tedip hakkı ise anne baba çocuğu eğitmek, büyütmek ve bu işlemin gerektirdiği ölçüde cezalandırmak olanağını vermektedir. Bu gün pek çok hukukçu fiziksel cezalandırmayı reddetse de “tedip etmek” fiziksel cezalandırmayı da içerdiğinden ve bundan bir kuşak önceki hukukçularca bu hakkın amaçlanan eğitimle orantılı şiddeti içerdiği kabul edildiğinden yerleşik anlayış bu şekildedir. “Anne-baba döver de, sever de” şeklinde özetlenebilecek bu anlayışın istismara kültürel bir zemin oluşturduğunu yaşanan olaylar göstermektedir.⁶⁴

⁶⁴ Ibid.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin imzalanmasından önce olduğu gibi, bugün de çocuk istismar ve ihmalinin önlenmesi konusunda ne genel ne de yerel yönetimlerin süreklilik gösteren bir politikası bulunmamaktadır. Bu nedenle çok sayıda çocuk sokakta yaşamakta, ölmekte, tacize uğramaktadır. Ve bu konuda önleyici programlar yeterli değildir.

Bu nitelikteki diğer girişimler ise bu tür hizmetlerin sadece S.H.Ç.E.K. eliyle verilebileceği gerekçesi ile engellenmektedir. Danıştay ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu 2828 sayılı (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu) Kanunu’nun 4. maddesinin (e) bendinde yer alan “Korunmaya muhtaç küçüklere yönelik sosyal hizmet faaliyetleri bu kanunla kurulan kurum tarafından yürütülür” hükmünü, yerel yönetimlerin ve özel kişi ve kuruluşların bu alanda (yatılı) hizmet vermesine engel kabul etmektedirler.⁶⁵

Sokak çocuklarını ortaya çıkaran nedenlere baktığımızda başka bir açıdan şunları söyleyebiliriz:

- Çocukların aile yapısının global nedenlere oranla ön planda geldiği görülmektedir. Aile yapısındaki sağlıksızlık önemli rol oynamaktadır. Öncelikle parçalanmış aileler ya da aile içi şiddetin, cinsel istismarın yaşanması nedeniyle çocukların evden kaçtıkları saptanmıştır.

- Aile içinde yukarıda belirtilen aile içi şiddet, cinsel istismarın yaşanması, eğitimsizlik, sevgisizlik, ilgisizlik, ihmal, ekonomik yetersizlik ve çocuğun çalışmaya zorlanması da çocuğun sokağa kaçmasındaki önemli faktörlerdir.

- Aile yapısı dışında ikinci önemli faktör de arkadaş çevresinin olumsuz etkileri, macera arayışları, çocukluk çağıyla ilgili çeşitli duyguların doyurulamaması ve bunların başka kaynaklarda aranması faktörleridir.

Gerçekten konuyla ilgili çalışanların gözlemleri de bu yöndedir. Çocuğa ilişkin koşullara bakıldığında aile yapısının dağınık ve parçalanmış konumda olduğu görülmektedir. Ayrıca ayrılmış anne baba ya da şiddetli geçimsizliklerin olduğu bir ebeveyn ilişkisi izlenmektedir. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin de düşük olduğu görülmektedir. Aile-

⁶⁵ Türkiye’de Çocuğun Durumu Raporu 2001-2005, UNICEF Yayınları, Ankara, 2001

lerin büyük bir oranda ekonomik desteğe ihtiyacı olduğu saptanmıştır. Bir başka önemli boyut da ailenin kültürel ortamda kent yaşamına uyum sağlayamamasıdır. Ailenin dışı kapalı bir yaşam sürdüğü izlenmektedir.

Ancak global nedenleri de göz ardı etmek olaya yanlış teşhis konmasına neden olacaktır. Göç, ülkemizde önemli sosyal sorunlara neden olan bir hareket olarak önemlidir. Özellikle 1980'lerdeki 2. göç dalgası sokak çocuklarının artmasında temel rol oynayan faktörlerden birisidir. Göç dalgasının hemen ardından ülkede patlayan ekonomik kriz asıl nedeni oluşturmaktadır. Ailelerin büyük oranda varlıklarını ve işlerini kaybetmesiyle sonuçlanan kriz ailelerde önemli izler bırakmaktadır.

Ekonomik güçlükler, ailelerde aile içi ilişkileri onarılamayacak düzeyde etkilemektedir. Bunun sonucu okulu terk etme, ikinci halka olarak ortaya çıkmaktadır. Okulun terk edilmesi, disiplinli yaşamdan kopmayı ve serseriliği gündeme getirmektedir. Yaşamın başında disiplinden yoksun ve kuralsız yaşamaya başlayan çocuk bunu en iyi yapabileceği sokağı kendine mekân olarak seçmektedir.

Yaşam modeli de çocuğun iyice sokağa yerleşmesi ve eve dönüş yolunun kapanması sonucunu getirmektedir. Çocuklar daha çok terk edilmiş, kullanılmayan binalarda, parklarda, işyerlerinin havalandırma borularının geçtiği yerlerde, merdiven altları, sokak araları vb yerlerde yaşamaktadır. Çocukların büyük çoğunluğunun gruplar halinde yaşadığı görülmektedir. Komün, grup yaşamına alışan çocukların eve dönme konusunda artık tamamen geri dönüşümsüz bir yola girdikleri görülmektedir.

Düzensiz yaşam modelinde çocuklar bütün günlerini bir yerlere gidip yatarak, aylıklık ederek geçirmektedirler. Sadece günün belli zamanlarında kolay yoldan para kazanmak için illegal yollara başvurmaktadırlar. Genellikle çocuklar topladıkları parayı gereksinimlerine göre paylaşmakta ve harcamaları birlikte yapmaktadırlar. Tüm bunlar o yaşlardaki çocukların olması gereken yaşam şekline çok farklıdır. Oturum sırasında söz alan konuşmacıların tümü de bu yaşam modelinin çocuklar için gelişimlerini olumsuz etkilediğini özellikle vurgulamışlardır.

Sokağa yeni düşmüş çocuklar da sokakta yaşamakta olan daha büyük yaşlardaki çocuklar tarafından koruma altına alınıp bu yaşama alıştırılmaktadır. Bu çocuklar da sokak yaşamına iyice alışmaktadırlar. Bunun sonucu da eve dönme, aileleri ile birlikte yaşamaları olasılığı ortadan kalkmaktadır.

1.3.3. SOKAKTAKİ RİSKLER

Sokaktaki çocukların karşılaşılabilecekleri riskler, bu çalışmada çok önemli bir problemi oluşturmaktadır. Çocuk, yaşının küçüklüğünden dolayı sokağın getireceği tehlikelere karşı savunmasızdır. Çocuklar için çok farklı riskler söz konusudur. Bu riskler kısaca özetlenecektir.

Çocuğun sokağa düşmesinde, evden kaçmasında ve sokakta karşılaşılabileceği tehlikelerin başında şiddete maruz kalma ve cinsel açıdan kullanılma gelmektedir.

Çocuk istismarı özellikle sokağa itilmiş ve sokakta yaşayan çocuklarda hazırlayıcı etkenlerin başında gelmektedir. Çocuk istismarı, 0–18 yaş grubundaki çocuğun kendisine bakmakla yükümlü kişi veya kişiler tarafından zarar verici olan, kaza dışı ve önlenemez bir davranışa maruz kalması olarak tanımlanabilir. İstismar olgusu çocuğun fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir.⁶⁶

Çocuk istismarı 4 temel grupta incelenmektedir.

- Fiziksel istismar
- Cinsel istismar
- Duygusal istismar
- İhmal

1.3.3.1. Fiziksel İstismar;

Çocuğun kaza haricinde yaralanması ve örselenmesi söz konusudur. En yaygın rastlanılan istismar tipidir. Bir tokattan çeşitli objelerin kullanımı ve öldürmeye kadar şiddet yöntemlerini kapsamaktadır.

Çocukların fiziksel yönden örselenmeleri sonucunda, durumun şiddetine göre klinik teşhiste; çürükler (ekimozlar), yumuşak doku hasarları, yanıklar, kaynar su ile haşlanmalar, kemik, eklem, beyin ve göz

⁶⁶ POLAT O., Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı, Cilt II, Seçkin Yayıncılık, s.760-771, İstanbul, 2006

hasarları, iç organlara ait hasarlar, zehirlenmeler, gelişme gerilikleri ortaya çıkmaktadır.

1.3.3.2. Cinsel İstismar

Kız ya da erkek çocuğun yetişkin tarafından cinsel tatmin amacıyla doyum aracı olarak kullanılmasıdır. Yetişkinlerin cinsel doyum için çocukla ilişki kurması; para için fuhuş ve pornografiye yöneltilmesi cinsel istismar olarak tanımlanmaktadır.

1.3.3.3. Duygusal İstismar

Tanımlanması en zor ancak en sık rastlanan istismar türüdür. Psikolojik gelişmenin duraklamasına neden olacak sözel istismarı veya aşırı emirleri kapsayan, çocuğun kimliği zedeleyen ve bozuk davranışları ortaya çıkaran tavırları içerir.

Duygusal istismar veya psikolojik örselenme, diğer tüm kötü muamele biçimlerini şemsiye gibi altına toplayan bir olgudur. Tek başına var olduğu gibi fiziksel ve cinsel istismar ile birlikte bulunabilir. Fiziksel ve cinsel istismarın somut hasarları ortadan kalktıktan sonra bile duygusal istismar devam edebilir.

Duygusal istismar; reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, yalıtma, ayırma, korkutma, yıldırma, tehdit etme, suça yöneltme, duygusal baskıdan ihtiyaçlarını karşılamaması davranışları şeklinde görülebilir.

Bunlardan başka “sık eleştirme”, çocuk ve ergenden “yaşının üstünde sorumlulukları bekleme”, “kardeşler arasında ayırım yapma”, “değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme”, “alaylı konuşma”, “lakap takma”, “aşırı baskı ve otorite kurma” da duygusal ezim yaratan başlıca yetişkin ve ana-baba davranışları arasında sayılabilir.

Yetişkinlerin bu tür davranışlarına maruz kalan çocuklarda aileden uzaklaşma, gergin olma, bağımlı kişilik geliştirme, değersizlik duyguları geliştirme, uyumsuzca ve saldırgan davranışlarda bulunma gibi durumlar ortaya çıkabilir.

1.3.3.4 İhmal

Çocuktan sorumlu kişilerin çocuğa karşı en temel yükümlülüklerin yerine getirmemesidir. Beslenme, giyim, tıbbi gereksinimler duygusal

ihtiyaçlar ve yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermeme şeklinde tanımlanmaktadır. İstismar ve ihmali birbirinden ayıran en temel nokta; istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır. İhmali de fiziksel, cinsel ve duygusal boyutta ele almak mümkündür. Ancak bunları birbirinden ayırmak zordur.

Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile üyelerini kendilerine düşen sorumlulukların bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakların hazırlanması, onun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını sağlar. Her anne babanın bilerek ya da bilmeyerek çocuklarına karşı tutumu değişik olabilmektedir. Bazı çocuklar daha çok sevilmekte, bazılarında baskı yapılmakta, bazıları istenmeyen çocuk olarak görülmekte, bazılarında ise daha çok hoşgörü gösterilmektedir. Bütün bu tutumlar, çocuğun hem kişiliğinin, hem de sosyal gelişiminin değişik biçimler kazanmasına neden olmaktadır.

Yapılan çalışmalar soğuk, ilişki kuramayan, uzak, aşırı hareketli, itici, olumsuz ve aşırı bağımlı özellik taşıyan çocukların daha fazla istismar edildiğini göstermektedir. Tüm bu anlatılanlara bağlı olarak sokağa kaçmış çocukların büyük bir kısmında yukarıda anlatılan istismar tiplerinden birisinin yaşanmış olduğu ve ortamdaki olaylara bağlı olarak aileden kaçarak sokakta yaşamayı tercih ettiği izlenmektedir.

İLO tarafından yapılan saha çalışmalarına örnek veren Kocabay konuşmasında sokakta çalışan çocukların sokaktan kurtarılmasının çok önemli ama o denli de zor olduğuna dikkat çekmektedir. Genel de sokak çocukları ailedeki düzensiz yaşamdan, ekonomik sıkıntılardan, maruz kaldıkları şiddetten ve kötü muameleden dolayı evlerini terk etmektedirler. Sokakta çalışan ve yaşayan bu çocuklar her tür sömürüye karşı savunmasızdırlar.

Çocuk, ailede gördüğü istismar ve ihmal nedeniyle sokağa yönelebilmektedir. Çocuklar aileleri tarafından dışlanabilmekte, sokakta çalışmaya teşvik edilebilmekte, zorla çalıştırılabilmekte ya da çocuk ailesinin gelirin e katkıda bulunabilmek için çalışabilmektedir. Çocukların

sokaklarda yaşlarına uygun olmayan işlerde çalıştırılması okul eğitimlerini ve psiko-sosyal fiziksel gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Çocukların zamanlarının büyük bir bölümünü sokakta bir şeyler satarak ya da dolaşarak geçirmesi onları, ileride “sokak çocuğu” olmaları tehlikesi ile karşı karşıya bırakabilmektedir. “Evden kaçma” çocuğun yetersiz toplumsallaşmasına yol açan ana-baba davranışlarına karşı anti-sosyal olarak nitelendirilebilecek bir tepkidir. Araştırmacılar reddeden, fiziksel cezaya ağırlık veren, ihmal eden, ilgisiz ana-baba davranışlarıyla evden kaçma arasında ilişkiler bulmuşlardır.

Yapılan çalışmalar sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar arasında istismarı yaşamamış çocuk olmadığını göstermektedir. Çocukların evini terk edip sokağa kaçmasında yaşanan sürekli fiziksel veya cinsel istismarın birinci sıradaki neden olduğu görülmektedir.

1.3.4. SOKAĞA İLİŞKİN RİSKLER

Sokak çocukları, normal koşullardaki çocuklardan farklı yaşam koşulları içinde yaşadıkları için çok yönlü risklere maruz kalarak günlük yaşamlarını sürdürmektedirler. Bunların içinde sokaklardaki yaşamın getirdiği tehlikeler başta sayılabilir. Sokaklarda yaşamlarını sürdürebilmek için ya var olan çetelere katılmak veya grup halinde gezerek yasadışı yollardan para kazanmak için hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık ve dilencilik yapmaktadırlar. Bunlar içinde en masum gözükeni selpak, sigara, kibrit gibi malzemeleri özellikle trafik lambalarının olduğu kavşaklarda satmak bulunmaktadır.

Her ne kadar bu işi yapan çocukların çoğu sokakta çalışan çocuklar grubuna girmekteseyse de azımsanmayacak sayıda sokak çocuğunun da bu işi yaptığı görülmektedir. Bu çocukların yaşamını kış ve yaz olarak da ayırmak olaya daha doğru yaklaşmamızı sağlayacaktır. Çünkü özellikle kışın soğukta bu çocukların barınma sorunu ortaya çıkmakta ve beraberinde yiyecek ile beslenme sorununu da getirmektedir. Geceleri uyuyabilmek için grup halinde beraberce yattıkları terk edilmiş binalar, viraneler bulunmakta ve burada komün yaşamı içerisinde günlerini geçirmektedirler.

Bu çocukların içinde buldukları ortamda var olan risk faktörlerini fiziksel ve sosyal riskler olarak iki grupta değerlendirmek gerek-

tedir. Fiziksel olarak barınma ve beslenme sorunları ilk sırada gelmektedir. Bu sorun sıcak mevsimlerde pek sorun olmasa da özellikle kış aylarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Sokakta çalışan ve yaşayan çocukların yeterli düzeyde beslenemediği görülmektedir. Gelişme çağında olan bu çocukların sadece karınlarını doyurabildikleri ama kendileri için gerekli vitamin ve mineralleri alamadıkları saptanmıştır. Beslenme ile karını doyurma arasındaki nüans göz önüne alınırsa çocukların gelişimi için bunun ne denli önemli bir problem olduğu açıkça görülmektedir.

Bunlara bu çocukların örtünme ya da giyinme sorunlarını da ekleyebiliriz. Bu çocuklar özellikle ayakkabılarının olmaması, çıplak ayakla dolaşmaları ile göze batmaktadırlar. Burada karşısındakine acındırma da önemli bir faktör olarak dikkati çekmekteyse de ayakkabının olmaması asıl rolü oynamaktadır. Diğer giyim eşyalarının da kış aylarında olup olmaması önem taşımaktadır.

Sosyal faktörlere göz attığımızda sokak kanunlarının birinci koşulu olan güçlünün zayıfa hükmetmesi, ortamdaki en zayıf konumda olan çocukların aleyhine olmakta ve bu çocuklar sömürülen, kullanılan ve şiddete maruz kalan durumunda kalmaktadırlar.

Bu şiddet kullanımı, çocukların çeşitli işlerde kullanılması gibi organize olarak da gerçekleşmekte ya da sürekli dayak yiyen özellikle alkoliklerin baskısına maruz kalan çocuklar olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bu çocuklar şiddeti sadece fiziksel olarak yaşamının dışında duygusal olarak da sürekli buna maruz kalabilmektedirler. Hem içinde buldukları ortamlarda kendilerinden büyük ve güçlü kişilerin aşağılamalarına maruz kalmakta, ayrıca toplumda sokakta diğer kişilerin hakaretlerine ve aşağılamalarını yaşamaktadır. Sevgi, güven duygularından yoksun kalmanın dışında bir de sürekli duygusal istismara maruz kalmaları, bu çocuklarda herkese karşı defans ve direnç gösterme duygusunu yoğunlaştırmaktadır.

Bu da sonuçta bu çocukların herkesi ancak bir şeyler alabilecekleri, sömürebilecekleri kişiler olarak görme pozisyonuna sokmaktadır. Çocukların yakın çevrelerinde gördüklerini ve yaşadıklarını kendilerine

model olarak benimsedikleri hatırlandığında normal bir gelişme olarak göze çarpmaktadır.

Bunların ötesinde cinsel istismar da sokak çocuklarında çok sık rastlanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokakta yaşayan kız çocuklarının yaklaşık tamamına yakın bir bölümü bu problemle karşı karşıya kalmaktadır. Bunu doğrulayan, erkek çocukların da bu olaya maruz kaldığını göstermesi açısından önemli olan bir başka bulgu, cinsel yolla bulaşan hastalıkların bu çocuklarda sıklıkla görülmesidir. Özellikle diğer ülkelerde yapılan çalışmalar AIDS görülme oranının sokak çocuklarında çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Dikkati çeken bir başka boyut, sokakta yaşayan çocukların sokakta geçirdikleri sürenin belli bir zamanı geçmesinden sonra çetelere katılmaları ve çocukların çetelerin yasa-dışı işlerinde kullanılmalarıdır. Kız çocuklar cinsel meta olarak pazarlanmakta ve fuhuş sektörüne girmekte, erkek çocuklar ise özellikle uyuşturucu, kara para taşıma ve soygun ve gasp olaylarında kullanılmaktadır. Çocukların suç işleme sırasında yakalanmaları halinde cezalarında indirim olması, kullanılmalarındaki başlıca faktörlerden birisini oluşturmaktadır.

Bu çocukların büyük oranda evlerinde sevgi ve ilgiyi görmemeleri, evlerinden kaçmalarındaki temel faktördür. Bu çocukların sokakta kendilerine kucak açacak, ait hissedecekleri bir ortamı aramaları da başlıca sebeplerden birisini oluşturmaktadır. Kendilerine sıcaklık ve ilgi gösteren kişilere yaklaşan bu çocuklar kısa sürede buldukları ortamı benimsemekte ve buranın kurallarına göre yaşamaya adapte olmaktadır.

Temel kuralların güç üzerine ve suça dayalı olması da bu çocukların kısa sürede suçlu çocuklar grubuna girmelerine neden olmaktadır. Bu çocukların kısa sürede acımasız, kendilerinden güçsüz çocuklara her türlü istismarı yapan ve suç işleyen çocuklar grubuna girdiği gözlenmektedir.

Özetle sokak çocukları sürekli şiddetle iç içe yaşamaktadırlar. Yetişkinler, kendilerinden yaşça ve güç olarak büyük olanlar, alkolikler tarafından kötü muamele görmek, horlanmak, başkalarının önünde aşağılanmak, bağırılmak, ağır derecede küfredilmek gibi tehlikelerle yüz yüze yaşamaktadırlar.

Tüm bunlara bağlı olarak sokaktaki şiddet ve sokakta yaşanan bu tür acımasız kurullarla karşı karşıya olan çocuklarda saldırgan tutum gelişmekte ve ilk davranış modelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte toplumun sokaktaki çocukları umursamaması nedeniyle bu çocuklar kendilerini dışlayan bir toplumda, yalnızca yaşama hakkı kazanabilmek ve temel fizyolojik gereksinimlerini karşılayabilmek için kullanabilecekleri birtakım silahlardan yararlanma yoluna gidebilmektedirler.⁶⁷

Sokaktaki çocukların ve sokakta çalışan çocukların zaman zaman yalnız, savunmasız ve ekonomik açıdan yetersiz düzeyde olmaları nedeniyle organize “marjinal yetişkin grupları”nın ilgi odağı haline gelmeleri de muhtemeldir. Çocukların yaşça küçük, savunmasız ve ailelerinden uzak olmaları nedeniyle bazı kişiler ve gruplar tarafından kolayca kandırılmaları mümkün olabilmektedirler. Özellikle sokak çocukları ya da sokakta çalışan kız çocukları kandırılıp dilencilik, fuhuş sektöründeki insanlar tarafından kullanılabilirler.

Sokakta çalışan çocukların en çok korktukları kamu görevlisi tipi, satıcıların belli bir düzenini sağlamakla görevli Belediye Zabıtası olmaktadır. Bu görevlilerin sokaklarda kurallara aykırı iş yapan satıcıların araçlarına ve tezgâhlarına el koyma yetkileri de bulunmaktadır.

Sokak çocuklarının bir kısmı işledikleri suç, serserilik ya da yalnızca evden kaçma nedeniyle polisle sorun yaşamaktadırlar. Atauz konuşmasında normal koşullarda çocuklar için polisin en çok güven duydukları kişiler olduğunu belirtmiştir. Ancak sokakta çalışan ve yaşayan çocukların hırsızlık ve benzeri suçlar işlendiğinde de ilk gözaltına alınan zanlılar olduğu Atauz’un Ankara’da yaptığı araştırmada ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocuklar, karakola götürüldüklerinde burada kendilerine kötü davranıldığını belirtmişlerdir.⁶⁸

Sokak çocukları sokakta yaşamaları nedeni ile alkolikler, yasa dışı örgütler gibi gruplarla aynı fiziksel ortamları paylaşmak zorunda kalmaktadırlar. Alkollü içeceklerin yoğun tüketildiği yerlerde yaşayan bazı sokak çocuklarının alkol kullanan insanlarla sürekli yüz yüze olma-

⁶⁷ Türkiye’de Çocuğun Durumu Raporu 2001-2005, UNICEF Yayınları, Ankara, 2001

⁶⁸ ATAUZ S., Diyarbakır Sokak Çocukları Araştırması, UNICEF Yayınları, 1997

sının beraberinde getirdiği tüm olumsuzluklar, çocuklar için büyük bir risk oluşturmaktadır.

Bu ortamlarda çocuklar cinsel tacize uğrayabilmekte, alkole özenme, alkol kullanmaya başlama gibi tehlikelerle karşılaşabilmektedirler. Sokakta diğer insanlar tarafından cinsel istismara uğrama tehlikesi olduğu gibi çocukların yaşam koşullarından dolayı kendi aralarında da cinsel yönden sapkın davranışlar görülebilmektedir.

Sürekli olarak bir arada yatıp kalkma zorunluluğu ve sevgilerini yöneltecekleri dış dünyadan kişilerin bulunmayışı gibi koşullar nedeni ile sokak çocukları arasında eşcinsel ilişkiler görülebilmektedir.⁶⁹

Konanç'ın Ankara sokaklarında çalışan çocuklar üzerinde yapmış olduğu araştırmada çocuklardan %26'sının cinsel istismara uğradıkları ortaya çıkmıştır. Ama çocukların yaşadıkları cinsel istismarı sakladıkları, bu yüzden de olguların çoğunun gizli kaldığı unutulmamalıdır.⁷⁰

Sokak çocukları, çocuk istismarının en dramatik ve en çarpıcı sonuçlarından birisini oluşturmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimden kente göçler, işsizlik, dağılmış aileler gibi faktörler sokak çocuklarının artışı sağlayan başlıca nedenlerdir. Ancak şiddet olgusunun çocukların sokağa çıkmasında çok belirleyici rol oynadığı görülmektedir.

Özetle sokak çocuklarının ortaya çıkmasındaki nedenlere baktığımızda global nedenler olarak göç ve sosyo ekonomik koşulları bireysel nedenler olarakta istismar ve yaşanan şiddet başta gelmektedir.

⁶⁹ İbid.

⁷⁰ KONANÇ E., Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

2. OTURUM

“TÜRKİYE’DE UYGULANAN BAKIM-HİZMET REHABİLİTASYON MODELLERİ”

Moderatör : Prof. Dr. Sevil ATAÜZ
Hacettepe Üniversitesi

Konuşmacılar : Prof. Dr. Şeyda AKSEL
Ege Üniversitesi

Nejat KOCABAY
ILO IPEC Ulusal Program Koordinatörü

Abdullah KARATAY
SHÇEK

İkinci oturumda ele alınan “Türkiye’de Uygulanan Bakım-Hizmet Rehabilitasyon Modelleri” başlığı altındaki tartışmalara başlamadan önce sokaktaki çocukları nasıl algıladığımıza dair bir giriş yapmak konunun daha net anlaşılabilmesi için önemlidir. Bu açıdan ikinci oturumda rehabilitasyon modellerini değerlendirirken çocuğun sokağa kaçma nedenlerini ve sokaktaki çocuk nasıl algılanmaktadır sorularını irdeledikten sonra rehabilitasyon modelleri değerlendirilecektir.

2.1. SOKAK ÇOCUĞUNU NASIL ALGILIYORUZ?

Sokak çocukları ile ilgili en önemli olgulardan birisi de sokak çocuklarının toplum tarafından nasıl görüldüğüdür. Bu çocukların da özellikle içinde yaşadıkları toplumda nasıl algılandığının büyük önemi bulunmaktadır. Toplumun bu çocukları nasıl algıladığı olayın çözümünde önem taşıyan kavramlardan birisidir.

Tüm dünyada sokakta çalışan ve yaşayan çocukların olduğu artık herkes tarafından kabul edilen, göz ardı edemeyeceğimiz bir gerçek olarak karşımızdadır. Bu çocukların evlerinde, okulda değil de sokakta bulunmalarının nedenleri çocuklara, toplumlara, ülkelere göre değişiklik göstermektedir.

Sokağın çocukları dendiğinde söz konusu edilen sokak kurallarının geçerli olduğu, bir çocuğun yetişmesi, büyümesi ve yaşayabilmesi için gerekli ev ve bakım kriterleri yerine sokak yaşamının kriterleriyle büyüyen çocuklardır. Sokak kuralları bu çocukların yaşamını düzenleyen ana faktördür. Sokağın çocukları sokaklarda çalışmakta, yaşamlarını burada sürdürmekte ve geceleri uykularını bile sokakta buldukları herhangi bir yerde uyumaktadırlar.

Çocukların aileleriyle ilişkilerinde ise organik bir bağ bulunmamasına karşın çok az bir kısmı bazen aileleri ile haberleşmekte veya görüşmektedirler. Ancak ev kavramı onlar için sokaklar olarak şekillenmiştir. Sokaklarda yaşanan her türlü kanun-dışı eylem de doğal olarak yaşamlarının bir parçası haline gelmektedir. Bu da uyuşturucu madde, şiddet ya da fahişelik gibi her türlü olguyu kapsamaktadır.

Sokak çocukları konusunda çalışmanın güçlüğü sokaklardaki çocukların sayısını belirlemeyle başlamaktadır. Aynı zamanda, sokak çocukları olgusunun bir özelliği; çocukların devamlı hareket halinde olması, durağan bir yaşamlarının olmaması, bu sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Burada iki temel faktör söz konusudur.

Bu çocuklar yaşamlarını sokakta geçirmektedirler. Bu yüzden de her türlü tehlikeyle karşı karşıya bulunmaktadır. Güçsüzün ezildiği bu ortamda çocukların hiçbir korumaları bulunmamaktadır. Çocukların çoğunun ailesi bulunmaktadır. Ancak buradaki paradoks, bu çocukların sokakta olmalarının sebebinin de büyük oranda ailelerinden kaynakla-

nan problemler olmasıdır. Bu çocukların çoğu ailelerindeki karmaşadan ve yaşanan şiddetten kaçıp sokağa sığınmaktadırlar. Ama bu sefer de sokaktaki sorunlarla yüz yüze gelmektedirler.

Bu çocukların bu koşullarda sığındıkları şey, kurdukları hayal dünyasıdır. O yaşların karakteristik özelliğini bu çocuklar ancak dışarıdan aldıkları katkı maddeleri; yani uyuşturucuyla sağlamaktadırlar. Bunun için de genellikle uçucu madde kullanmaktadırlar. Bu maddeyi aldıkları zaman ortam kendiliğinden değişmekte ve çocuklar gerçek yaşamdan kopmaktadırlar. Çocukların gerçeklerden kaçma aracı uçucu madde kullanma ve sonrasında girdikleri hayal âlemleridir.

Kendi anlatımlarıyla bu limitsiz hayal gücü, özgürlüklerini pekiştirmektedir. Bu çocuklar böylelikle, normalde gururlarına yediremeyecekleri şeyleri kolaylıkla yapar hale geldiklerini söylemektedir. Bunun için dilencilik, kendilerini satma gibi... her türlü eylemi katmak mümkündür. Sokakta yaşamlarını sürdürebilmenin tek yolunun bu olduğunu ve bunu yapabilmeyenin tek yolunun da kendi deyimleriyle uçmuş olmak; yani uçucu madde almak olduğunu söylemektedirler.

Sokağın zor koşullarının onları çocukluktan uzaklaştırmış olduğunu da gözlemek mümkündür. Bu çocuklar sokak deneyimine bağlı olarak insanları çok iyi tanımaktadırlar. Dolayısıyla yararları için onları kullanmakta ve bunu da kendilerine verilen bir hak olarak görmektedirler. Çünkü kendilerinin de sürekli kullanıldığını düşünmektedirler. Aynı mantığın çocuklar büyüdükçe güç gösterisi olarak ortaya çıktığı izlenmektedir. “Zayıf olanı ezeceksin; zamanında bizi çok ezdiler, şimdi ben güçlüyüm, neden ezmeyecekmişim?” yaklaşımı genelde kabul gören bir yaklaşım olarak dikkati çekmektedir.

Aşağılayan ya da acıyan bakışlar, insanlara olan kinlerini arttırmaktadır. En büyük ihtiyaçları sevgi, en büyük eksiklikleri ise güvendir. Bu her şeyi zorlaştırmaktadır. Hiçbir zaman karşılındakine tam olarak güvenmemektedirler. Her davranışının altında bir karşılık beklentisi arayışı olmaktadır.

İnsanlarla kuramadıkları iletişimin eksikliğini hayvanlarla gidermektedirler. Hayvanları özellikle köpek, kedi ve kuşları çok sevdikleri gözlenmektedir. Bunun da her zaman romantik boyutlarda olmadığı

görülmektedir. Bazen de hayvanlarla cinsel ilişkiye girdikleri de tespit edilmiştir.

Zaten sokak çocuklarının genel profilinde olan çocukluklarını yaşamadan erişkin olma profiline uygun olarak bu çocuklar cinselliği de yaşlarına göre çok erken keşfedip erken yaşta ilişkilere girmeye başlamaktadırlar. Özellikle erkek çocuklar arasında bu, homoseksüel ilişkiye kolayca dönüşmekte, çok farklı durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Hayvanlarla ilişki de bu olgunun bir boyutudur.

Bazı kavramların bu çocuklar için çok özel olduğu da dikkat çekmektedir. Bunların başında anne kavramı gelmektedir. Çocukların büyük oranda anne kavramını çok özel kabul ettikleri görülmektedir. Babanın ise ya hiç sözü geçmemekte ya da nefretle adını anmaktadırlar. Biz onları, toplumdan dışlanmış bireyler olarak tanımlasak da onlar alternatif olarak kendi topluluklarını kendi içlerinde oluşturmuşlardır.

Prof. Şeyda Aksel'in konuşmasında vurguladığı gibi bu çocuklar grup olarak topluluk hayatını, çok sert ve acımasız kurallarıyla yaşamaktadırlar. Sokağın kendi kurallarını taviz vermeden uygulayıp yaşamaktadırlar. Sokaktaki ailelerine çok bağlıdırlar. Sıklıkla gözlenen çeteler ya da çocukların deyişleriyle aileler arası savaşlar ise sokağın merhametsiz koşulları içinde gözlenen sıradan olaylar boyutundadır. Ama çocukların fiziksel açıdan büyük zararlar gördüğü hatta ölümlerin bile ortaya çıkabildiği izlenmektedir.

Çocukların bazılarının ise çok umutsuz oldukları da gözlenmektedir. Bu çocukların büyük bir çoğunluğu, hayattan hiçbir beklentileri olmayan, sadece günlerini yaşayan çocuklardır. Bazıları ise tam aksi, her türlü olumsuzluğa rağmen içlerinde umut taşımaktadırlar. En korktukları ve nefret ettikleri kişiler polisler olmasına rağmen büyüdüğünde polis olmak isteyenlerin sayısının çokluğu ilginç bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun altında çeşitli sebeplerin olabileceğini düşünebiliriz. Örneğin polisleri idealize etmiş olabilirler. Ya da gücü kendi isteği doğrultusunda kullanma isteği de önemli bir motivasyon oluşturabilir.

Sokak yaşamı, zorluklarıyla çocukların çok erken büyümesine neden olmaktadır. Başka bir perspektifle sokak onları çok çabuk yaşlan-

dırıp yıpratmakta, erişkin gibi olmalarına neden olmaktadır. Ama hepsinin de oyun oynarken çocuk olduklarını hatırladıklarını unutmamak gerekmektedir. Belki de çocukluklarını hiç yaşayamamanın eksikliğiyle hep çocuk kalacaklar. Ama onları en çok oyun oynarken hissediyor ve masumluklarını görüyorsunuz. Önyargısız onları oyun oynarken izlemekte büyük yararlar bulunmaktadır.

2.1.1. TOPLUMUN GÖZÜNDE SOKAK ÇOCUKLARI

Sokak çocukları sorununun çözümü toplumun bilinçlenerek bu soruna sahip çıkmasına bağlıdır. Toplumun bu çocukları sahiplenmediği, sorunu benimsemediği hiçbir yerde çözüm üretilemez. Bu durumda, toplumun sokak çocuklarına bakışı büyük önem kazanmaktadır.

Son yıllardaki çalışmalarla toplumda sokak çocuklarına karşı bilinç uyandırılrsa da çoğunluk bu çocukları uzak durulması gereken yaratıklar olarak görmektedir.

Toplumun sokak çocuklarına bakış açısındaki yanlış tarza giren dışlayıcılığa İngiltere Londra’da Hillbrow Ticaret Odası tarafından 1987’de parlamentoya sunulan protesto bildirisini tarihte saptanmış tipik bir örnek olarak gösterilebilir.⁷¹

Bu raporda sokak çocukları sorununun bölgedeki iş hacmini düşürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca bu çocukların çatışmalara yol açabileceği de belirtilmektedir. Sokak çocuklarının acilen bu bölgeden uzaklaştırılmaları gerektiği dile getirilmiş; onlara Hillbrow’da barınma ya da diğer biçimlerde hizmet vermenin yanlış olduğu öne sürülmüştür. Bu tutum yalnızca raporla da sınırlı kalmamış, toplumun bazı üyelerinin, özellikle de dükkân sahiplerinin çocuklara karşı tazyikli su, göz yaşartıcı gaz ya da dayak kullanarak açıkça saldırmalarına kadar varmıştır.

Tarihteki bu tür örnekler ortadan kalkmamakla birlikte azalmaya yüz tutması sevindiricidir. Ancak problemin görmezlikten gelinmesinin, başta sokaktaki çocukların kendilerine olmak üzere tüm topluma yönelen tehlikeler doğurduğu, dünya kamuoyu tarafından gittikçe daha iyi bilinir hale gelmeye başlamıştır.

⁷¹ SWART J., Community Perceptions Of Street Children In Hillbrow, The Child Care Worker, Vol.6, pp.11-13, 1998

Brezilya, sokak çocuklarına karşı olanlar ve sokak çocukları için çalışanları barındıran bir ülke olarak toplum bilincinin gelişmesinin önemini vurgulayan bir örnek olarak gösterilebilir.

Sokak çocukları ile ilgili genel yaklaşımlara da göz atmak gerekir. Bunlar halk arasında yaygın olarak inanılan, bazıları doğru bazıları ise anlam içermeyen görüşler şeklindedir.

Bu çocuklar akşamlarını sokağın herhangi bir yerinde geçirirler, geç kalkarlar, az uyurlar; yoldan geçenlerin gözünde terk edilmiş, serseri, hırsız ya da çocuk suçlular olarak algılanırlar.

Sokak çocuğu diye adlandırılan çocuklar, çocukluğun gerektirdiği yaşamın dışında bir hayat sürerler. Yetişkinlerin çoğu onları önemsemez ya da sosyal bela olarak görürler. Diğerleri ise onları kurtarmak ister. Romantik bir bakış açısıyla yetişkinlerin sıkıntılarından uzak oldukları için ya da özellikle ahlaksız veya alışılmışın dışında acıklı kurbanlar oldukları için sokak çocukları kelimenin tam anlamıyla efsanevi ya da mit haline gelmiş olgular, figürlerdir.

Fakat bu çocuklar sadece şehir yaşamının bir parçası olarak ortaya çıkan yasa karşıtları ya da suçlu figürleri değildir. Onların hepsi kendi geçmişleri, problemleri, ihtiyaçları ve umutları olan çocuk bireylerdir. Toplumdaki sokak çocuklarının bilinen, popüler imajı onlar için zararlı ekstra bir fazlalıktır. Bazıları negatif çağrışımlar oluşturduğu için “sokak çocuğu” şeklinde çağrılmaya itiraz etmekte; bazıları ise özellikle onları sanki bir yaratık veya anıt gibi seyreden, resimlerini çekmeye çalışan turistlerin ve fotoğrafçıların kafasında olan imajlarına karşı çıkmaktadır.

Burada ana başlıklar halinde sokak çocuklarının ailelerini, geleceklerini ve kendileri ile ilgili görüşlerini içeren bazı yaygın düşüncelere yer verilmiştir:

Aile;

- Aileleri tarafından terk edilmişlerdir.
- Aileleri tarafından ihmal edilmektedirler.
- Evden cinsel taciz yüzünden kaçmaktadırlar.
- Parçalanmış aile en önemli sorunsalların başında gelmektedir.

- Aileleri fakirlik, ekonomik yoksunluk yüzünden dağılmıştır.
- Babalarının genellikle istismarcı ve alkolik olduğu görülmektedir.
- Çocukların çoğunun anne yönetimindeki ailelerden geldiği görülmektedir.
- Bu çocukların aileleriyle bağları genellikle yoktur.

Gelecek;

- Bu çocuklar geleceğin suçluları olarak büyümektedir.
- Çoğunun yaşamı erken yaşta öldürülmek veya hastalıktan ölümlerle sonuçlanmaktadır.
- Yetişkinlik çağlarına kadar yaşayamayacakları riskli bir ortamda bulunmaktadırlar.
- Çocukların çoğu suçlu konuma düşmekte ve yasadışı çetelere katılmaktadırlar.

Çocuklar;

- Kara para ve uyuşturucu işinde aracı olarak kullanılmaktadırlar.
- Çoğunlukla hırsızlık yapmaktadırlar.
- Sokaktaki kız çocuklarının fahişelikten başka seçenekleri bulunmamaktadır.
- Toplumsallaşmaları düşük düzeyde olup kontrol edilememektedirler.
- Sevgi gibi duyguları hissedebilmek için tüm yeteneklerini kaybetmişler
- Nasıl oynayacaklarını bilmemektedirler.
- Ahlaki değerlerini kaybetmişlerdir.
- Uyuşturucu bağımlıydırlar. Yaklaşık hepsi uçucu madde kullanmaktadır.
- Bu çocuklarda AIDS görülme oranı çok yüksektir.

Yukarıdaki görüşler sokak çocuklarına uzaktan bakan, onları basında yer alan tinerci çocukların işlemiş oldukları suçlardan etkilenerek yaratılmış imajlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı durumlarda yukarıdaki görüşlerin bir kısmı çocukların bazılarının zaman zaman içine düştüğü duruma uymaktadır.

Ancak yapılan çalışmalar bu görüşlerin genelleme olarak kabul edilemeyeceğini ve bu çocukların da herkes gibi normal bir yaşama geç-

bileceğini, rehabilitasyon çalışmalarına başarıyla cevap verdiğini göstermiştir.

Yukarıda sayılan görüşlerin çoğu, örneğin onların gelecekte suçlu ya da terörist olacaklarına dair varsayımlar bazen bazı gruplar tarafından sokak çocuklarına şiddet kampanyalarını haklı çıkarmak için kullanılan görüşlerdir.

Abdullah Karatay oturumdaki konuşmasında özellikle ailenin gelir yetersizliği nedeniyle çocukların aile bütçelerine katkıda bulunabilmek ya da eğitim masraflarını karşılayabilmek için çalıştıklarına dikkat çekmiştir. Bunun yanında ana-baba da çocuktan çalışmasını bekleyebilmektedir. Aile denetiminden uzakta, sokakta çalışan çocuklar, sokak ortamında her türlü istismara açık olabilmektedir. Çalışma nedeni ile okula giden çocukların okul başarıları düşebilmekte ve para kazanmaya başlayan çocuk, okul eğitimini bırakarak çalışma yaşamına girmeyi seçebilmektedir. Çocukların sokakta çalışması, zamanının büyük bir bölümünü sokakta geçirmesi, ailedeki yoksulluk, şiddet, istismar, geçimsizlik gibi faktörlerle birleştiğinde çocuk sokakta yaşamayı cazip görebilmektedir.

Çocukların yukarıdaki görüşlerine ek olarak uzmanların bu konular hakkındaki düşüncelerini de başlıklarla vermek gerekirse ana düşüncelerin şöyle oluştuğu görülmektedir:

Aile;

Kent yaşamında çekirdek aile yapısı sıklıkla görülmektedir. Artık dünyada büyük oranda aile yapılarının çekirdek aileye dönüştüğü eski dönemlerdeki geniş aile kavramının artık azalmaya başladığı görülmektedir. Evinden ve ailesinden kaçan çocuklar için yapılan sosyolojik araştırmalarda aile kavramı büyük oranda çekirdek aile olarak değerlendirilmektedir.

Sokak çocuklarıyla çalışanların çoğu, çocuklardan çok az bir kısmının terk edilmiş olduğu konusunda hemfikirdir. Gerçekte yaşananın çocukların aşamalı olarak ailelerini terk etmeleridir. Kötü aile ilişkileri bunların içinde ilk sırada yer alan nedenlerden birisidir. Bazen bu durum ebeveynlerin alkolik olması veya çocukların üvey ebeveynlerle kötü ilişkileri şeklinde görülmektedir. Çoğunlukla tek ebeveynlerin ço-

cuklarını sokağa bırakarak terk ettiği görülmektedir. Aynı durum yoksulluk için de geçerlidir. Kaynak eksikliği, kötü aile ilişkilerini daha da kötüleştirmektedir.

Ancak birçok fakir ailenin, içinde buldukları kötü koşullara rağmen birbirlerine bağlı kaldıkları ve çocuklarına sahip çıktıklarını da belirtmek gerekmektedir. Eğer durum böyle olmasaydı sokaklarda çok daha fazla çocuk olurdu.

Evi;

Sokakta ev bir dükkân girişi, parkta bir bank, bir restoranın dışındaki sıcak hava kanalı, kumsaldaki bir ateş ya da tren istasyonundaki merdivenlerdir. Yatak; bir parça karton, eski bir battaniye ve gazete parçalarıdır. Bazıları yalnız uyur, bazıları ise sıcaklık ya da koruma için birbirlerine sokularak, yanaşarak uyumaya çalışırlar.

Gelecek;

Çocuk olarak sokakta yaşamının uzun vadede bu çocuklara ne getireceği bilinmemektedir. Genelde, sokak çocukları yetişkinliğe ulaşmamışlardır. Megadisha araştırmasına göre sokak çocuğu olmak bazılarınin yaşam hikayesinde yetişkin iş gücüne geçene kadar kullanılan bir basamak olabilmektedir. Ama kaçırılan eğitim fırsatlarının sonuçta niteliksiz işçilik olasılığı dışında başka şans bırakmadığını da ilave etmek gerekmektedir.⁷²

Çocuklar;

Sokak çocukları, diğer çocuk grupları ve evdeki kardeşleriyle karşılaştırıldığında beslenme ve genel sağlık açısından daha iyi durumdadırlar. Bunun nedenlerinden biri sokak çocuklarının lokantalardan yemek yiyebiliyor olmasıdır. Bazı çocukların ise lokantalara giderek yemek istedikleri de görülmektedir. Diğeri ise kendi paralarını kazanıp harcıyor olmalarıdır.

Hâlbuki sokakta çalışıp eve giden çocuklar parayı paylaşmak durumunda kalmaktadırlar. Jamaika’da sokakta çalışan çocukların eve gitmeden önce hamburger, cips, cola gibi fast-food yedikleri gözlemlenmiştir.

⁷² BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

Aynı zamanda onların hırsız olduğu ve fahişelikten başka seçenekleri olmadığı görüşü hâkimdir. Bir kısmı bunları yapıyor olmasına karşın özellikle sokağa düştükleri ilk dönemde bunun çocukların genel gelişim şekli olmadığı da görülmektedir. Çocuklar başka para kazanma yolları da bulabilmektedirler. Bazı çocuklar hep aynı şeyi deneyerek para kazanmaya çalışırken, bazıları sürekli değişik şeyler yapmayı denmemektedirler.

Çocukların sokakta yaşamaları yüzünden koşulların onları kontrol edilemez şekilde zorba yaptığı, sürekli zorbalığa özendirdiği söylenmektedir. Bunun da özellikle sevgi gibi duyguları hissetme yeteneklerini kaybettirdiği belirtilmektedir. Çocuklar sokakta şiddeti sürekli yaşadıkları için bu deneyimler onlara toplamda şiddeti öğretmektedir. Ama çocuğun sürekli şiddet eğilimi olması söz konusu değildir. Koşullar değiştiğinde çocukların bu şiddet davranışlarını bırakabildiği de gözlenmektedir.

Sokakta yaşayan çocukların çoğu arkadaşlığın öneminden bahsetmekte ve en önemli değer olarak arkadaşlığı koymaktadır. Günlük yaşam pratiğinde de çocukların karşılıklı desteği sağlayabilmek için “ai-le grupları” şeklinde yaşadıkları gözlenmektedir.

Sokak çocuklarının cinsel yolla bulaşan hastalıkları taşıma riskinin de yüksek olduğu görülmektedir. Bu çocuklar arasında da yayılabilmektedir. Çünkü sokak çocuklarının birbirleriyle cinsel ilişkiye girmeleri nadir olmayan bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda da çocukların birbirlerinden enfeksiyon kapma riski yüksektir. Çünkü;

- Yetişkin biriyle cinsel ilişkiye girme, genital yaralanma ve kanamalara neden olabilmekte ve virüs kolaylıkla geçebilmektedir.

- Halen HIV olasılığını arttıran cinsel yolla bulaşmış bir hastalıkları olabilmektedir.

- Sağlık durumları zayıf olabilmektedir. Bu da onları enfeksiyona açık kılmaktadır.

- AIDS/HIV hakkında ve kendilerini nasıl koruyacakları konusunda bilgileri genellikle yoktur.

- Prezervatif kullanımı yoktur.

Başka bir genel yargı da madde bağımlıları ve AIDS oldukları konusundadır. Sokak çocukları içki sigara ve çeşitli maddeleri kullanmaktadır. Özellikle uçucu madde kullanımının çok fazla olduğu görülmektedir. Ama ülkemizde AIDS görülme oranının çok düşük olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Bu gösterge, gelecek zamanda hastalığın görülmeyeceği anlamına gelmemektedir. Şimdiden önlem alınması gerekmektedir. Halkın sokak çocuklarını AIDS’li olarak görmesinin yarattığı önemli iki problem de şudur;

- Bu durum çocuklara karşı toplumda ayrımcılığı daha da arttırmaktadır.

- Projeler, diğer sorunları unutarak sadece AIDS üzerine eğilmektedir.

Pratikte bir çocuk teste HIV pozitif çıktı mı bu çocuğun artık kaybedilmiş vaka olduğu görüşü yaygındır.

- Sokak çocukları, gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin, yoksulluğun, göçün ve dağılan ailelerin ortaya çıkardığı bir sorundur. Sanayi ülkelerinde yabancılaşma ve sistematik dışlanmanın kurbanlarıdır.

- Sokak çocukları sadece uzmanları değil, toplumun bütününi ilgilendiren bir sorundur.

- Bu soruna kalıcı ve gerçekçi çözümler getirebilmenin yolu parçalanmış ailelerin (altında yatan nedenleriyle birlikte) iyice incelenmesinden geçmektedir.

- Ailenin dışlaması, okuldaki başarısızlık, baskıcı bir kurum, güçlü olma isteği, madde bağımlılığı, çeteler, fiziksel güçlükler, sokak çocuklarının yaşadıkları deneyimlerin karakteristik olanlarıdır.

Özetle sokak çocuklarının nasıl algılandığı toplumun bu problemi çözme konusundaki girişimleriyle doğru orantılıdır. Çocukların vatan dışı tarafından nasıl algılandığından, çocuğun ailesi tarafından nasıl algılandığına kadar değişiklikler gösterebilir. Bu açıdan algılama konusu problem çözümünde çok önemlidir.

2.2. SOKAK ÇOCUKLARI REHABİLİTASYONU

Rehabilitasyon, genel olarak bireyin kişisel, sosyal, işle ilgili, sağlık ve eğitimiyle ilgili olarak yaşamında ortaya çıkabilecek engelleri önlemeye ve bunları gidermeye yönelik tedbir ve müdahaleler olarak tanımlanmaktadır.⁷³

Tıbbî anlamda ise rehabilitasyon, kişinin sağlığını tehdit etmiş örneğin özürllülük durumunu, fizyolojik, anatomik ve çevresel kısıtlamaların elverdiği ölçüde azaltmaya, mümkünse ortadan kaldırmaya yönelik tedavi uygulamalarını içeren ve özürllü kişinin fiziksel kapasitesini maksimum düzeye çıkartarak günlük yaşamda mümkün olabilen en üst fonksiyonel bağımsızlık düzeyine ulaşmasını sağlamayı amaçlayan hizmetlerin tümünü kapsamaktadır. Bu şekilde kişinin psiko-sosyal ve mesleki fonksiyonlarının yeniden kazandırılmasına yardımcı olmaktadır.⁷⁴

Tıbbî rehabilitasyon kapsamına, genelde kişinin çalışabilirliğini (iş görebilirliğini) engelleyen ve sosyal hayata katılımını zorlaştıran bütün hastalık, sakatlık veya yaşlılıktan kaynaklanan rahatsızlıklar girmektedir. Bunun yanında, madde bağımlısı veya psikolojik-depressif rahatsızlıklar içinde olanlar da tıbbî rehabilitasyon kapsamında yer almaktadır.

Güç koşullardaki çocuklara yönelik rehabilitasyon çalışmalarında ise rehabilitasyon tanımı çok daha geniş tanımlarda değerlendirilmektedir. Yukarıda verilen rehabilitasyon tanımı sosyal, eğitim, işle ilgili olan ve sağlığı ile ilgili sorunları kapsayacak şekilde çalışmaların yapıldığı bir çalışmadır.

Sokaktaki çocuğun rehabilitasyonu, çocuğun herkes gibi bir yaşamının olmasını hedefleyen bir çalışmadır. Başka bir deyişle çocuğun “normal” bir yaşamının olmasının hedeflendiği çalışmaları kapsamaktadır. Normal kavramı aslında tartışmalı bir kavramdır. Çünkü bu kavram değişebilen standart kabulü olmayan bir kavramdır.

Burada normal kavramı o yaştaki çocuğun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi ve katılım haklarını kapsadığı bir yaşamı içermektedir.

⁷³ ENNEW J., Sokak Çocukları Ve Çalışan Çocuklar - Planlama İçin Bir Rehber, UNICEF, Ankara, 1994

⁷⁴ Ibid.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin temel prensiplerini içeren bir yaşam burada normal ölçüsü olarak değerlendirilmiştir.

Rehabilitasyon ekibi, rehabilitasyon programlarını, bütüncül, koordineli ve interdisipliner bir anlayışla yürütmekle görevli, genelde değişik tıp, sosyal ve rehabilitasyon alanlarından oluşan uzman bir ekiptir.

Birçok farklı disiplinden oluşan ekibin, rehabilitasyon için planlama çerçevesinde optimal bir sonuç elde edebilmek için çocuğa en uygun rehabilitasyon programını uygulaması gerekir.

Tıbbi rehabilitasyonda çok önde gelen ama sokak çocukları rehabilitasyonunda temel kriter olmayan etkililik kriteri tartışmalıdır. Çünkü çocuğun bu çalışmadan elde edeceği yarar mutlaka vardır. Belki burada tartışılacak olan boyut, ekonomik açıdan fizibilite olabilir. Yani “harcanan bütçe ve emek karşılığında alınan sonuç buna değmekte midir?” gibi bir soru olabilir. Ama burada da olayın çok uzun döneme yayılan bir süreç olması ve çocuğun erişkin olmadan topluma kazandırılması önceliklidir.

Bu yüzden çocuk için yapılabileceklerin her zaman yararı olacağı görüşü ön plandadır. Bu da sonuçta sokak çocukları rehabilitasyon çalışmasında çocuğun her zaman bu çalışmadan bir şey kazanacağı sonucunu getirmektedir.

Ekibin, rehabilitasyon kararında sorunun tespiti ve disiplinler arası anlamda rehabilitasyonun genel objektif kriterler açısından etkili olup olmayacağı konusunda çocuğun rehabilite edilebilirliği çok önemli bir faktördür. Burada çocuğun ne zamandan beri madde kullandığı ve sokakta yaşam süresinin uzunluğu belirleyici olabilmektedir.

Ancak çocuğun rehabilite edilebilirliğinin, sadece tıbbî-organik-biyolojik boyutu ile ele alınması, rehabilitasyon hedefleri açısından yeterli değildir. Başta psiko-sosyal boyutuyla kişisel özellikler olmak üzere bütün karmaşık faktörler içinde belirtilen unsurlar, önemli derecede çocuğun rehabilite edilebilirliğini etkilemektedir.

Rehabilitasyon hizmetlerinin yetkin ve başarılı bir şekilde yürütülebilmesinde en önemli kriter, çocuğun rehabilite edilebilirliği ve rehabilitasyon süreçlerine aktif katılımıdır.

Rehabilitasyon programları sürecinde kişiye motivasyon sağlayacak manevî telkin (psiko-sosyal rehabilitasyon) hizmetlerinin de sunulması gerekmektedir. Çünkü çocuk sokakta değerlerinin çoğunu yitirmiş ve karmaşık bir durumdadır. Ona değerlerini kazandırmak önemlidir. Sürekliliğin sağlanması için ilk planda düşünülmesi gereken etmenlerden birisidir.

Rehabilitasyon sürecinde başta sosyal hizmet uzmanı olmak üzere çocuktan sorumlu olan tüm çalışanların görevi, kişinin bireysel özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun bir sosyal ortamı hazırlamak ve normal yaşama dönmesini hızlandırmaktır. Sosyal hizmet uzmanı, hastanın kişisel, bio-psiko-sosyal yapısını dikkate alarak çocuğun beklentilerine paralel bir biçimde yaşam kalitesini artıran optimal bir sosyal ortamın ve uyumun sağlanmasına yönelik tedbirleri almalıdır. Ama bunun her zaman maksimum düzeyde olamayacağını da unutmamak gerçekçi hedefler konması açısından önemlidir.

Rehabilitasyon programlarının kalıcı etkinliğini sağlayabilmek için, özellikle psiko-sosyal rehabilitasyon uygulamalarının olabildiğince uzun süre devam etmesi yararlı olabilir. Bu çerçevede özellikle çocukların sosyal ilişkilerde yeterli düzeye ulaşabilmesi için, çocuğun sosyal-pedagojik gelişimine destek verecek programlar geliştirilmeli ve yürütülmelidir.

Sokak çocukları için oluşturulan ve uygulanan programlara bakıldığında ilk aşamada dikkati çeken konunun her ülkenin koşullarına göre değişken bir programın yararlı olduğunu görmektir. İkinci özellik ise bu rehabilitasyon programının sadece çocuğu sokaktan almakla sınırlı olmadığı, çocuğu sokaktan kuruma alana kadar geçen süreç içerisinde bu çocukların yaşamasının sağlanması çalışmalarını da göz ardı edilmemesi gereken bir konudur.

Rehabilitasyon programlarının temel amacı, bu çocuklara çocukluklarını yaşatmak, yaşlarının gerektirdiği yaşama standardına ulaştırmaktır. Burada da eğitimin kilit nokta olduğunu belirtmek gerekmektedir. Gerçekten çocukların eğitimi konusunda çözüm üretmiş projelerin diğer projelere göre daha başarılı sonuçlar verdiği ve eğitim alan çocukların sayısının yüksekliği ile orantılı olarak çocukların rehabilitasyonlarının da başarılı oldukları izlenmektedir.

İnsanlar, çocukların çalışmaktan ya da sokaklardan kurtarılması gerektiğini düşündükleri, hissettikleri için; onları koruma, kollama eğilimi göstermektedirler. Yaygın eğilim ise çocuklara yiyecek ve giyecek bularak ya da bir barınma evi inşa ederek bu çalışmalara başlamak şeklindedir. Bu eğilimle ilgili temel problem, uzun süreli çözüm üretmede tek başına bu yaklaşımın ve modelin başarısız olmasıdır. Yani sadece çocuğun barınma ve yiyecek sorununu çözerek bu sorunun giderilebilmesi mümkün değildir. Çünkü bu durumda çocuk sadece kısa bir süre için geçici olarak sorununu çözer. Bir süre sonra yine eski yaşamına dönüş yapar.

Bugüne kadarki yapılan gözlemler, olaya sadece bu açıdan yaklaşmanın başarılı sonuçlar getirmediğini göstermektedir. Bu konuyla ilgili bir başka sonuç ise bu tip çalışmaların çözümsüzlüğe doğru yol alma sonucunu yaratmasıdır. İnsanların problemleriyle karşı karşıya geldiği, temel nedenleriyle uğraştığı ve kendi çözümlerini bulduğu gelişimci çözümler planlamak için sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar hakkında yanlış anlaşılan bazı düşüncelerden ve önyargılardan arınmış bir noktaya ulaşmak gerekmektedir.

Bakım projelerine göz atıldığında ilk aşamada bugüne kadar bu çalışmalara devlet, sivil toplum örgütleri ve özel sektörün farklı düzeylerde katkılarda bulunduğunu görmekteyiz. Kanun ve yönetmeliklere göre günümüzde sorumlu makam devleti temsilen S.H.Ç.E.K. olduğu halde genellikle devletin tek başına yeterli hizmeti üretmediği görülmektedir. Kurumlarda kalan çocukların bakım ve malzeme ihtiyaçları karşılandığı halde asıl çocuklarla hümaniter insan ilişkilerinin kurulması boyutu göz ardı edilmektedir. Bu çalışmanın başarılı olabilmesi için dönüm noktası gençlerle insancıl bir ilişki kurup, toplumla aralarında yeniden bir köprü inşa etmeyi başarabilmekten geçmektedir.

2.2.1. SOKAK ÇOCUKLARINA YAKLAŞIM VE KURUMSAL BAKIM/DESTEK MODELLERİ

Sokaktan gelen çocukların kendi istekleriyle gelmeleri bu projelerdeki en önemli kurallardan birisi olmalıdır. Çünkü çocuğun kendi isteği dışında polisiye tedbirler veya zorla getirilmeleri halinde kurumdaki yaşam çocuklar için hapisneden farklı olamayacaktır. Çocuğun so-

kaktan kuruma geldiğinde, belli kurallara alışması ve diğer orada yaşayanlara uyum gösterebilmesi için zamana ihtiyacı bulunmaktadır. Bu dönemde uyum problemleri olabilmektedir.

Çünkü özellikle çocukların uyku saatleri, yeme alışkanlıkları ve madde kullanma veya sigara içme alışkanlıklarının değiştirilmesi sıkıntılı süreçleri de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan çocuğun kendi isteğiyle gelmiş olması en önemli boyutların başında gelmektedir.

Sokaktaki çocuğun sokak yaşamını bırakıp artık yaşatlarınıninkine benzer bir yaşama geçme isteği duyması ilk adımdır. Bu istek çocukta kendiliğinden gelişmemektedir. Burada sokak çalışmasının ve sokak eğitimcisi olarak isimlendirilen ekibin büyük katkısı bulunmaktadır.

Sokakta çocukla ilişki kurarak onunla konuşmalar yapmaya başlayan ve küçük ihtiyaçlarını karşılayan sokak eğitimcisi bir süre sonra sokak dışında alternatifler olduğunu, gelebileceği bir adres olduğunu çocuğa anlatır. Çocuk, içinde bulunduğu ortamdan kurtulmak istiyorsa o zaman kendi isteğiyle kuruma gelerek farklı bir yaşama geçiş yapar. Ama bu pratikte kolay değildir. Çünkü hem fizyolojik olarak hem de duygusal olarak değişimler çocuğu zorlamaktadır.

Tüm bu yaşanan problemler sokaktan kuruma gelecek çocuğun zaman içerisinde düşünce olarak kendini buna alıştırdıktan sonra kuruma gelmesinin doğru olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda başarılı olmuş ülkelerde üç farklı model uygulaması bulunmaktadır. Burada amaç çocuğun sokakta nasıl bir yaşam sürdüğüdür. Bu yaşam modeline uygun olarak merkezler oluşturulmuştur.

Bu üç farklı modellerden ilki ilk adım istasyon çalışmasıdır. İkinci model ise sokakta çalışan çocuklar merkezidir. Üçüncü model de sokak çocukları merkezidir.

İlk istasyon çalışmasında daha sokağa yeni düşmüş ve sokağın kötü alışkanlıklarını edinmemiş çocuklar hedeflenmektedir. Sokak çalışması burada ana çalışmadır. Bu çocuklar en kısa sürede bulunarak evlerine ya da sokağa kaçmayacakları bir alternatifte teslim edilmelidir. Bu alternatif, eğer çocuk şiddet yaşadığı için evden kaçmışsa o zaman koruyucu aile ya da sadece bu çocuklar için kurulmuş eğitime devam edebilecekleri kurumlardır.

İkincisi ise sokakta çalışan çocuklar merkezidir. Burada sokakta çalışan ama ailesiyle ilişkileri kopmamış çocuklar vardır. Bu çocuklara sokağa alternatif olarak yapabilecekleri, süre geçirebilecekleri ortamlar ve meşguliyetler bulunur. Böylelikle çocuklar için bu merkezler sokakta vakit geçirmek yerine alternatif vakit geçirme yerleri olacaktır.

Üçüncü model artık evden kopmuş, sokakta bir süredir yaşayan çocuklar için olan modeldir. Bu model üç aşamadan oluşur. Burada detaylı ele alınacak model de budur. Bu modelde birbirini takiben üç ayrı merkez temelinde faaliyetler sürdürülür.

- Gece Barınağı
- Çocuk Rehabilitasyon Merkezi
- Rehabilitasyon Sonrası Uyum Merkezi

2.2.1.1. Gece Barınağı

Bu merkezde ulaşılabilecek hedef kitle, yaş farkı gözetilmeksizin çeşitli nedenlerle sokak yaşamını seçen her türlü bağımlılığı olabilen kronik olan veya olmayan 18 yaşına kadar olan çocuk ve ergenlerdir.

Kuruluş şehir merkezinde, özellikle sorun grubunun sıklıkla görüldüğü semtlerde bulunmalıdır. Binada banyo, yemek, yatma ve ısınma dışında hiçbir hizmet verilmemeli ve sokak yaşamı ile tezat oluşturacak bir lüks olmamalıdır.

Sokak sosyal hizmet uzmanları, bu çocuklarla günün her saati mesleki çalışmalar yaparak, rehabilite edilebileceğine karar verilen çocukları bu duruma hazırlayarak (önemli olan bunu çocuğun istemesidir) tedavi olması için psikiyatri kliniğine yatırır. Çocuk tedavi olduğu takdirde ikinci merkeze (çocuk rehabilitasyon merkezi) gönderilir.

2.2.1.2. Çocuk Rehabilitasyon Merkezi

Bu merkez öncelikli olarak, tedavi olarak bağımlılıklarından kurtarılan çocuklara yöneliktir. Ama ayrıca diğer çocuklara da yönelik rehabilitasyon ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır. Çok amaçlı ve çocuğa çeşitli vakit geçirme olanakları yaratacak geniş arazide kurulmuş bir alanda çalışmaların yapılacağı bir yerdir. Ziraat, marangozluk ve spor komplekslerinin olduğu bir yer olmalıdır.

Bu nedenle hizmet verecek kuruluş genellikle şehrin dışında geniş bir arazide olmaktadır. Burasının tek katlı olması, rehabilitasyonun değişik aşamalarında olan çocukların yanı sıra kız ve erkek çocukları birbirinden ayıracak... vb. mimari özelliklere sahip olması önemlidir. Tesislerin bu hizmet için inşa edilmesi çalışmalarını kolaylaştırıcıdır.

2.2.1.3. Rehabilitasyon Sonrası Uyum Merkezi

Rehabilitasyon edilen ve ailelerine dönmeleri mümkün olmayan çocukların bir işe yerleştirilip, desteksiz kendi yaşamlarını sürdürüncüye kadar kalabilecekleri birimlerdir. Burada ideal model az sayıda çocuğun birlikte yaşayacağı evlerin oluşturulmasıdır. Ancak bunların sürekli denetlenmesi önemlidir.

İşbirliği Önerileri:

Sokak çocukları sorununu bu çocukların;

- Yaygın ve örgün eğitim kuruluşlarından yararlandırılmaları, eğitim ve işe yönlendirme programlarına katılımlarındaki sorunlar ve çözümleri konusunda Millî Eğitim Bakanlığıyla
- Madde bağımlılığı ve sapma davranışlarının tedavisine yönelik çalışmalar konusunda Sağlık Bakanlığıyla
- Suçu önleme, suça yönelme ve ıslah hizmetleri konusunda Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığıyla
- İstihdam sürecinde olan çocukların istismarına ilişkin sorunlar, çıraklık eğitimi ve meslek edindirme çalışmalarında sosyal güvenliklerinin sağlanması gibi yaşamsal konularda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığıyla
- Dilencilik, fuhuş ve madde bağımlılığı riski altında bulunan çocukların saptanması, koruyucu önleyici hizmetlerden yararlandırılması konusunda ilgili kurumlarla koordinasyon sağlanmasına yönelik çalışmalarda yerel yönetimlerle
- Koruyucu, önleyici, tedavi edici programların üretilmesi ile ilgili her türlü bilimsel çalışmaların yapılmasında üniversitelerle
- Ailelerin ve toplumun konuyla ilgili bilinçlendirilmeleri, çocuktaki her türlü istismarın önlenmesi konusunda kamuoyu oluşturulması ile ilgili medya ve sivil toplum örgütleri ile koordineli çalışma gereklidir.

2.2.2. KİMLER GÖREV ALMALIDIR?

Sokaktaki çocuklarla ilgili çalışmalar çocuğu sokaktan almakla bitmemekte, aslında bu noktadan itibaren yeni başlamaktadır. İlk aşama olan sokakta çocuğu ikna etmek konusunda başarılı olunması, sokaktaki çocuğun kurtarılmış olması demek değildir. Sokaktan vazgeçen çocukların çok kısa süre sonra sokağa geri kaçmalarında; en küçük kural ve zorlamayı gördüklerinde vazgeçmeleri temel rol oynar. Ama her çocuğun farklı bir davranış modeli olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir.

Tüm bunları göz önüne aldığımızda sokak çocukları eğitiminin, temel eğitim ve düzenli okul eğitiminden çok büyük farklılıklar gösterdiği de gözden kaçırılmamalıdır.

Bu konuyu analiz ederken sokaktaki çalışmalar ve kurumdaki çalışmalarda kimler nasıl yer almalıdır yaklaşımıyla konuyu iki temel bölümde değerlendirecektir.

Sokak çocukları ile ilgili yapılan çalışmalarda iki ana çalışma alanı bulunmaktadır. Bunların ilki sokakta çocuklarla görüşme şeklinde yapılan çalışmadır. İkinci aşama ise kuruma getirilen çocuklarla yapılan çalışmalardır. Her iki çalışma farklı olmasına karşın temelde çocukla kurulan iletişimin temel faktör olduğu gözlenmektedir. Gerçekten de çocuklarla kolayca diyaloga girebilen sosyal hizmet uzmanı, akran ağabey, polis ya da dernek üyelerinin iknada pozitif sonuçlar alması dikkati çekmektedir.

2.2.2.1. İş Birliği ve Grup Yönetimi

Sokak çocukları ile ilgili çalışmalarda çalışacak grubun dinamikleri ve kimlerden oluştuğu önemlidir. Konuyla ilgili çalışan meslek elemanlarının bu konuyla ilgili olarak eğitilmiş olmaları önemlidir. Uygulamada göz ardı edilen bir boyutta gönüllü çalışmasıdır. İnsan gücüne ihtiyaç duyulduğu için bu tip projelerde profesyonellerle birlikte eğitilmiş gönüllülerin de görev alması katkıda bulunabilir. Ancak buradaki en önemli konu işbirliğinin planlı ve olması gerektiği gibi yapılmasıdır. İş tanımlarının net olarak yapılması ve bilgi birikiminin gerektiği yerlerde duygusal yaklaşımlara yer verilmemesi uzun dönemli bir çalışma olan bu tip projelerde çok önemlidir.

Gönüllüler ile profesyonellerin işbirliği çok dikkatli bir şekilde oluşturulmalıdır. Burada gönüllüleri sadece para getiren, kaynak yaratan kişiler gibi görme ile gönüllülerin kendi başlarına çocuklara yönelik işler yapmaları ya da çocuklara müdahale etmeleri gibi iki zıt ucun aralarında bir yerde buluşma zorunluluğu vardır.

Gönüllülerin, bilgi birikimi olmadan çocuklara kendi içlerinden geldiği gibi o anda doğru zannettikleri müdahalelerde bulunmalarının büyük sorunlara yol açtığı görülmektedir. Örneğin Yel değirmeni Sokak Çocukları Merkezinde bu problem yoğun olarak yaşanmıştır. Bu da uzun dönemde kurumun çalışabilmesi için gerekli prensiplerin yerine oturmaması sonucunu getirmiştir. Diğer yandan kurumun profesyonelleri de çok yoğun iş ve tempoya karşın çocuklara yönelik işlerde gönüllülerin de yer almasına karşı çıkmışlardır.

Sonuçta çocuklara daha üst düzeyde hizmet verilebilecekken bu gerçekleştirilememiştir. Burada bu konuda çalışan herkesin konu hakkında bilgilenebilmesi ve eğitimi kilit kavramlardır. Eğitimde sadece çocuklarla ilgili konular değil gönüllülerin çalışma prensipleri de anlatılmalı ve öğretilmelidir.

Sosyal hizmet uzmanı başta olmak üzere bu konuda çalışan herkesin özellikle sokak çalışması sırasında sürekliliği sağlayabilmek için kendini güçlü ve iyi hissetmesi gerekmektedir. Prof. Dr Şeyda Aksel'in de konuşmasında vurguladığı gibi sadece bu konuda eğitim almak yeterli değildir. Bu iş, disiplin, eğitim ve değerlendirme özelliklerinin olmasını gerektirir. Çocuklarla çalışmasında sorumsuz olan bir sokak eğitimcisi en iyi ihtimalle sorumsuz, en kötü ihtimalle de uyguladığı şiddet yüzünden istismarcı olarak adlandırılabilir.

Bir insan işe başladığında çocuklarla iletişimi ne kadar iyi olursa olsun, yine de gelişmeye açık olmalı ve gerektiğinde güncel bilgileri alabilmelidir. Ayrıca çalışma sırasında diğer çalışan arkadaşlarıyla birlikte, ekipte yer alan kişilerle bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapabilmelidir. Bu bir araya gelişlerde çocuklara yönelik yapılan işlerde neyin yürüdüğünü, neyin yürümediğini değerlendirip bu deneyimi başka insanlarla paylaşabilmelidir.

Sokak eğitimi bir sisteme oturtulması ve başka yerde tekrar edilebilecek bir standardizasyona ulaşmalıdır. Yapılan her şey sadece içten gelen şeylerse, belli bir bilgiye ve standartlara dayanmıyorsa bunun çocuklara yararlı mı, zararlı mı olduğunu söyleyemezsiniz. Bu çocuklar zaten sokakta insanlar tarafından zarar görmüşlerdir; onları daha fazla bir zarara uğrama riskine sokmak, yarar yerine çocuklara zarar verme sonucunu yaratabilir. Bu durum özellikle gönüllülerin çalışmaları sırasında unutmamaları gereken bir noktadır.

Çalışma yöntemi olarak her zaman işbirliğine yönelik bir yaklaşım, otoriter bir yaklaşımdan daha verimli olacaktır. Projenin tüm bölümlerinde çalışan kişiler diğer çalışanların üstlendiği rollerin farkında olması ve bunlara saygı duymalıdır. Sokak çocukları gibi stresli bir çalışmada ekip çalışması ve karşılıklı dayanışma önemlidir.

Personel konusunda verilmesi gereken ilk kararlardan birisi, çalışanların ne denli uzman bilgisi gerektiren işler üstleneceği yada çeşitli işleri yaparken üstleneceği sorumluluklardır. Çocuklarla ilgili ve çalışmayla ilgili işlerin başarısının en önemli boyutlarından birisi sürekliliğin sağlanmasıdır. Bu hem profesyonellerin her hangi bir nedene bağlı çalışmadığı zamanda yerine yedeğinin olmasını gerektirir, hem de gönüllülerin profesyonelleşmiş düzenli işine gelmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

Bu tip çalışmalarda sürekli olarak yapılan çalışmaları değerlendirmek önemlidir. Bu çalışmaların düzeyini yükseltebilmek için bazen de dışarıdan destek istenebilir. Bu destek akademik bir kuruluştan istenebileceği gibi o konunun profesyonelleri ile işbirliğine gidilerek de olabilir.

Özellikle sivil toplum kuruluşlarının destek oluşturma çalışmaları sırasında konunun profesyonelleri ile çalışması önemlidir. Kampanyaların organizasyonunda, konuların topluma anlatılmasında hazırlanacak materyalin görsel ve takdiminin konunun profesyonelleri ile işbirliğine giderek hazırlanması gerekmektedir. Kuruluş için hazırlanan organizasyonların da profesyonellerle işbirliğine gidilerek hazırlanması başarılı olmak için gereklidir.

2.2.2.2. Ortak Davranışlar Standartları

Bu tip çalışmalarda önceden saptanmış standartların olması gerekmektedir. Standart davranış her zaman, herkesin aynı şeyleri yapmasıdır. Bunun en doğru yolu kurallar koyarak bunu saptamaktır. SOP (Standart Operasyonel Prosedürler) ismi verilen standart davranış uygulamalarında hangi olayda nasıl davranılacağı anlatılır. Bu kuralların herkes tarafından öğrenilerek benimsenmesi uygulama için önemlidir.

Ancak bunların konulmasında konuyla ilgili çalışanların görüşü de alınmalı ve en doğru karara ulaşılmasına çalışılmalıdır. Özellikle çocuğun aykırı davranışları olduğu zaman yapılacakların ne olacağı önemlidir. Çünkü bir çocuğa uygulanan yöntem, model oluşturulacaktır. Daha sonra aynı davranış görüldüğünde çocuklara da aynısı yapılacaktır.

Çocuktan çocuğa değişen uygulamalar, aralarında güçlü bir haberleşme ağı olan çocuklar için de tartışma konusu olacak ve neden farklı uygulamalar olduğu sorusu yöneltilecektir. Bütün çocuklara aynı şekilde davranılmazsa bu durum çocuklar arasında rahatsızlığa neden olacaktır. Sokak çocuklarına yönelik her davranışta uniform; yani aynı davranış kalıbını gösterebilmek önemlidir. Çünkü çocuklar başka çocuklara farklı davranışlar gösterilmesine diğer olaylara göre çok daha fazla hassasiyet göstermekte ve tepkileri de çok daha şiddetli olmaktadır.

Hâlbuki bu tip çalışmaların başarılı olabilmesinde temel faktörlerin başında sürekliliğin sağlanması gelmektedir. Bu hizmetin sürekliliği kadar aynı şekilde kararların değişmezliği ve herkese eşit ve aynı uygulanması da gerekmektedir.

Davranış standartları da ortak olarak konulmalıdır. Bir çocuk ile belli bir yetişkin arasında ileri düzeyde bir kişisel ilişkinin gelişmesi ve çocukların projede çalışanlara anne, baba demelerini engellemek de bu standartlar arasındadır. Yapılan araştırmalar çocukların bu sıfatları, özellikle anne sıfatını kendilerine yakın davranan gönüllü kadınlara çok fazla kullandıklarını göstermektedir. Ancak anne kavramını çocuklar biraz da saygılarını göstermek için de kullanmaktadırlar.

Çocuklar aynı biçimde çalışanlara da anne ve baba şeklinde seslenebilmektedirler. Özellikle anne deyiimi çok fazla kullanılan bir deyim-

dir. Bu deyimii kullananlar sadece bu kişileri anneleri yerine koyarak ve özdeşleştirerek bu terimi kullanmamaktadır. Bu yüzden bu genellemenin bizim için çok geçerli olmadığı düşünülebilir. Çocuklarla ilişki de dengeli bir ilişki geliştirmek ve bu düzeyde tutmak önemlidir. Çalışanlar, çocuklarla uzun dönemli ana-baba ilişkisine benzer bir ilişkiye giremez ve girmemelidir. Ancak çocukların sevgiye çok yoğun ihtiyaçları olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Kurumda çalışanların özel olarak sert olması gerekmez, ancak duygusal güçleri konusunda da tutarlı olmaları zorunluluğu bulunmaktadır. Çocukların sevgisine muhtaç olmamalıdır yada sevilme veya sempatik bulunma konusunda da çok beklentiye girmemelidirler.

Çünkü çocuklar kendileri için o anda ters gelen bir davranış sonrasında çok negatif bir tutum içine girebilir, hatta karşısındakini suçlamaya kadar gidebilirler. Erkek çalışanlar, erkek çocuklara karşı sert erkek rollerine bürünmeme konusunda uyarılmalıdırlar. Özellikle dayak atarak cezalandırma veya yaptırım uygulama affedilemez bir davranıştır.

Personel konusunda verilen öneriler gönüllüler için de geçerlidir. Gönüllülerin de kendilerini ekibin bir parçası gibi hissetmeleri sağlanmalıdır. Gönüllülerin özel rolleri ve sorumlulukları, projede çalışmaya başlamadan önce kararlaştırılırsa ve kendilerine özel bir görev verilirse bu daha yararlı olacaktır.

2.2.2.3. Çalışanlar

Sokak çocukları ile ilgili çalışan personelin diğer alanlara göre daha farklı özellikleri taşıması çalışmanın daha verimli olmasını sağlayacaktır. Sosyal hizmet uzmanının çalışma alanı özellikle bizim ülkemizde özürliüden yaşlıya, sokak çocuğundan, istismar edilmiş çocuğa kadar çok geniş yelpazeye yayılmıştır. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesinde çalışan uzmanların görev yerlerinin geçici veya kalıcı olarak sürekli değişmesi de bu çalışmalarda sürekliliğin olmaması ve başarının düşmesi sonucunu yaratmaktadır.

Hâlbuki sokak çocukları konusu, özelliklerinden dolayı uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Resmi olarak böyle bir program olmadığına göre tek kriter bu konuda uzun süre çalışan ve deneyim kazanmış elemanları hep bu alanda çalışmalarını sağlamak ve verimlerini yükseltmek

için gerekli koşulları sağlamaktır. Bu konuda böyle bir politika oluşturulmadığı ve izlenmediği görülmüştür.

Çünkü bu konuda çalışanlar belli sınırlar içerisinde sadece tek bir konuya ki bu bakım olarak karşımıza çıkmaktadır, yoğunlaşmış meslektaşlarının aksine sokak çocuklarında çok farklı konularla aynı zamanda ilgilenmek zorunda olan ve sürekli olarak çalışmanın içinde olmak zorunda olan kişilerdir. Örneğin bir yuvada mesai saatinin bitiminde evine dönen meslektaşlarının aksine bu çocukların 24 saat sürekli ilgi ve dikkat gösterilmeye ihtiyaçları bulunmaktadır.

Sokak çocukları konusunda çalışacak personelin, özellikle uzman konumunda olanların bazı özelliklerinin olması, bu konuda başarılı olmak için olmazsa olmaz bir kuraldır. Sosyal hizmet uzmanları, psikolog, çocuk gelişimcisi, eğitimcilerden oluşan uzman kadrosunda çalışanların mutlaka şu iki özelliğe sahip olmaları gerekmektedir.

Bunlar;

- Sabırlı olmak ve zamana yayılan ilgi,
- Çocuklara karşı esnek olabilmektir.

Bu çocukların düzensiz ve benzetme yerindeyse toplumun en alt katına vurmuş çocuklar olduğu göz önüne alınırsa bu çocuklarda başarılı olabilmenin çok zor olacağı ve başarılı olunduğu düşünülen birçok çocuğun umulmadık zamanlarda kaçma girişimlerinde bulunabilecekleri ya da beklenmedik yanlışları yineleyebilecekleri unutulmamalıdır.

Katı kuralların veya disiplin gösterilerinin bu çocuklar üzerinde negatif etkileri olacağı deneyimlerle görülmüştür. Bu açıdan bu çocuklarla çalışacak uzmanlar başta olmak üzere tüm personelin sabır ve esneklik kavramlarına uyabilen kişiler olması zorunludur.

Dünyada bu konudaki projelere bakıldığında bu konuda çalışacak personelin bizim ülkemizde olduğu gibi bu konuda donanımlı olmadığı görülmektedir. Sabırlı olmak ve esnek olmak özelliklerinin dışında bu çocuklarla iletişim kurabilme özelliği çok önemli rol oynamaktadır. Bu konuda deneyim önemlidir. Planlı bir çalışma ile konuya yaklaşmak gerekmektedir.

Çalışma planlamalarının sadece kısa dönemli değil aynı şekilde orta ve uzun dönemli planlamanın yapılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak sistematik bir çalışma yapılması gerekir. Bu tip çalışmalarda yazılı olarak notların tutulması ilerde bu konuda çalışacak diğer kişilere yardımcı olacağından yararlıdır.

Kurum çalışmalarında esnek olunması, unutulmaması gereken bir özelliktir. Ancak bu da hiçbir kuralın olmadığı, çocukların başıboş, istediklerini yapabilecekleri anlamına gelmemektedir. Bu kuralların çocuklara benimsetilmesi ve çocukların kendilerini ait hissettikleri bir ortamın yaratılması önemlidir.

Ancak bunun bir süreç olması ve zamana yayılması gerekmektedir. Çalışmada görev alan herkesin, sokak eğitimi için gerekenlere ek olarak çeşitli alanlarda beceri geliştirmeleri önemlidir. Örneğin; büro memurları, aşçılar, şoförler de dâhil tüm personel temel ilk yardım konusunda eğitilmelidir. Tüm personel, ekibin bir parçasıdır ve personel gelişimine dâhil olmalıdır.

Sokak çalışanlarının her yaştan, her türden insanlardan geldiğini göz önüne alırsak, herkesin becerilerine bir bakmak, elde var olan, güvenebileceğiniz kaynakları ve nelerin eksik olduğunu görmek açısından yararlı olur. Örneğin sokak eğitimcilerinden birisi yetenekli bir terzidir ve eğer çocukların ihtiyacı olduğuna karar verilirse, bir dikiş sınıfı açabilir. Şoför, araba tamiri öğretebilir. Ancak tüm personel, tüm sağlık bakımı, HIV, beslenme gibi konularda bilgisiz olabilir; bu durumda yerel olarak sunulan eğitimlerden yararlanılabilir.

Sokak çalışması yapanlar, sokaktaki çocuğun güvenini kazanabilmelidirler. ve onlara kararlarını kendileri verecek gücü vermelidir. Bunun yollarından biri, çocuğa bir rol modeli sağlamaktır. Sokak çalışması yapanlar acil durumlarda soğukkanlı kalabilmelidirler. Esneklik, uyanık olma ve kuraldışı bir ortamda çalışabilme becerileri gerekir.

Sokak çalışması yapanlar; tıp, kanun uygulayıcı kurumlar, polis ve iş çevresinden kişilerle çalışabilmelerine olanak verecek becerilere sahip olmalıdırlar. Aynı beceri sokaklarda ve kurumdaki partnerlerine destek veren güvenilir ekip üyeleri olmaları için de gereklidir. Sokak çalışanları istatistik kayıtlar ve olgu kayıtlarını tutmalı ve rapor yazmalıdırlar. Dolayısıyla yazı ve dil becerilerine sahip olmalıdırlar.

Düzenli bir halkla ilişkiler çalışmasının yürütülmesi önemlidir ve bazen sokak çalışması yapanların topluluk önünde konuşma ve toplulukta organizasyon becerileri beklenir; ama bunun her zaman mümkün olmadığını bilmek gerekir. Bu, başış ve çalışmada yer alabilecek gönüllülerin kazanılabilmesi için önemli olmasına karşın her sokak çalışması yapandan topluluk önünde konuşabilme kabiliyeti beklemek de gerçekçi değildir.

Bazı kurumlar madde bağımlılığından kurtulmuş olan ve sokakta yaşamaktan vazgeçmiş bir ya da daha fazla çalışana sahip olmayı isterler. Bu kişiler çocuklar tarafından değişim ve ümide ilişkin rol modelleri olarak algılanacaklardır. Bu iyileşmiş kişiler de düzenli olarak bir destek grubuna katılmalıdır.

Sokak çalışanlarının günlük risklerle baş edebilmeleri ve yeni durumlar ortaya çıktığında yaratıcı olabilmeleri gerekir. Bu kişiler, ayrıca ekip oyuncusu, açık ve dostça, bu çocuk grubuna bağlıdır; kendine ve başkalarına karşı dürüst ve olağandışı çalışma yerine uyum sağlayabilirler. Bazı kurumlar yeni üniversite mezunları ya da başlangıç düzeyindeki çalışanları tercih eder ve onlara kapsamlı bir eğitim verir. Grup evleri, geçici yaşama ünitelerinde önceden çalışmış (psikolojik) danışmanlar ideal adaylardır.

2.2.2.3.1. Sokak Eğitimcileri

Sokakta çocuklarla ilk ilişki kuran ve onları ikna etme görevini üstlenen görevliler sokak eğitimcisi ismini almaktadır. Sokak çalışmasında başarılı olmak için çocukla iletişim kurmak temel faktördür. Çocuklarla iletişim konusunda en başarılı olanlar sokak çocuğu iken kuruma gelip burada yetişen çocuklardır. Bu çocuklar akran çocuklar olarak isimlendirilmektedir.

Sokak eğitimcileri çocuklarla sokakta temasa geçerler ve onları sokaktan kurtararak kuruma yönlendirmeye çalışırlar. Bu tip projelerde çocukların kendi istekleriyle kuruma gelmeleri temel prensiptir. Bu çocuklara zor kullanılmaması çok önemlidir. Sokak eğitimcilerinin temel görevi çocuklarla temasa geçip onlarla arkadaşlık kurmak ve onarı yönlendirmektir.

Çünkü bu konuda uzun süredir çalışanların çektiği en büyük sıkıntılardan birisi, yeni gelen konuya ilgi duyan ama deneyim ve bilgisi olmayan yöneticilerin nedense ilk çözüm olarak çocukları polisiye tedbirlerle sokaktan toplama olarak değerlendirmeleridir.

Genelde sokak çalışanlarının erkek olduğu gözlenmektedir. Sokak eğitimcilerinin erkek hatta güçlü erkek olması gerektiği düşüncesi de yaygındır. Ancak bu düşüncenin pratikte çok doğru olmadığı görülmektedir. Kadın eğitimcilerin de erkekler kadar başarılı olduğu gözlemlenmektedir.

Pek çok başarılı kadın sokak eğitimcisi bulunmaktadır; sokak çocukları bir kadına karşı daha az saldırgan olurlar. Sokakta yaşayan çocukların çoğu erkek olsa da sokakta çalışan pek çok bayan da vardır. En hırçın sokak çocuklarının bile kadınlarla daha iyi ilişki kurabildiği görülmektedir.

Pek çok çalışmada bir kadın ve bir erkekten oluşan ikili grupların çok daha fazla verimli oldukları görülmektedir. Bu, hem çalışanlar hem de çocuklar için daha iyi bir çalışma ortamı oluşturmaktadır. Çocukların saldırgan olmaktan çok, benimseme noktasında onları kendilerinden kabul ederek birlikte davranmayı, onları dinlemeyi kabul etmekte ve aslında çok korumacı olabildikleri görülmektedir.

2.2.2.3.2. Sosyal Hizmet Uzmanı

Gelişmiş ülkelerde sosyal hizmetler gate-keeper yani kapıdaki bekçi anlamında kullanılan bir deyimle anılmaktadır. Bunun anlamı şudur; sosyal hizmet uzmanları o kadar önemli bir göreve sahiptirler ki, bu konumdaki çocukların gerçekte ne olduğu ve bu çocuklara ne yapılması gerektiğine karar verici konumdadırlar.

Abdullah Karatay’ın da belirttiği gibi güç koşullardaki çocukların tümüne sosyal hizmet uzmanları ilk tespiti yaparak müdahale edecek meslek grubudur. Sosyal hizmet uzmanları bu konudaki kilit personelidir.

Bu kadar önemli bir meslek grubunun Türkiye’deki durumu ise çok iç açıcı değildir. Çünkü sosyal hizmet uzmanı yetiştiren sadece Hacettepe Üniversitesi’nin meslek yüksek okulu bulunmaktadır. Bu da sonuçta sayısal olarak yetersiz sayıda uzman sonucunu yaratmaktadır.

Sosyal hizmetler alanında birçok alt mesleğin ortaya çıkmasının yanında bunların eğitimine yönelik değişik ülkelerde farklı uygulamaların ortaya çıkması, model alma konusunda zorluklara neden olmaktadır. Sosyal hizmet mesleklerinin sosyal çalışmacı başlığı altında toplandığı ve çocukla çok farklı boyutlarda çalışmalar yapan bir grup oldukları unutulmamalıdır.

Sosyal hizmet uzmanları sokak çalışması, kurumda adaptasyon ve rehabilitasyon çalışmalarının hepsinde kilit personeldir. Ancak sosyal hizmet uzmanlarının buna yönelik eğitim almamaları ve sadece sahadaki pratik yaşamışlarla yol almaya çalışması deneme-yanılma yöntemini uygulanmasına yol açmaktadır. Özellikle sokak çocukları gibi sabit olmayan, değişken bir grupla çalışıldığında da bu büyük sıkıntılara yol açabilmektedir.

Denilebilir ki; eğer sosyal hizmet uzmanları sokak çocukları konusunda özel eğitim alırsa o zaman sokak çocukları ile ilgili başarı düzeyi de çok daha fazla olacaktır.

2.2.2.3.3. Polis

Polis, sokak çocukları konusunda çalışan en önemli personellerden birisidir. Polis gücü, sokak çocukları ve çalışan çocuklarla en tutarlı ilişki içinde olması gereken resmi makamı oluşturmaktadır. Özellikle çocuğun kendi isteğiyle katılımının hedeflendiği projelerde konu hakkında bilgisi olmayan, duyarsız yapıdaki polislerin bir gece bile olsa çocukları zorla sokaktan toplama operasyonlarının büyük zararları olabilmektedir.

Genel kurum işleyişini sekteye uğratan en başta gelen nedenlerden birisi çocukların kurum çalışanlarına duyduğu güvensizliktir. Çocukların güveninin zedelenmesi çok önemlidir. İkinci sırada ise çocuk kuruma kendi isteğiyle geldiğinden yaptırımlarda gönüllülük temel prensip iken buraya zorla getirilen çocuğa herhangi bir şekilde konuşarak iletişim kurmak ve kuralları öğretebilmek güç olacaktır. Çünkü çocuk dinlemeyi reddedecektir. Zaten yaşananlar böyle zorla getirilen çocukların kısa bir sürede, ilk fırsatı bulduklarında kaçtıklarını göstermektedir.

Polislere çocukların sokakta görünür olmasını engelleme, yasadışı sokak ticaretini engelleme, uyuşturucu kullanıcılarını, dilencileri, fahişeleri ve hırsızları gözaltına alma yetkisi verilmiştir. Bunun yanı sıra evden kaçan çocukları aramak, istismar edilen ve yasadışı, sömürüye dayalı işlerde çalıştırılan çocukları kurtarmak için de yetkilendirilmiştirlerdir; buna, kimi durumlarda işverenleri tutuklamak da dâhildir.

Prof. Dr Esin Küntay sokak çocukları konusunda polislerin rolüne değinerek ne kadar önemli olduklarına dikkat çekmiştir. Pozitif ve birlikte çalışma konusunda işbirliği yaptıklarındaki sonuç çok başarılı iken fiziksel kuvvetin kullanıldığı, çocuklara şiddet uygulandığı durumlarda o güne kadar yapılanları da mahvedebilecek kadar stratejik önemleri vardır. Bu açıdan polisin bu konudaki eğitimi çok önemlidir.

Polis bu tip çalışmaları destekleyecek şekilde eğitilmeli ve çalışmalara dâhil edilmelidir. Polislerin sokakta gördüğü tüm çocukları potansiyel suçlu olarak görmekten vazgeçerek onlara pozitif yaklaşmanın ilk adım olduğunu benimsemesi ve bu bilince ulaşması gerekmektedir. Bunun başarılabilmesi de ancak polise bu konuda verilecek eğitimle mümkündür. Çünkü polislerin sokak çocukları hakkında tek bildikleri, çocukların pek çok yollarla yasaları çiğnedikleri ve saygın vatandaşları rahatsız ettikleridir. Polise bu durumu gidermek için yetki verilmiştir. Polislere başka bir bakış açısı verilmelidir.

Her ne kadar son yıllarda ülkemizde Çocuk Polisi yeniden yapılandırılmış ve farklı, sempatik bir imaj oluşturma çalışmaları yapılmışsa da temelde problemin insan kaynağından kaynaklandığını göz ardı etmemek gerekmektedir. Bugün kendi logosu, farklı bölümleri olan Çocuk Polisinin uygulamada halen istenen düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Polis üniforması giymemenin yeterli olmadığı, çocuklara yaklaşım ve davranış modelleri konusunda eğitimin ve bu davranış kalıplarının yerleştirilmesinin mutlaka yapılması gerektiği görülmektedir.

Bu çalışmaların başlamış olması sevindiricidir. Ayrıca artık bu bölümün sürgün veya kızak bölüm olarak görülmekten vazgeçilmesi de ayrıca sevindiricidir. İngiltere’de Mercy Polis uygulamasının çok başarılı sonuçlar verdiği göz önüne alınırsa buradaki olumlu gelişmelerin özellikle sokak çalışmasına da çok olumlu akisleri olacağı açıktır.

Bu güne kadar sokak çocukları ile ilgili yapılan her türlü projede polislerle ilişki kurulmuştur. Bu projelerde polis bazen çok aktif rol üstlenmiş bazılarında ise sadece izleme görevini üstlenmiştir. Ancak tüm projelerde yaygın olarak yapılan şey, çocuklara kimlik dağıtarak polislerin bu çocukları tanımalarını sağlanması şeklindedir. Böylelikle sokak çocuğu projesine katılan çocukların, polis tacizinden korunması ilk adımda sağlanmaktadır.

Bu uygulamanın da bazı problemler yaratabileceği geçmişte izlenmiştir. Örneğin projede olmayan çocuklarla bu çocuklar arasında ayırma neden olabilmekte, bazen sokaktaki bu çocuklar aleyhine gelişen olaylara zemin hazırlayabilmektedir. En önemlisi de çocukların sürekli olarak damgalanmış bir şekilde her zaman sokak çocuğu olarak tanımlanmaktan hoşlanmayacaklardır.

Yine de, polis bu konuda çalışan diğer gruplara göre daha farklı bir konumdadır. Her zaman yardımcı olmayabileceği gibi bazı durumlarda da direkt problem konusu da olabilmektedirler. Özellikle çocuklara şiddet uygulamaları en çok görülen problemidir. Çocukların da polise karşı önyargılı olduklarını ve polisi gördükleri zaman kaçabileceklerini unutmamak gerekir.

Özetle sokak çocukları rehabilitasyon çalışmasının her aşamasında takım çalışması yapabilmek başarı için en önemli koşuldur.

Burada çalışanları profesyoneller ve gönüllüler olarak ikiye ayırmak doğru olacaktır. Ancak gönüllülerin profesyonellerle eşdeğer sorumluluk duygusunu ve görev bilincini yaşamaları ve eğitilmeleri çok önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanları ve polis burada en önemli çalışanları oluşturmaktadır. Çünkü sosyal hizmet uzmanı güç koşullardaki diğer çocuklarda olduğu gibi sokak çocuklarında da çok önemli bir rol üstlenmektedirler. Hem sokak çalışmasında hem de durum tespitinde ve sonrasında rehabilitasyon çalışmasında sosyal hizmet uzmanı en önemli personel konumundadır. Polis ise sokak çalışmasının da kilit personel niteliğindedir. Her iki meslek grubunun bu konuda iyi eğitim almaları ve çocuğa nasıl yaklaşacaklarını bilmeleri çok önemlidir.

Sokaktan başlayarak çocukla ilk ilişkinin kurulması, güven kazanılması ve kuruma gelmeye ikna edilmesi aşamalarında hem eskiden so-

kak çocuğu iken vazgeçerek rehabilitasyonu yaşamı ve sokak çalışması olmuş çocukların da büyük önemi bulunmaktadır.

Özetle sokak çocuklarına ulaşabilmek ve daha sonra da sokağa alternatif ortamlar yaratabilmek için çalışacak insanların da donanımlı olması gerekmektedir. Sokak çalışmalarında sokak çalışması ve kurumda yapılan çalışmalar olmak üzere iki temel grup bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, polis başta olmak üzere gönüllüler de ekibin önemli bir parçasıdır.

2.3. SOKAK ÇOCUKLARI REHABİLİTASYON PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ

Sokak çocukları ile ilgili program geliştirenler o bölgeye ilişkin problemin boyutlarını doğrudan doğruya keşfetmek durumundadırlar. Topluluğun dinamiklerini bilmek, bilgi toplamada hangi araçların ve organizasyonların yardımcı olabileceğini gösterir. Karşılıklı görüşme ya da veri toplama için üniversite öğrencileri görevlendirilebilir.

O bölgedeki sokak çocuklarının sayısının belirlenmesinde yardımcı olabilecek kişilerin bir listesinin yapılması gerekmektedir (Örneğin, gençlik hizmetleri temsilciliği görevlisi; öğretmen, müdür ya da psikolojik danışman gibi okul personeli; akıl sağlığı uzmanları; hastanenin acil bölümü personeli ve polis memurları). Listedeki tüm kişilere sistemlerle hiçbir teması olmayan ya da çok az bir teması olan ya da toplanma yerleri haline gelmiş yerlerde görülen çocuklar hakkında neler bildikleri sorulmalıdır.

Örneğin, polise tutuklamaların nerelerde gerçekleştiği ve tutuklanması halinde anne babası mahkemeye gelmeyen çocukların kim oldukları sorulmalıdır; okullardaki psikolojik danışmalar da evin dışında yaşayan öğrenciler hakkında bilgi sahibi olabilir. Bütün bu temaslar görüşmeyi yapan kişiyi değerli bilgiler verebilecek başka kişilere götürebilir. Bütün görüşme yapılan kişilere kiminle görüşülmesini önerdikleri sorulmalıdır.

Sokaklarda yaşayan çocuklar en iyi bilgi kaynaklarıdır. Onları bulabilmek için, görüşme yapan kişiler sokaklara ve çocukların toplanıp süpürülmedikleri halde faaliyetlerde buldukları yerlere gitmelidirler (Örneğin, otobüs ve tren terminalleri; gece geç saatte hamburger,

lokanta vb.; barlar; terk edilmiş binalar; köprü ve anayol altlarındaki kuru yerler).

Çocuklar yabancılara özellikle kendileri hakkında bilgi vermekte tereddüt ederler; fakat sonunda kendilerine sabır gösteren ve yargılama-dan yaklaşan kişilerle konuşurlar. Çocukları konuşmaya teşvik etmek için çoğunlukla yiyecek kullanılır. Eğer çoğunlukla aç olan bu çocuk-ları besler ve ilk konuşmalarda fazla derin konulara inmezseniz sorduk-larınıza cevap vermeye başlayacaklardır.

Çoğu evden kaçan çocuk programlarında 18 yaş sınırı vardır. Hâl-buki yapılan çalışmalar gerçekte, özellikle 18–21 yaş arası gençlerin, evsiz çocukların en büyük bölümünü oluşturduğunu göstermektedir. Kronolojik olarak yetişkin olsalar da duygusal ve gelişimsel olarak ör-neğin istismarın başladığı 5–7 yaşlarında takılmışlardır. Genç kavramı konusunda yeniden düşünülmesi ve operasyonel olarak yeni tanımların yapılması gerekmektedir.

Bu konuda çalışmalar yapan grupların evsiz adolesanlara opsiyon-lar sağlamak için yeterli yardımcı sevk hizmetleri olup olmadığını ya da bunları kurmaya istekli olup olmadıklarını gözden geçirmeleri ve buna göre stratejik planlamalar yapmaları gerekmektedir. Mevcut top-lum hizmetleri ve bunların bu çocuklar tarafından kullanım düzeyi hak-kında bilgi toplamak, hedef popülasyondaki çocukların sayıları, karşı-laştıkları problemler ve ihtiyaçları hakkındaki verilere katkıda bulunur.

Sokak çocukları cinsel yolla bulaşan hastalıklar, kötü beslenme, madde kullanımı, stres ve uyku yoksunluğu gibi tıbbi yönden pek çok acil durumla karşı karşıyadır. Hastanelerin acil kısmı ve evsiz yetişkin ve ailelere hizmet veren klinikler de, evsiz adolesanlara da hizmet ve-rebileceklerinden bu yön de araştırılmalıdır.

Rehabilitasyon programları oluşturulurken sokak çalışması hizmeti gerektirdiği belirlendiğinde bazı sorular gündeme gelir: Grup, dernek ya da proje yürütücüleri, bu gençlerin ihtiyaçlarını belirlemeye hazır mıdır? Zaman, sabır ve kaynak gerektiren bir çalışmayı yürütmek için yeterince ilgi var mıdır?

Birçok yerde sokak çalışması, mevcut gençlik hizmetlerinin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkacaktır. Böyle hizmetlerin olmadığı yerler-

de program geliştirecek bir çekirdek grubun oluşturulması yerinde olur. Bu grupta evden kaçmış, evsiz çocuklar için danışma kurulları, bölgesel gençlik program direktörleri, çocukları evden kaçmış anne-babalar ve diğer aile bireyleri ve hizmetlerin planlanmasına finansman, destek ve yardım sağlayacak etkili kişiler yer alır. Bu grupla yapılacak ilk toplantıların amaçları şunlardır:

- Politika yapanlar ve karar alanlar, potansiyel fon sağlayıcılar, gençlik hizmeti sağlayanlar, hizmeti kullanıyor olabilecek çocuklar ve ilgili vatandaşlarla evsiz çocuklar hakkında o bölgeye ilişkin verileri paylaşmak.

- Sokak çocukları için yeni hizmetler geliştirme olanaklarını araştırmak.

- Gençler için erişme programlarına sahip başka sosyal temelli programlar hakkında bilgi sağlamak.

- Yeni hizmet için potansiyel liderler ve fon sağlayıcılar bulmak.

Projenin amaçları gündemi belirleyecek ve kimin katılması gerektiğinin belirlenmesine yardım edecektir. Sokak çalışması programlarında deneyimli kuruluşlar tarafından aşağıdaki yolların izlenmesi önerilir:

- Yüksek-riskli durumlardaki çocukları hedefleyen programlar için farklı beceriler ve fikirleri olan kişilerin yer aldığı bir grup oluşturmak için bölgeye ilişkin emniyet güçlerini, okulu, mahkemeyi, tıbbi ve akıl sağlığı personelini ve konuya duyarlı toplumdaki kişileri davet edin.

- Gündemin katılımcıları evsiz çocuklar için gerçek ve acil bir sokak çalışması-ulaşma çabasının gerekli olduğuna ikna etmek için yeterince bilgi içerdiğinden emin olun.

- Evsiz çocuklara gelecekleri için ne istedikleri ve onları verimli bir hayata hazırlayacak hizmetlerin neler olduğunu tarif etmelerine fırsat verin.

- Çocuklar ya da sokak yaşamını tecrübe etmiş olan çocukların, anne-babaların ve aile üyelerinin vereceği bilgiler değerlidir. Toplantıda katılımcılar olarak, yetişkinler için hizmetleri kullanmaya karar verme-

de sokaktaki çocukların karşılaştıkları problemler ve engeller netleştirilebileceklerdir.

- Detaylı olmayan ama gerçekçi bütçeler oluşturulmalıdır.

- Katılımcılara yeni bilgiyi incelemeleri, sorular sormaları, stratejileri paylaşmaları ve bir sahiplik hissi edinmeleri için fırsat ve yeterli zaman verin.

- Gençlik hizmetleri verenlerin, özellikle yardımcı kuruluşlarda olanlara kendi hizmetlerini anlatmaları ve evsiz gençleri buralardan alıkoymak herhangi bir kısıtlama ve engeli ortaya koymalarını sağlayın.

- Sokak çalışmasında deneyimi olan, uzman konumundaki, dışarıdan bir kişi bu tip çalışmalarda çocuklara ulaşmanın genç insanlar ve grup için hedeflediklerine ulaştıklarını onlara gösterebilir ve onaylayabilir.

- Çalışmanın planlanması ve uygulanması sırasında hedefler ve zaman çizelgeleri önermede gruba göre deneyimlerine dayanarak gerçekçi bir yaklaşıma sahip olacaktır.

Bu aşamada karar vermek için daha erkendir. Sıklıkla ve çok sayıda toplantılarla fikirlerin ve opsiyonların netleştirilmesi sağlanmalıdır.

Bir sokak çalışması programı geliştirmek için toplumun desteğini sağlamak her zaman için kolay değildir. Bunun nedenlerine örnek olarak, gençlerin sokaklardaki yıkıcı hayat tarzlarının bazı kişilerin gençlerin içinde buldukları durum için yine onları suçlamalarını kolaylaştırması verilebilir.

Deneyimler göstermiştir ki; başarılı program geliştiricilerin isteksiz olması ya da programı yargılayan kişi ya da kurumların bir kenara bırakılması, olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Hiçbir kişi ya da küçük grup gerekli olan hizmetlerin planlanması için toplum üzerinde veto gücüne sahip olmamalıdır.

Öte yandan kişilere ilişkin engeller muhakkak hesaba katılmalıdır. Eleştirilerle temasta olun ve yapıcı diyalog ve pazarlığınızı sürdürün. Aleyhtekilerle paylaşımında başarılı olmuş başka programlar hakkında bilgi toplayın. Başka sokak çalışanlarını başarılarını paylaşmaları için

davet edin. Aleyhtekilerin çocuklardan bazıları ile karşı karşıya gelmelerini ve konuşmalarını sağlayın. Ayrıca, sokak çalışması programı görevlilerinin profesyonelliği ve gücü, şüpheleri olan kişiler tarafından görülürse onların desteğini kazanmada etkili olur.

Çocukları Koruyucu Hizmetler, genellikle çocuklar aileleri tarafından istismar ve ihmal edilmeden ve bir rapor düzenlenmeden erişilebilir değillerdir. Gençler haklarını savunurken, bir kurumun hizmet götürme sürecinde boşluklar belirlenirse savunmacı bir yanıtla hazırlıklı olmalısınız.

2.3.1. PROGRAMLAR NE ZAMAN BAŞLAMALIDIR?

Bu, cevaplanması kolay bir soru değildir. Programda çalışacak doğru kişilerin görevlendirilmesi zor bir iştir ve yeni bir program için verecek eğitim zaman alır. Ayrıca, program planlayan kişiler şunlara da hazırlıklı olmalıdır: Ne kadar program uygulamaya konulduğunda problemler çözülmeye başlasa da çözümleri kolay olmayan başka problemlerle de karşılaşılacaktır.

Çoğunlukla, programın finansmanını sağlayanlar, ölçülmesi zor olan hedeflerden pek hoşnut olmazlar. Program henüz birkaç aylıkken genelde şu soruyu sorarlar: “Sokaktan kaç çocuk getirdiniz?” Ancak kabul edemedikleri bir şey vardır ki; o da sokak çocuklarına gidip “işte ben, benimle gel” denilmediğidir.

Sokak çalışması belli bir süreç çerçevesinde gerçekleşir ve bu işlem farklı gençler için farklı noktalardan başlar. Bu, sokaktaki yaşam içinde nerede olduğuna -ne zaman sokakta yaşamaya başladıkları; yaşadıkları istismarın şiddeti; sokak alt kültürü ile olan ilişkilerine- bağlıdır. Örneğin, uzun zamandır sokakta olan gençlerin sokağı bırakması da zor olacaktır.

Sokak çalışmasını finansörlere, sponsorlara anlatırken kendinizi rakamlarla sınırlamayın; onlara bu çocukların yaşamlarından bireysel örnekler verin. Bu genç yaşamların cesaretini, ümitleri, değer ve güzelliğini görmelerini sağlayın.

Diğer önemli bir soru, çocuğun sokağı terk etmeye karar verdiğinde kendisi için toplumda bir yer olup olmayacağıdır. Sokak çalışanları

çocuğun barınma, sağlık, hukuk ve eğitim sistemine erişim gibi ihtiyaçlarını yok saymamaktadır; ancak önemli olanın başlamak olduğu üzerinde durmaktadırlar. Çünkü bütün bu çocukların insanlara ve kendilerine güvenmeye başlamalarından önce uzun bir ilişki inşa etme ve psikolojik danışmanlık sürecine ihtiyaç vardır.

2.3.2. SOKAK ÇALIŞMASI / SOKAK ÇALIŞMALARININ PROJELENDİRİLMESİ

Sokak çalışması olarak isimlendirilen ekiplerin sokakta çocuklarla temas ederek durum saptama çalışmaları yapmaları bu çalışmanın en önemli parçalarından birisidir. Sokak çalışmasının başarılı olması rehabilitasyon projelerinin de başarılı olmasını sağlayan ana etmenlerden birisidir. Sokakta çocuklarla ilk teması kurmak sonra da bunu sürdürbilmek önemlidir. Çocukların güvenin kazanmak sonrasında bu çocukların rehabilitasyon merkezine gelmelerini sağlayan temel öğelerden birisi olarak dikkati çekmektedir.

Bir sokak çalışması projesi geliştirmek için standart bir formül yoktur. Sokak çalışması gerçekleştirmesi için birbirinden ayrı kurumlar oluşturulmuştur; hizmetlere yeni bölümler eklenmiştir ve yeni toplum birliktelikleri, ekipleri meydana getirilmiştir. Toplumun göz ardı etmeyi seçtiği ve ihtiyaçları çok kabarık bir hedef popülasyona hizmetler sağlamaya teşebbüs etmek, hangi kurumu olursa olsun zorlayabilir.

Söz konusu kurumlar yeni ve talepleri çok olan bir programa uyum sağlayabilmelidir. Kurumun iletişimlerde, koordinasyonda, karar vermede ve çalışma rollerinin tanımlanmasında yüksek bir esneklik düzeyine sahip olması gerekir. Kurumlar sokak çalışmasında şu prensipleri göz önünde bulundurmalıdır.

- Kurumun etkili olabilmesi için hizmetler hemen ulaşılabilir ve görevlilerin yetkinlik alanı dâhilinde olmalıdır. Hiçbir sosyal kurum toplum yaşamının merkezi değildir. Kurumlar kişilerin ihtiyaçlarını karşılayan diğer sistemlerle (örn; aile, eğitim, hukuk, politika) etkileşimde olan sistemlerdir.

- Kurumun, toplumun ona ihtiyacı olduğu kadar kendisinin de topluma ihtiyacı olduğunu bilmesi gerekir. Kurumun programı toplumun değerlerine saygı göstermelidir. Geliştirdiği programlar toplum tarafından eleştirilmeli ve şekillendirilmelidir.

- Bütün çalışanlar hizmet götürülecek olan kişilere erişmek için maksimum çaba göstermelidir. Örneğin belki 9 ile 5 saatleri arasında çalışmak uygun olabilir; fakat sokaktaki hayat, çocuklar için daha riskli saatlerde sürmektedir. O yüzden çalışma saatlerinin daha esnek olması gerekmektedir.

- Hizmetler, çocukları ve ailelerini damgalamayacak bir şekilde sağlanmalıdır. Sosyal hizmetler sistemindeki kategorik yaklaşım, madde kötüye kullanımı ya da suçluluk gibi “problemleri” belirleme ve izole etme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Günah keçisi haline getirme ve suçlama, kişinin izolasyonu ve yabancılaşma hislerini daha çok artırır.

- Hizmetlerin sunulurken her çocuğun farklı bir yapısı ve kişiliği olduğu göz ardı edilmemelidir. Hizmetler mümkün olduğunca en az kısıtlayıcı şekilde sunulmalıdır. Bütün herkesi belli bir modele uydurmak yerine tek tek çocukların ve ailelerinin gereksinimleri hizmetlerde esas alınmalıdır.

- İletişim, kurumun birinci derecedeki sorumluluğudur. Bu, sokak çalışanlarının çocukların sürekli yaşam tarzları ya da sokağı bırakma konusuyla yüzleştirmesi anlamında değildir; aksine çocukları arayıp bulmaya devam etmesi, anlaması ve onun için her zaman erişilebilir olmasıdır.

- Değişim üretkenlik demektir, risk alma gerekliliği vardır ve uyumsuzluk kaçınılmayacak bir durum olabilir. Sorundan kaçınmak yerine sorun içeren durumlar, doğru kişilerin bir arada çalıştıklarının bir işareti olarak görülmelidir. Kişiler gibi kurumlar da gelişmek için uyumsuzluk yaşamalıdır. Uyumsuzlukla yüzleşerek değişimle en iyi şekilde başa çıkan çalışanlar, bir kurumdaki en etkili ve önemli kişilerdir.

2.3.2.1. Bölgeyi Seçmek

Toplum genelinde elde edilen bilgiler, evsiz gençlerin çoğunlukla nerelerde bulduklarını gösterecektir. Bazı yerlerde evsiz çocukları diğerlerinden ayırt etmek pek mümkün olmamaktadır. Giyimleri, dinledikleri müzik ve birbirlerine karşı davranışları diğer gençlerle aynı olabilmektedir. Ancak bu gruplara bu konuda eğitilmiş bir göz tarafından bakıldığında farklılık ortaya çıkmaktadır.

Şehirlerde sokak çalışması, gençlerin toplandıkları yerlere -parklar, cadde köşeleri, okul bahçeleri, restoranlar ve terkedilmiş binalar- gidilerek başlayabilir. Gençler ayrıca, gizli ve tehlikeli faaliyetlerin gerçekleştiği bilinen yerlerde de bulunabilirler. Otobüs ve tren terminallerinde bulunmaları da mümkündür. Hamburger restoranları ve barlar da kontrol edilmelidir. Haftalık oda kiralayan vb. otellere de bakılmalıdır.

Varoşlarda ilk adım okullarda okuyan çocuklarla konuşmak ve onların projenin farkında olmalarını sağlamak olabilir. Tıpkı şehirde olduğu gibi, burada da okul bahçelerindeki çocuklarla konuşulmalı, gece geç saatlerde fast-food restoranları kontrol edilmeli; parklara ve çocukların gizlenebileceği uzak yerler ve barlar kontrol edilmelidir. O yerleşim bölgesindeki çocuklarla iletişim kurularak diğer çocuklar hakkında bilgi edinmek mümkün olacaktır.

Kırsal kesimde, ne kadar okullar bir başlangıç ise de, çocuklar minibüslere ya da trenlere binerek şehre gidebilirler. Buradaki çocuklar büyük mağazaların park yerlerinde ya da hamburger salonlarında toplanabilir. Bu çocuklara yönelik bir hizmet birimi varsa burada ilk çalışma yapılmalıdır. Ayrıca otoban çıkışlarındaki kamyon duraklarına da bakılmalıdır.

2.3.2.2. Sokaktaki Çocukların İlgisini Çekmek

Kural 1. İsimleri öğrenin. Çocuklar onlara isimleri ile hitap ettiğinizde kendilerini önemli hissederler. Onları her gördüğünüzde kendi isminizi de tekrarlayın ki sizinkine de alışsınlar. Her gün ismiyle hitap ediyorsanız bu kişi artık bir yabancı değildir. Onların dünyasında bir yabancı, gizlilik içinde hareket eden bir narkotikçi, bir uyuşturucu satıcısı veya cinsel birliktelik isteyen bir kişidir.

Kural 2. Sokak çalışması yapanlar kim olduklarını, kiminle bağlantıları olduğunu ve ne yapmak istediklerini çok basit bir dille anlatmalıdır. Pek çok sokak çalışması yapan kişi, hizmet sunduğuna ilişkin üzerinde bir telefon numarasının bulunduğu bir kart taşır. Bu hiçbir zaman çocuğun güvenini anında kazanma yolu olarak düşünülmemelidir. Yapılan açıklama zaman içinde sokak çalışması yapan kişinin davranışlarıyla tutarlılık göstermelidir; bu, genç tarafından gayet yakından izlenecektir.

Kural 3. Sabırlı ve tutarlı olunmalıdır. Çocuk aileleri tarafından reddedilmiş ve şiddet görmüş olabilir. Her ne kadar güven yavaş gelişse de sokaklarda dostluk ve iyi niyet kendini yine de gösterir. Bir görevli aynı çocuklarla üç veya dört defa karşı karşıya geldi mi çocuklar onun varlığına alışır. Soğuk bir gecede bir kâse sıcak çorba bile o çocukla köklü bir ilişkinin başlatıcısı olabilir.

Kural 4. İşleme güvenin. Sokak çalışması yapan kişi çocuğun davranışlarında değişimler yaratmak ve başarılı ilk karşılaşmalar rapor etmek için işlemi kısa kesmemelidir. Güven yavaş yavaş inşa edilmeli ve çocuğun ihtiyaçlarından yola çıkılarak test edilmelidir.

Sokak çalışması görevlileri bu çocuklar tarafından tanındığında ve çocukların onlara karşı yaklaşımı dostça olduğunda çalışma başlamıştır. İlk evrelerde çocuklar oturur konuşurlar, bir yemeği paylaşır ya da bilet vb. bir şey isteyebilirler. Birkaç ay sonra, çocuklar gündüzlü merkezlere gelip karşılaştıkları sokak çalışanlarını soruyor olmalıdır.

Sokak çalışması yapan ekipler, zaman geldiğinde somut hizmetler sunmalıdır. İlk istek yiyecek, giyecek, prezervatif, ulaşım, barınak ya da krizle başa çıkma üzerine olacaktır. Sokak çalışması yapan çoğu kişi, yanlarında yiyecek bulundurmalı, küçük acil ihtiyaçların giderilebilmesi ve uygun kliniklere yahut çocuklar için uygun olan diğer yerlere ulaşımı sağlamalıdır.

Sokaktaki çocuklara yerine getirilmeyen bir sürü sözler verilmiştir. Yapılamayacak şey konusunda söz vermemenin oldukça büyük bir önemi vardır. Eğer bir çocuğa yarın burada olacağım denilmişse ertesi gün muhakkak orada olunmalıdır.

Sokak çalışanları çocukların davranış görüntüleri ve arkadaşlarıyla buluşmak için düzenli olarak gittiği yerleri bilmelidir. Bir çocuğu aradıklarında onu olasılıkla burada bulacaklar, bulamazlarsa buradaki arkadaşlarından bilgi alabileceklerdir. Bu, teması devam ettirmek için oldukça önemlidir.

Genç/çocuk hizmetlerden daha başkalarını da isteyince sokaklarda ya da gündüzlü merkezlerde hakkını savunma ve vaka yönetimi başlar. Kliniklere refakat etme, HIV testi randevuları ve hak kazandırma için yapılanlar (özür, tıbbi yardım, işsizlik ve diğer hizmetler), genç insanlara arzu edilen kaynaklardan yararlandıkları hissini verir.

Doldurulacak formlar çoğunlukla çocukların okuyamayacakları ve anlayamayacakları yazılar ile doludur. Görünüşleri, tavırları, yaptıkları gürültü vb. nedenlerle hizmetlerden yararlanma hakları konusunda bile ilgili çalışanlar tarafından bir karşı çıkma yaşayabilirler. Diğer hizmet sağlayıcılarının sokaktaki çocuklara, sokak çocukları çalışanlarının gösterdiği duyarlılığı göstermesini bekleyemezsiniz.

2.3.2.3. Sağlık Olanakları

Sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek, sokak çocukları ve çalışan çocuklar için daimi bir sorundur. Özellikle sokak çocuklarında rutin hijyen; yani temizlik sorunundan kaynaklanan problemler kadar yaşam tarzına bağlı oluşan çeşitli hastalıklarda sağlık ve tedavi olanaklarını sağlamak sorun yaratmaktadır.

En büyük sıkıntı yaratan sorunların başında sürekli tiner ve benzeri uçucu madde kullanmaya bağlı olarak meydana gelen solunum ve sindirim sistemi hastalıkları ve problemleri gelmektedir. Bunun yanı sıra AIDS de gözlenebilen bir hastalıktır.⁷⁵ Bunların yanı sıra oynarken meydana gelen kazalar, bazı durumlarda cerrahi bir müdahaleyi gerektirebilir.

Tüm bu ve benzeri durumlarda sağlık hizmetine ulaşabilmek ve zamanında sağlık desteğini alabilmek önemlidir. Bunu her zaman yapabilmek mümkün olmamaktadır. Çünkü çocukların çoğunun nüfus kâğıtları bile bulunmamaktadır. Kayıtlarının bile olmaması da var olan sağlık sistemleri içinde olabilmelerini engellemektedir. Bu çocuklarımız için her yerde uygulanabilecek bir model oluşturulması daha sonra karşımıza çıkabilecek büyük maliyetli sorunların ortaya çıkışının engellenmesi açısından oldukça önemlidir. Sağlıkla ilgili sorunların giderilmesi noktasında yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir;

- Hastaneler, klinikler, doktorlar, hemşireler ve dispanserlerle bağlantılar kurulmalı,
- Gerektiğinde acil tedavi fırsatları sağlanmalı,
- Personel için eğitim olanakları sağlanmalı,

⁷⁵ NZİMAKWE D. and BROOKES H., An Investigation To Determine The Health Status Of Institutionalized Street Children In A Place Of Safety In Durban - Child Abuse And Neglect, 17(1).27-31, February 1994

- Hastane ziyaretleri de dâhil, çocuklara pek çok eğitim fırsatı yaratılmalı,
- Projeye gönüllü insanlar dâhil edilmeli,
- Tıbbi malzeme ve tavsiye kaynağı sağlanmalıdır.

2.3.2.4 Finansman

Bir programa başlamadan önce kaynakları emniyete almak ilk kuraldır. Pek çok kurum çeşitli finansman kaynaklarını bir araya getirmektedir. Bu akıllıca bir seçimdir; çünkü bir finansman kaynağının kuruması durumunda programın zarar görmesini önlemiş olur; ikinci olarak, tek bir finans kaynağının sağladığından daha fazla yaratıcılık ve esnekliğe izin verir.

Başarılı program yöneticileri, programlarını en iyi şekilde sunma becerilerini geliştirmelidirler. Çocukların içinde buldukları durumun kötülüğünü umutsuzluk noktasında yansıtmamalıdır. Çünkü böyle bir durumda finans sağlayanlar, program hedeflerini gerçekdışı bulabilirler. Bu çocukların eğer yardım edilirse rekabete dayalı bir ekonomideki üreticiler olarak değerleri ve aksi durumdaki topluma olan maliyetleri konusu yansıtılmalıdır. Her şeyden önemlisi, finansmanı garantiye çabalarında bu çocukları sömürme yoluna gidilmemelidir.

Finans kaynaklarıyla karşı karşıya gelindiğinde şu üç soruyu cevaplamaya hazırlıklı olunmalıdır.

- Para ile ne yapılacaktır? Cevap gayet açık ve somut olmalıdır.
- Program ne kadara mal olacaktır? Eğer bütçe çok küçük ise finansörler bundan sıkıntı duyar ve daha fazla para verme zorunda hissederler. Ayrıca, gerçekçi bir bütçe yapmamış kişiler, gerekli finans becerilerden yoksun olarak algılanırlar.
- Programda çalışacak kişiler projeyi organize etme ve başarılı olma yetecek beceriye sahip midir?

Eğer finansörün desteğinin devamı isteniyorsa misyon, amaçlar, yöntemler ve bütçenin sunumu programı tam olarak anlayan kişiler tarafından yapılmalıdır; yönetim ve değerlendirme işlemleri etkili olmalıdır.

2.3.2.5. Potansiyel Finans Kaynakları

Bölgesel ve ulusal düzeydeki devlet kurumları, potansiyel finans kaynaklarıdır. Sağlık bölümleri ve Polis, madde kötüye kullanımının önlenmesi ve sokak çeteleri ve suçun kontrol altına alınması ile ilgilidirler. Sosyal hizmet bölümlerinin koruma ihtiyacı olan çocuklara karşı sorumlulukları vardır. Okullar da okulu bırakma konusu ile ilgilenebilirler.

Özel kuruluşlar yeni bir program oluşturulması ve başlatılmasında ya da gayet güzel işleyen bir programa yeni bir boyut ekleyerek yardımlarını sunabilirler. Çoğu kuruluş aynı kuruma sürekli olarak yardım sağlamaz. Şirketler de genelde ofislerinin bulunduğu yerlerdeki topluluklara finans sağlayabilirler.

Toplum grupları, yurttaşlık kulüpleri ve gençlik organizasyonları da yardım sağlayabilirler. Bunlar çoğunlukla gönüllüler gönderebilirler ya da finans sağlayacak olaylar düzenlerler. Gönüllü merkezleri ve üniversiteler de gönüllüler için birer kaynaktırlar. İlgili kişiler tarafından elbise, mobilya vb. bağışlayabilirler.

2.3.2.6. Değerlendirme

Değerlendirme -planlanan işlerin tamamlanıp tamamlanmadığı, hedef kişilere hizmet verilip verilmediği ve hizmetin sonuçlarının arzularına gibi olup olmadığı- hizmet götürmenin önemli bir parçasıdır. Amaçlar ve hedeflerin ölçülebilmesi için değerlendirme metodlarının belirlenmesi gerekmektedir. Hizmet götürülen çocukların sayısı, çocuklarla olan temaslar, çocukların özellikle demografik yapıları, programın verdiği hizmetler ve yaptığı işlemler, makul zaman çerçeveleri ve tüm programın sonucunda ortaya çıkanlar değerlendirmeye dair temel verilerdir.

Bu veriler sistematik bir şekilde toplanmalı ve mümkün olduğu kadar objektif olmalıdır. Eğer kantitatif ölçümler mümkün olmazsa program planlayıcıları ölçüm için bazı kalitatif standartlar geliştirmelidir. Program başladığında ve önceden tahmin edilemeyen gerçekler konusunda ayarlamalar yapıldıktan sonra değerlendirilmesi gereken faaliyetler değişecektir. Program ilerledikçe, birçok veri ve ölçme sistemi ne ihtiyaç duyulacaktır. Başlarda değerlendirme, kurumun hizmetleri yerine getirme kapasitesi üzerinde yoğunlaşacaktır.

Proje boyunca bu konudaki verilerin toplanma ve derleme işlemleri geliştirilmelidir. Sokak çalışanları bir kere çocuklarla temasa geçtiler mi bu temasları hakkında (nerede, ne zaman vb.), bu çocuklar hakkında (yaşları, cinsiyetleri vb.) ve sağlayabildikleri hizmetlerin tipi ve üniteleri hakkında bilgi toplamaya başlayacaklardır.

Mevcut olmayan hizmetler için yapılan taleplerin kaydedilmesi oldukça önemlidir. Hizmetlerdeki bu boşluklar yeni enerjilerin ve programların yönlendirilmesi gereken yeni alanları işaret edebilir. Bu veriler boşluğu doldurmak isteyen hangi kurum ya da sistem için olursa olsun çok değerli olacaktır.

2.3.2.7 Çalışanların Eğitimi

Çalışanlar, sokaklara gitmeden önce çocuklara karşı “koşulsuz ilgi ve saygı” felsefesi ile donatılmalıdır. Ayrıca, başlangıçta çeşitli bilgi ve becerileri edinmiş olmaları gerekir; diğer bilgi ve becerileri deneyim ile ortaya çıkacaktır. Eğitim, sokaktaki çocuğa ulaşma programının misyonu, hedefleri ve teknikleri ile programın o topluluk ya da kurumda nasıl bir yerinin olduğu üzerinde yoğunlaşmalıdır. Ayrıca, çocuklara ulaşma ve yaşamlarına ümit, bir yön hissi ve makul amaçlar edinmelerinde onlara verilecek rehberliği kabul etmelerine yardım etmelerinde gereken becerileri öğrenmeleri ve bunların pratiğini yapmalarına da fırsat sağlamalıdır.

Sokak çalışması yapacak olanların bu çalışma öncesinde bilgili olması ve bazı eğitimleri almış olması önemlidir, bu eğitimler şu şekilde sıralanabilir;

- Kurumun geçmişi, misyonu, hedefleri, programın içeriği ve temel felsefesi ve sokakta çocuklara ulaşma misyonu ve hedefleri.

- Personel politikaları, çalışanların süpervizyonu, değerlendirme, rapor yazma eğitimlerinin verilmesi ve kurumsal yapı gibi kuruma ilişkin konular.

- Gizlilik politikaları ve kayıtların ortaya çıkarılması, minibüs ve diğer ekipmanların kullanımı ve küçük kasa defteri için muhasebe işlemleri gibi belli program kuralları.

- O yörede çocuklar için mevcut hizmetler ve bunları sağlayan anahtar konumundaki kişilere erişebilme ve nasıl sevk yapılacağına ilişkin bilgi.

- Koruyucu ruh sağlığı hizmeti verilmesi ve çalışacak kişilerin kendi adolesan yılları, kişisel sınırları ve ekip oluşturma kapasitelerinin niteliğinin farkına varması için verilen destek ve eğitimler

- Kriz müdahalesi danışmanlığının amaçlarını, tekniklerini ve sınırlı olduğu tarafları hakkında eğitim.

- İntihar eğilimlerinin ölçülmesi ve intiharın önlenmesi konularında eğitim.

- HIV’i anlamak ve çocukları risk azaltıcı davranışlar konusunda bilgi verebilmek için gerekli eğitimler. Sokaktaki çocukların perspektifinden HIV konuları; bunlar hakkında çocukların sahip oldukları yanlış bilgiler ve sokak çocukları psikolojisinin HIV’i önleyici çabalarla ilişkilendirilebilmesi hususunda eğitimler.

- İlk yardımı, kalp masajı ve suni solunumu bilmek ve ne zaman tıbbi kaynaklara ulaşılması gerektiği konusunda bilgili olmak.

- Ulaşılması hedeflenen kitlenin kültürel yapısını keşfetme ve kültürlerine uygun hizmetler sağlama konusunda eğitilme.

- Acil, kritik ve tehlikeli durumlar –bir süpervizör veya yöneticiyle nasıl temasa geçileceği ve programın devamlı olarak hangi acil odasını kullandığı gibi- için hazırlanma.

- Sokakta çocuklara ulaşma misyonu, hedefleri ve olanaklarına ilişkin bilgi.

- Topluma ilişkin bilgi-orada neler olup bitiyor, bunlar nerede oluyor, işin içindekiler kimler, bunları nereden biliyoruz?

- Uyuşturucu maddeleri iyice tanıma -sokak isimleri, kullanıldığında ortaya çıkanlar, birden çok madde kullanımı ve maddelerin olası kombinasyonları, aşırı doz için sevk kaynakları, yerel tedavi kaynakları ve önleme teknikleri.

- Çocuk istismarı ve ihmali nasıl rapor edileceği hususunda eğitim.

- Etnik ve değişik ırklardan gruplarla nasıl çalışacağı konusunda beceri geliştirici eğitimler.
- Çalışılan bölgedeki sevk işlemlerinin nasıl olduğu hususunda bilgi sahibi olmak.
- Devlet ya da bölgeye ilişkin akıl sağlığı kanunları ve işlemleri hakkında bilgi sahibi olmak.
- Ailenin arabuluculuğu ile ilgili beceri ve aile üyeleriyle temasta yürütülecek politikalar konusunda eğitim.
- Sokakta kullanılan dil hakkında bilgi sahibi olmak ve bu konudaki eğitimler

2.3.2.8. Süpervizyon Konuları

Çoğu program, sokakta bir erkek ve bir kadından oluşan bir ekip çalışmasını tercih etmektedir. Yöneticiler genellikle birbirine uyumlu, birlikte çalışmaktan hoşlanan, ırk, dil yeteneği, cinsel tercih ve kişisel stil olarak biraz çeşitlilik sağlayan ekipler kurmaya çalışırlar. Ekipler bu gençlerle ilgili çeşitli endişeleri paylaşan farklı kurumlardan kişilerden de meydana gelebilir.

Her sokak çalışması yapan kişi, destek ve teşvik kadar yapılan işin kritik analizini yapacak bir süpervizörle çalışmalıdır. Süpervizörler planlanan yerlere gidip çalışmalarını işbaşında izleyebilir. Bu kişiler vakanın nasıl takip edildiğini ve başka kurumlara sevkleri izlemelidir.

Sokak çalışması yenilik ve ortaya çıkan ihtiyaçlara karşı değişebilir olmayı gerektirmektedir. En etkili yaklaşımların neler olduğunu sokak çalışması personel toplantılarında süpervizörü ile paylaşabilir. Haftada ya da iki haftada bir yapılan personel toplantıları vakayla olduğu kadar işte yaşanan zorluklar, stresler ve personel arasındaki farklılıklarla ilgili paylaşımlara da olanak verir.

Programlar da çok kesin kayıtlar tutmalıdır. Bu konuda da personelin süpervizörle çalışması gerekir.

Süpervizörlerin bir görevi, kaydedilen gelişmeyi ve tek tek personeli değerlendirmektir. Düzenli kontrol niteliğindeki dönemler ve zaman çizelgeleri, iyi bir değerlendirme enstrümanı ve değerlendirme işlemindeki makul derecedeki resmîlik kalite kontrolüne olanak verir.

2.3.2.9. Motivasyonu Sürekli Kılma

Personelin motivasyonunu devamlı kılmak ve kendilerinde bir ümit hissi oluşturmak, program yöneticileri için zaman ve enerji gerektirir. Teşekkür notları, doğum günlerine dikkat etme, çalışma yıldönümü kutlamaları, boş zaman faaliyetleri ekip kurma ve programı güçlendirmede kullanılabilir. Kişisel değer ve başarıların takdir edilmesi, karar alma yetkisi verilmesi enerjyi yukarılarda tutar. Yöneticiler şu konuda hemfikirdirler: Programın yürütülmesi, çalışanların sokaktaki çocuklarla kurduğu destek veren ve sevgiye dayanan ilişkileri model almalıdır.

Manila'da uygulanan bir sokak çocukları rehabilitasyon projesini örnek olarak aldığımızda, projede çalışan personel hakkında çocukların şu şikayetlerde buldukları ve şikayet edilen özelliklere sahip olan personeli sevmedikleri tespit edilmiştir.

- Üzerimizde kaba kuvvet kullanan, çok ağır, özellikle fiziksel cezalar veren;
- Bizden çok ağır işler isteyen (örneğin kuyu ya da tuvalet çukuru kazmak gibi);
- Verdikleri hizmet karşılığı çocuklardan borçluluk duygusu bekleyen;
- Yeterince sevgi ve şefkat dolu olmayan;
- Sadece yanlış bir şey yaptığımızda ilgi gösteren;
- Yapabileceklerimizi takdir etmeyen;
- Aramızda ayırimcılık yapan;
- Ziyaretçilerin önünde ilgili görünüp gerçekte ilgi göstermeyen;
- Bir açıklama yapmadan bize bir sürü soru soran;
- Biz çocukların önünde kendi aralarında kavgaya eden;
- Küfreden, lanet okuyan;
- Her zaman yabancı kelimelerle konuşan;
- Bürolarında oturan ve biz çocuklarla ilgilenmeyen;
- Tüm günlerini anlamsız konuşmalarla harcayan;
- Bizi kandıran;
- Bizden programlara kesin olarak uymamızı isteyip kendileri her zaman uymayan personeli sevmiyoruz.

Hedeflenen ve uygulanan bir projenin başarısının ölçülebilmesi için aşağıda sıralanan soruların cevaplandırılması ve cevapların hedefler ölçüsünde değerlendirilmesi gerekmektedir.

- Çocukların katılımı ne düzeyde olmuştur? Böyle bir çalışmada planlama, yürütme ve değerlendirme aşamalarındaki katılımları ne düzeyde olmuştur?

- Çocukların katılımının süreç içerisinde artmasını sağlamak için ne yapılmıştır?

- Çalışmaya katılan ücretli çalışanların özellikleri ve sayısı nedir?

- Bu çalışanlarla ilgili olarak onların bilgi birikimi, çocuklara yaklaşımı ve becerileri konusunda neler yapılmıştır?

- Çalışmanın daha sonra da tekrarlanabilmesi ve başka gruplar tarafından da uygulanabilmesi için çalışmayı sistematik bir boyuta oturtunuz mu?

- Çalışanlara, işte karşılaştıkları zorluklarda ne gibi destekler sağlandı?

- Çalışanların davranışları konusunda üzerinde anlaşılan standartlar nelerdir

- Her çalışan için üzerinde anlaşılması ve kâğıda dökülmüş bir görevler listesi var mı?

- Üzerinde anlaşılan disiplin usulleri nelerdir?

- Gönüllülerle çalışmak için bir planınız var mı?

- Aşağıdakilerden size sunulan kaynaklar nelerdir;

- Yönetim kurulu
- Eğitim kuruluşları
- Sağlık kurumları
- Gönüllü kuruluşlar
- Belediyeler ve yerel yönetim
- Esnaf ve şirketler
- Ebeveynler

- Bu kaynaklar ne oranda verimli kullanılabilir mi? Hayırsa, neden?

- Polisle ilişkiler ne düzeydedir?
- Bu ilişkiler nasıl olabilir ya da olmalıdır?
- Çalışmada polis ve mahkemelerle ilişkilerin, çocukların güvenliği ni iyileştirecek şekilde nasıl kurulması gerekmektedir?
- Sizi ve çalışmalarınızı destekleyecek hukukçularla ortak işbirliğiniz bulunmakta mıdır?

2.3.3. BAKIM PROJELERİ TİPLERİ

2.3.3.1. *Kontak Projeler*

Çalışma basit bir şekilde sokağa çıkıp çocukla onun sahasında; yani sokakta tanışmak prensibine bağlı olmaktadır.

- Sokak danışmanı - kimi zaman eski bir sokak çocuğu - güvene dayalı bir ilişki kurmayı hedef alır. Otoriter yaklaşım (paternalizm) yerine saygı, sevgi ve güvenin olduğu bir ilişki söz konusudur.

- Çocuğun sokaktaki deneyimleri ona, büyüklerin karşılığında bir şey beklemeden hiçbir şey yapmayacaklarını göstermiştir. Bu da çocukların ilk başta kendilerine yaklaşan kişiye şüpheli davranmalarına yol açar. Bunun üstesinden gelebilmek için, danışmanın dünyayı çocuğun gözleriyle görmeye çalışması gerekir. İlk yapılması gereken çocuğun güvenini kazanmaktır. Bu da ancak zaman içinde gerçekleşen ve süre içinde dostlukların oluşmasıyla meydana gelir.

- Sokak çalışması; çocuğu yararlı servis ve kurumlarla bağlantıya geçirmede etkili ancak sevgiye dayalı bir ilişki kurma ve kimlik duygusunu oturtmada yetersiz kalan bir çalışma modelidir.

2.3.3.2. *Barınma Projeleri*

Barınmaya yönelik projelerin hepsinde soru işaretleri bulunmaktadır. Bu model sadece küçük grup bir çocuğun yardım kuruluşuna bağlı bir grup olmasına neden olabilmektedir. Bu durum, geri kalan çocukların da kendilerini böyle bir şansın bulmasını beklemelerine yol açabilmektedir. Bu da doğal olarak yatak ve barınma sayısının kısıtlılığından dolayı hayal kırıklığı sonucunu getirmektedir.

Gerçekten de sokak çocuklarının sayısına baktığımızda bu çocukların tümünün bu barınma modelleri yurtlar, çocuk köyleri ve benzeri ku-

ruluşlar ile tümünü sokaktan kurtarabilmek mümkün değildir. Burada bu modelin yanı sıra sokaktaki çocuklardan yaşı gelenleri askere göndermek ve diğerlerinde de bir işte çalışma ile bu işyerinde barınabilmelerinin yollarını aramak gerekmektedir. Barınma yerleri çocukların sokaktan kurtarılabilmesinde geçici olarak çözümleme ve model oluşturma anlamında önemlidir.

Barınma modellerinden biri de çocuk köyleridir.

- Çocuk köylerinin pozitif ve negatif tarafları bulunmaktadır. Bunları iki temel görüşte toplayabiliriz.

• Çocukların özel istekleriyle, büyüklerin beklentileri uyuşmayabilmektedir.

• 2- Yaşadığı yere göre daha iyi koşulların olduğu durumlarda çocuk burayı bıraktığında sorun yaşayabilmektedir.

- Yeni eğitim modelleri ve toplum kökenli projelere ihtiyaç bulunmaktadır. En önemli boyutlardan birisi sosyalleşme sürecinin oluşturulmasıdır. Özellikle sokakta çalışan çocuklar için bu boyut önem taşımaktadır.

2.3.4. EĞİTİM VE BOŞ VAKTİ DEĞERLENDİRME

Bu bölümde; rehabilitasyon çalışmasındaki temel konular; çocukların eğitimi, boş vakti değerlendirmesi, çalışması gibi konular hakkında bilgi verilecektir.

2.3.4.1. Çalışma Modelleri-Planlama

Amaç;

- Güç koşullar altındaki çocukların kendi kendileri ile ve toplumla barışık olmalarını sağlamak.

- Çocuklara etkin yaşam ve öğrenme ortamı hazırlayarak, olumsuz yaşantılarının izlerini kendi kendilerine silerek olumlu benlik gelişmelerini sağlamak.

- Zamanını planlama ve hedefler belirleyerek bu hedeflere ulaşmada gerekli gayreti göstermelerini sağlamak.

- İç özgüven (kendini sevme, kendini tanıma, pozitif düşünme) ve

dış özgüven (iletişim, kendini iyi ifade edebilme, kendini ortaya koyabilme, duygularını kontrol edebilme) yetilerini kazanmalarına yardımcı olmak.

Ön çalışma;

- Kurumla ilgili tüm çalışanlarla (personel, gönüllüler, dernek vs..) yapılacak toplantıda çocukların yapmaktan zevk aldıkları etkinlikler belirlenir.

- Hangi etkinliklere hangi çocukların eğilimli oldukları tespit edilir.

- Bu etkinlikleri uygulayabilmek için zengin uyarıcı çevre olanakları (kurum içinde ve kurum dışında) malzeme, araç; gereç, materyaller tespit ve temin edilir.

- Yukarıda elde edilen verilerle her gün için aynı zamana denk gelecek çocukların seçme şansının olduğu etkinlikler programlanır (Bu program zaman içinde çocukların ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilir).

Program İçin Kaynak Kişiler;

- Grup Lideri: Grup lideri, çocukların tüm günlerini planlamalarına rehberlik eder ve günün değerlendirilmesini birlikte yapar. Bu görevi üstlenen kişi bir Sosyal Hizmet Görevlisi veya bir öğretmen olabilir. Bu görevli, haftanın beş günü kurumda çocukların ona ulaşabileceği yerde olmalıdır.

- Etkinlik Lideri: Gönüllü veya profesyonel kişiler olup sürdürdükleri etkinliği tercih eden çocuklarla çalışırlar.

- Diğer Çalışanlar: Kurumda görevli memur, işçi, yardımcı personel ve kurum dışındaki etkinliklerde çalışanlar.

Burada sayılan tüm çalışanların Eğitim Semineri almaları, çalışmalarının verimli olması için şarttır.

Programın Temel Unsurları;

- Programda yer alan rutin etkinlikler (toplantı saati, yemek saati, kahvaltı saati vb...)

- Programda yer alan çocuğun tercih edebileceği çeşitli etkinlikler.

- Her çocuk için malzeme
- Çocuğun malzemelerle çalışması
- Çocuğun malzemelerle yapacağı şeyi seçmesi
- Çocuğun seçtiği ve kullandığı dil
- Yetişkinlerin ve yaşlıların desteği.

Uygulama:

- I. AŞAMA: Kahvaltıdan sonra tüm çocuklar toplanır. Grup lideri çocukların yakın geçmişindeki yaşantılarından yola çıkarak doğal ortamda söyleşirler. Eğer ortam uygun ise, bir konuda tartışılıp konuşulabilir. Daha sonra çocuklara o gün için neler yapmak istedikleri sorulur. Bu soru her çocuğa tek tek sorulur ve cevaplar kaydedilir. Çocuklardan alınan cevaplar doğrultusunda çocukların istekleri, zihinsel bir tartışma ortamına sokulur. Böylece çocuklar birey olma, bireysel istekte bulunma, günlerini planlama ve ileriki aşamalarda geleceklerini planlama, hedefler oluşturmalarına katkı sağlar.

Tüm çocukların günleriyle ilgili planları bittikten sonra grup lideri onlar için hazırlanan etkinlik çeşitlerini sıralar. Daha sonra fikirlerini değiştirmek isteyenlerin olup olmadığı sorulur. Fikrini değiştirmek isteyen var ise yeni tercihi tekrar tartışılır.

Eğer çocukların talep ettikleri çalışmalar uygulanabilir nitelikte ise, çalışmaya yönlendirilir. Eğer o gün için mümkün değil ise, çocuğun bu isteğini yerine getirme konusunda söz vermeyip gerekli açıklama yapılır.

- II. AŞAMA: Çocuklar, planladıkları çalışmalarını etkinlik liderinin rehberliğinde gerçekleştirirler. Lider, çalışmalara çocukların çalışma çizgilerini engelleyecek müdahalelerde bulunmamalı, ihtiyaç olduğunda veya çocuk talep ettiğinde ölçülü bir yardım söz konusu olmalıdır.

- III. AŞAMA: Çalışmaların bitimi belli bir saatte gerçekleştirilir. Bu çalışmaların bitiminden sonra yapılacak olan toplantıda günün değerlendirilmesi yapılır. Her çocuk o gün hangi çalışmalarını yaptığını, neler hissettiğini başka neler yapabileceğini anlatır. Böylece çocuğun kendi kendisiyle ilgili değerlendirme yaparak kendini tanıması, anlaması ve başkalarını anlaması sağlanır.

Tüm çocukların konuşmaları bittikten sonra çocuklara ertesi gün neler yapmak istediği sorulur. Bunlar not alınır. Lider çocuklara ertesi günün çalışma programını anlatır. Çocukların istekleri tartışılır. Ertesi gün programında çocukların talepleri doğrultusunda değişiklik yapılması imkânı varsa bu yapılır.

Çocukların Tercih Edebilecekleri Etkinlik Örnekleri

- Akademik Çalışmalar: Bu tip çalışmaya öncelikle okuma yazma eğitimi, matematik, sosyal bilimler, fen bilimleri vb. çalışmalara istekli çocuklarla başlanmalıdır. Bu çalışmalara katılan çocukların ürünleri sergilenerek ve ödüllendirilerek diğer çocukların istekli hale gelmesi sağlanmalıdır. Daha sonraki aşamada akademik çalışmalar her gün ve tüm çocukları kapsayacak program haline getirilmelidir.

- Sanat Etkinlikleri: Gönüllülerle sürdürülmesi mümkün olan bu etkinlik, zaman zaman profesyonel kişilerin de katılımıyla çekici hale getirilir. Çeşitli boya çalışmaları, kâğıt işleri, yoğurma maddeleri ve artık materyallerle çalışarak çocukların duygularını, yeteneklerini, ilgilerini ortaya koymaları sağlanır.

- Drama ve Tiyatro Çalışması: Uzman kişilerle yapılacak (sanatçılar) drama çalışmaları, çocuğun iç dünyasını tanıyıp yansıttığı duygularını ve başkalarının duygularını anlayıp analiz ettiği oyunla terapi yöntemidir. Her yaş için uygun ve etkili bir çalışmadır.

- Sportif Etkinlikler: Kurum içinde veya kurum dışında uygulanması mümkün tüm spor etkinlikleri, çocukların rekabet ortamında hedef oluşturma ve hedefe ulaşmada gayret göstermelerini sağlayacaktır.

- Dans, Halk Oyunları: Bu çalışma ile müzik ve beden uyumlu hareketiyle çocukların negatif enerjilerini deşarj etmeleri sağlanmış olacaktır.

- Hayvan Besleme: Çocukların sevgi, ilgi ve şefkatlerini yönlendirecek gerçek anlamda aile fertlerinin olmayışı büyük boşluktur. Hayvan sevgisi, bakımı duyguları ve sorumluluğu dinamik tutacaktır. Örneğin; kuş beslemek, balık ve tavuk beslemek vb..

- Bitki Yetiştirme: Çiçek ve yiyecek yetiştirme doğa sevgisi sorumluluk ve hayata bağlanmada etkindir.

- Diğer Etkinlikler: Kitap okuma, televizyon, video izleme, müzik dinleme ve çocuklarla değişik konularda konuşma çocukların ihtiyaç duyacağı etkinliklerdir.

- Atölye Çalışmaları: İlk etapta evdeki imkanlarla basit el işleri (takı yapımı, tablo, hediyelik eşyalar vb..) yapılması ve bunların sergilenerek ve satılarak değerlendirilmesi çocukların tercih edecekleri etkinlik olacaktır. Daha sonra kurulacak (marangoz, galoş yapımı, mum üretme atölyeleri vb..) yapılandırılmış atölyelerle çocukların üretime katılarak para kazanmaları sağlanabilir.

Çocukların kendilerine güvenmelerini sağlayacak, üretkenliğini arttıracak ve geleceğe daha başka bir gözle bakacak bu etkinlik çeşitlerinin zamanla arttırılması mümkündür.

2.3.4.2.Eğitim

Sokak çocuklarının rehabilitasyonu ve bundan sonraki yaşamları planlanırken ilk düşünülmesi gereken konu çocukların eğitimleridir. Çünkü bu çocukların değişimi için ve sokaktan kurtularak diğer çocuklar gibi bir yaşama kavuşabilmeleri için en önemli adım okula gitmeleri ya da eğitimleridir.

Okula gitmeleri ile okulu özdeş saymayışının sebebi bu çocukların sokakta yaşadıkları yaşamın ardından klasik okulun rutin temposuna ve onlar için disiplinli akışına ayak uyduramamalarıdır. Bu yüzden alternatif okul modelleri denenmeli ve bulunmalıdır.

Sokak çocuklarına baktığımızda okula gitme açısından bu çocukları çeşitli gruplara ayırmanın mümkün olduğu gözükmektedir. Bu çocukları sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar olarak ayırdığımızda şu alt grupların olduğu dikkati çekmektedir:

- Hiç okula gitmemiş çocuklar; Bunlar sokakta çalışan çocuklar olabileceği gibi sokakta yaşayan çocuklar da olabilmektedir. Bunlar doğal olarak okuma-yazma bilmemektedirler.

- Okula başlamış ama yarım bırakmış çocuklar; Bunlar da çeşitli sınıflardan ayrılmış çocuklardır. Özellikle yaşı ilerlemiş çocukların ilkokulu bitirdikleri olgular bile görülmektedir.

Tüm dünyada uygulanan yöntem, genellikle gayri resmi bir eğitim modeliyle çocuklara okuma-yazma öğretmek şeklindedir. Bu programda çeşitli düzeylerdeki çocuklar gruplara ayrılarak eğitim görürler. Buradaki temel amaç ilk aşamada okuma-yazma öğretmektir. İkinci aşama ise çocukların dışarıdan diploma alabilecek bir düzeye gelmelerini sağlamaktır. Ancak uyum gösterebilecek düzeydeki çocukların normal okula gitmeleri de uygulamalar içerisinde.

Bu tip gayri resmi eğitim programları okullardan boş kalan zamanlarda hafta sonları ya da geceleri yapılabileceği gibi çocukların yaşadıkları mekânlarda da uygulanabilmektedir. Klasik bir sınıf havasında tahtanın olduğu, yazıların yazıldığı ve hocaların eşliğinde programlar yürütülmektedir. Genelde öğretmenlerin gönüllü olarak çalıştıkları izlenmektedir.

2.3.4.3. Öğretim ve Öğrenme Yöntemleri

Sokak çocuklarına yönelik eğitim programlarında unutulmaması gereken en önemli noktalardan birisi çocuğun ilgi ve konsantrasyonunun normal eğitim gören çocuğa göre çok daha düşük olacağıdır. Bu açıdan bu çocuklara uygulanan eğitim programlarında katılımcı oldukları yöntemlerin tercih edilmesi gerekmektedir.

Klasik öğretim yöntemlerinden ziyade daha kısa süreli derslerle, çocukların katılımının sağlandığı programlara yer verilmelidir. Örneğin matematik öğretmek için çocuğun yaşamından örneklerle yola çıkarak öğretmeye çalışılmalıdır. Günlük yaşamda para saymadan yola çıkarak basit aritmetik işlemler öğretilebilir.

Okuma-yazma öğretirken çocukların bildikleri mekânlardan, sokaklardan örnekler vererek okuma-yazma öğretmek daha kolay olacaktır. Resim yaptırarak çocukların kendilerini ifade etmelerini istemenin genellikle başarılı sonuçlar verdiği gözlenmiştir. Bu resimlerin altına istedikleri şeyleri yazmaya izin vererek onların iç dünyasını anlama yolunda başarılı olunacağı başka uygulamalarda görülmüştür.

Öğretmenlerin öğrencilere bir şeyler öğrettikleri, öğrencilerin edigin olarak bir şeyler öğrenmeye çalıştığı klasik sistemin bu çocuklarda başarısız olduğu görülmektedir. Daha çok oyunlarla, dramaların yardımıyla, şarkılar söyleyerek eğitimin uygulanması gerekir.

Bu çocukların okulu bırakma nedenlerinin de derinlemesine araştırılması çocuklara verilecek eğitimde anahtar rol oynayabilir. Tüm bu çocukların sadece ekonomik koşullardan dolayı okula gitmedikleri genellemesi çok gerçekçi değildir. Bazen çocukların öğrenme güçlüğü çekmesi ya da akla gelmeyecek görmeyi zorlaştıran görme bozukluğuna bağlı başarısızlığı olabileceği unutulmamalıdır.

Eğitim programı düzenlenirken konuyla ilgili resmi kuruluşların görüşü, yardımı ve izni alınmalıdır. Bu konuda var olan denenmiş programların ne olduğu da araştırılmalıdır. Örneğin Halkevlerinin düzenlemiş olduğu okuma-yazma kurslarının niteliği, yardım istenip istenemeyeceği araştırılmalıdır.

Gönüllüler ile yapılan programlarda mutlaka belli bir program çizelgesi çıkartılıp onunla izin için başvurulmalıdır. Amaçlanan çocukların ilk aşamada okuma-yazmayı öğrenmeleri ve basit matematik işlemleri yapmalarıdır. Bunun gerçekleştirilmesinin sonrasında da çocuklara bir belge verilerek yasallaştırılması gerekmektedir. O yüzden de resmi kurumlarla işbirliği vazgeçilmez bir koşul olarak görülmektedir.

İkinci aşama ise bu çocukların sizden aldıkları eğitim sonrası resmi bir eğitime geçiş yapabilmelerini sağlayacak koşulların oluşturulmasıdır. Bu çocuklar daha sonrasında kendilerine uygun olan eğitim için ara sınıflara geçiş yapabilmelidirler.

Bunun için iki koşul uygun eğitimin alınması ve uygun yaşta olmalarıdır. Bu sağlandıktan sonra da bu çocuklara destek verilmelidir. Resmi eğitim sırasında zorlanmaları halinde dış destek sağlanarak çocukların okuldan soğumamaları sağlanmalıdır. Çocukların yaşlarına uygun olan sınıflara alınması aynı zamanda bu çocukların adapte olmalarını kolaylaştıracaktır.

Bu çocukların öğrenim gördükleri sürede verilmesi gereken başka destek eğitimlerin bulunduğu gerçeği bu tip eğitimi alan çocukların başarısında kilit noktalardan birini oluşturmaktadır. Bu çocuklar ideal öğrenme ve toplumsallaşma dönemini sokaklarda ve bu özelliklerin gelişmediği bir ortamda geçirdikleri için bazı özelliklerinin yaşlıları oranında gelişmediği görülmektedir.

Bunların başlıcaları; dikkat, dinleme, konsantrasyon, öz kontrol, soyut kavramlar özellikle de zaman ve yaş kavramlarıdır. Bunların yanı

sıra çok basit gözüken fiziksel koordinasyon hareketleri için yeterli düzeyde gelişmemiş oldukları görülmektedir. Kalem tutamama, kâğıdı düzgün tutamama gibi basit hareketleri yapamadıkları gözlenmektedir. Sürekli oturmama bazen sorun olarak karşımıza gelebilmektedir.

Çocukların sürekli sırada oturamadıkları ve kişisel eşya düşüncesinin de yeterince oluşmadığı görülmektedir. Bundan kaynaklanan elbiselerine bakamama, saklayamama gibi sorunlar da yaşanabilmektedir. Bunlar genel problemler olarak ortaya çıkmaktaysa da her çocuğun kendine özgü kişisel problemleri olabileceği de unutulmamalıdır.

Çocukların eğitim görmeyen yanı sıra günlük yaşam sırasında toplumsallaşmanın gereklerini yerine getiremediği, bu konularda eksik bilgilendiği gözlenmektedir. Bu konuda çalışanların eğitimin yanı sıra bu çocuklara sosyal yaşamla ilgili bazı şeyleri de öğretmeleri gerekmektedir. Bunların başında sağlık ve hijyen yani temizlik gelmektedir. Temiz olma, banyo yapma, dişlerini fırçalama, el ile ayaklarını yıkama, temiz elbiseler giyme gibi konularda bilgilendirme ve örnek olma çocuklara verilmesi gereken eğitimin temel amaçlarından birini oluşturmaktadır.

Sokak çocukları rehabilitasyon programlarında ilk hedef; çocukları sokaktan kurtarmak ve onları topluma kazandırmaktır. Bu amaçla sokaktan alınan çocuk adaptasyon sürecini yaşadktan sonra erişkinliğinde toplumda bir yer edinebilmek ve rahat yaşayabilmesi için eğitim alması hedeflenir. Ancak çocukların tümünün öğrenim görmek istemedikleri, ne yapılırsa yapılsın okumak istemedikleri görülür.

Bu durumda en basit düzeyde okuma-yazma öğretildikten sonra bu çocuklara bir meslek edindirme programı çerçevesinde bir meslek sahibi olacak hüneri kazanması için uğraş verilir. Özellikle belli yaşın üstündeki çocuklar okula gitmeyi istemeyebilirler. 14 yaş üstünde çocukların okumak yerine meslek edinmeyi tercih ettikleri gözlenmektedir. Bu programlar genellikle çocukların becerilerini belirli sınırlar içinde geliştirmeyi hedefleyen programlardır. Erkek çocuklar için marangozluk ve elektrikçilik, kız çocuklar için ise dikiş ve daktilo öğrenme için programları tercih edilmektedir.

Bunlar kesin çözümler olmaktan çok çocuğa bir başlangıç oluşturabilecek girişimler olarak dikkati çekmektedir. Ancak bu tip programla-

rın sonunda çocuklara sertifika verilebilmesi yararlı olacaktır. İkinci aşama ise bu çocuklara kursların sonunda bir iş olanağı yaratılabilmesidir.

2.3.4.4. Boş Zamanları Değerlendirme

Çocukların sokaktan alınarak bir kuruma getirilmelerinin ardından bu çocukların kötü alışkanlıklarından vazgeçmeleri ve sokağı ev olarak görmekten vazgeçerek bu kurumu benimsemeleri başarının ilk hedefidir. Bu hedef için ilk yapılması gereken bu çocukların sıkılmamalarını sağlamak ve eksikliğini hissettikleri sevgi ve sıcaklığı vermektir. Ancak çocukların günlük yaşam içerisinde sıkılmamaları, bu çocukların kaçmamaları için ilk koşuldur.

Rehabilitasyon programında boş vakitlerin değerlendirilmesi çok önemli yer kaplamaktadır. Bu dönemleri de yaz ve kış olarak iki grupta değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü yapılan çalışmalar yaz dönemlerinde bu çocukların çok sık olarak kurumlardan kaçtıklarını göstermektedir. Çocukların günlük rutin işler dışında boş vakitlerini değerlendirebilecekleri özellikle de enerjilerini boşaltabilecekleri olanaklar rehabilitasyon programlarının vazgeçilmez koşulları olarak gözükmektedir.

Boş vakitleri değerlendirme projelerini iki grupta değerlendirmek gerekmektedir. Özellikle erkek çocukların kaldığı merkezlerde ağırlıklı olarak spor yapmaya yönelik etkinlikler ve diğer uğraşlar şeklinde bir pratik uygulamanın çocukların isteği doğrultusunda gerçekleştiği görülmektedir. Çocuklar ülkemizdeki yaşanmış deneyimlere bağlı olarak öncelikle futbol oynayabilmeyi istemektedirler.

İkinci sırayı ise basketbol almaktadır. Futbol maçlarını bahçede kendi aralarında oynayabildikleri gibi haftanın belli zamanlarında daha organize şekilde takımlar halinde sahalarda oynamayı da istemektedirler. Hatta sokak çocukları ile çalışan derneklerden birisinin futbol oynamak üzere gayri-federe bir klüp kurma girişimi dahi olmuştur. Çocuklar futbol oynayarak enerjilerini tükettikleri gibi aynı zamanda gelecek ile ilgili hayaller de kurmaktadır.

Ülkemizde futbol, oyuncuların büyük paralar karşılığı transferler yaptığı ve yaşamlarıyla sürekli toplumun gözü önünde olan bir sektör

boyutunda olduğu için çocuklar da gelecekte futbolcu olarak para sahibi olabilecekleri ve parıltılı bir yaşam sürebilecekleri umuduyla da diğer sporlardan daha fazla olarak futbolu tercih etmektedirler. Gözlemlere göre aralarında futbol oynarken birbirlerine o dönemin meşhur oyuncularının ismini vermekte ve bu isimlerle birbirlerine hitap etmektedirler. Bu noktada belirtmekte fayda var ki; bu durum sadece sokak çocuklarına özgü olmayıp tüm çocuklarda genellikle gözlenen bir durumdur.

Bunun dışında sinemaya gitmek de çocukların vazgeçemediği zevklerinin başında gelmektedir. Bu çocukların da diğer çocuklardan özünde farklı olmadığını, hepsinin de çocuk olarak aynı beklentiler içinde olduğunu düşünürsek o zaman bu durumu anlamak daha kolaylaşacaktır.

Ancak çocukların boş vakitlerini değerlendirirken bu süre içinde bir şeyleri de öğrenebilmeleri ve keşfetmeleri gerekliliği unutulmamalıdır. Bu açıdan çocuğun elişleri, resim yapma gibi uğraşlarını yönlendirmek önemlidir. Aynı şekilde müzik, önemli bir boş vakit değerlendirme aracıdır.

Çocukların sosyalleşmeleri, topluluk içerisinde nasıl davranılması gerektiğini gözleyerek öğrenmeleri açısından çeşitli zamanlarda gruplar halinde gezilere götürülmeleri de önemli ve yararlıdır. Bu tip geziler müzeler ya da toplu yemekler şeklinde gerçekleştirilebilir.

Tüm bu etkinliklerin başlıca üç özelliği taşıyan etkinlikler olması önemlidir. Bunlar eğlendirici olmaları, terapi boyutu taşımaları ve eğitici olmalarıdır. Spor etkinlikleri, resim çalışmaları ve geziler bu özellikleri taşıyabildiği oranda yararlı olacaktır. Bunların dışında drama çalışmalarının da büyük yararı olduğu daha önce yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır.

Drama çalışmalarında çocuklar öncelikle güzel konuşmayı, diksiyonu ve tane tane konuşmayı öğrenmektedirler. Bunun yanı sıra grup çalışmasını, sıra bekleme, kendine hâkim olma, dinleme ve tepki verme gibi becerileri öğrenme şansına sahip olurlar. Bir adım sonrasında çocuklarda karşılıklı etkileşime girme ve diğer arkadaşlarının da sorumluluğunu üstlenme gibi becerilerinde geliştiği gözlenmektedir. Drama

çalışmalarında çocukların en çok bir şeyi yapabildiklerini görmeleri ve bundan övünç duymaları gibi çok önemli bir kazancın olduğu izlenmektedir.

2.3.4.5. Meslek Edindirme

Kurumda kalan çocukların katılımıyla bazen burada belli bir işkolunun yaratılarak çocuklara hem boş vakitlerinin değerlendirilmesi sağlanabilir hem de bir beceri kazandırılarak çocukların para kazanması da sağlanabilir. Bu konuda çalışma yaparken yapılacak işin çocukların eğitiminin bir parçası olarak değerlendirilmesi ve belli standartlarda uygulanması gerekmektedir. Yel değirmeni projesinde çocuklar mum atölyesinde çalışarak bu kapsamda bir çalışma organize edilmiştir.

Çalışmada istekli olan çocukların bir takvim eşliğinde dönüşümlü olarak gözetmen eşliğinde çalışmaları hedeflenmiştir. Çalışma yerinin sağlık koşullarına uygunluğu ve çocukların belli bir temponun üstüne çıkmadan çalışmaları hedefine uyulmaya çalışılmıştır. Üretilen mumlar dernek aracılığıyla çeşitli etkinliklerde satılmış ve çocukların bu mumları ürettikleri belirtilmiştir. Çocuklar satıştan bağımsız olarak ürettikleri mumlar için belli bir parayı harçlık olarak gözetmenlerinden almışlardır.

Dünyada yapılmış olan bu tip uygulamalarda şu özelliklere dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

- Bizzat çocukların kendi başlarına çalışabileceği araba yıkama ya da ayakkabı boyama yerlerinin oluşturularak dışarıdan başkalarının gelerek bu çocuklardan zor kullanarak para almalarının engelleneceği koruyucu ortamların yaratılması gerekliliği,

- Geceleri ya da çocuğun başka bir yerde olduğu zamanlarda gereçlerin ve malların güvenlik içinde olacağı yerler sağlanması,

- Üretilen malın daha iyi olmasını ve verilen hizmetlerin daha etkili olmasını sağlamak için beceriler geliştirilmesi,

- Sunulan mal ve hizmetlerden halkın haberdar olması, gelirin çocuklara gittiğinin bilinmesi ve halka kalite garantisi verilmesi için tanıtım kampanyaları düzenlenmesi,

- Krediler, ortak alımlar ve tasarruf programları gibi, çocukların iş becerilerini geliştirecek yardım ve eğitim programlarının hazırlanması.

Çocuklara iş olanağı yaratılması ve bunların desteklenmesi projelerinin bazı durumlarda problemleri de beraber getirdiği unutulmamalıdır. Başlıca ortaya çıkan problemler şunlardır;

- Yapılan işin sonunda ortaya çıkan ürünün bir pazarı, satış şansı olmalıdır. Çocukların becerilerine ve sunacakları hizmetlere uygun bir pazar olmayabilir ya da var olan pazar genişlemeyi kaldıramayabilir;

- Mutlaka işin düzenli olarak takip edilmesi ve kontrolü gerekmektedir; çocuklara, potansiyellerinin önüne engel koyacak sınırlı bir iş bulmak yeterli değildir;

- Çocuk haklarının en önemli maddelerinden birisi olan “çocuk yaşının rolünü yaşmalıdır” ilkesi bir şekilde bu durumlarda çiğnenmiş olmaktadır. Program neredeyse kaçınılmaz olarak çocuk işçilerle ilgili yasaları ihlal edecektir;

- Bu projeler sonunda üretilenlerin çocuklara yönelik acıma ya da benzeri duygulara bağlı değil, gerçekten iyi oldukları için alınması gerekmektedir. Mal ve hizmetler, sadece göstermelik bağış amaçlı değil, gerçek olmalıdır;

- Yapılan işlerin gerçekten ileri dönemlerde çocukların geleceğine yararlı bir iş olmaları gerekmektedir. Çocukların gelecekleri için başka bilgi ve beceri edinme fırsatlarına ihtiyaç vardır.

Çocuklarda çalışma konusunda bir başka yaklaşım da, sokakta çalışan çocuklara yardımcı olmaktır. Bu çalışmayı yaparken sadece çocuğu sokaktan alarak bir başka ortama götürmeyi hedeflemek çok gerçekçi olmayacağı gibi, başarı şansı çok düşük olan bir yaklaşım olacaktır. O yüzden de dünyada uygulamaları olan çocukları ortamlarında ele alarak bu çocuklara koşullarını iyileştirmeye yardım ederek katkıda bulunulabilir. Bu tip çalışma daha önce uygulanmış ve özellikle Hindistan’da başarılı sonuçlar alınmıştır.

Hindistan, Bangalore’de Çalışan Çocuklarla Dayanışma adındaki sivil toplum kuruluşu bu tip bir çalışmayı yapmıştır. Proje ilk olarak hizmet sektöründe, garajlarda, atölyelerde, sokaklarda çeşitli işlerde çalışan ve çöp toplayarak geçinen çocuklar ile bağlantı kurmuş ve bu

çocukların çoğunun kırsal kesimden göç ederek şehre geldiğini saptamıştır.⁷⁶

Bu çocuklarla kurulan işbirliği ve diyalog sonrasında bu çocuklar önce kendileri bir yayın çıkartmaya başlamışlardır. Bilgilenmeyi hedefleyen Bhima isimli yayın organında çocuklar kendileri ile ilgili bilgileri anlatmışlar ve bunun diğer çocuklara yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Aileleri ile de diyaloglar oluşturulmuş ve onların da kendi içlerinde örgütlenmesi sağlanmıştır. Bir süre sonra çocukların da kendi içlerinde erişkinler gibi bir örgüt oluşturdukları saptanmıştır.⁷⁷

İyileştirmeci yaklaşımla işe başlayan bir başka program, Kenya’da ki Undugu Cemiyeti’nin, Nairobi’de otoparklarda çalışan çocuklarla ilgili programıdır. Undugu Cemiyeti, doğrudan doğruya park yerlerinde çalışan çocuklara yönelmiş, daha sonra çocukların geldikleri topluluklarda önleyici tedbirler almaya başlamış ve orada insanları kendi yaşamlarının sorumluluğunu üstlenmeye teşvik etmiştir.⁷⁸

Program yirmi yılda topluluk çalışması, eğitim programları, gelir yaratma ve ulusal kampanya boyutlarına ulaşmıştır. Büyümenin her aşamasında değerlendirme, yeniden düşünme ve yeniden örgütlenme safhalarından tekrar tekrar elden geçirilmiştir.

2.3.4.5.1. Meslek Edinmek İçin Somut Öneriler

- Mesleki eğitim almış sokak çocukları için çalışacak yerler bulmak.
- Kurum dışında mesleki eğitimi olanakları sağlamak.
- Kurum dışında staj anlamında mesleki deneyim kazandıracak fırsatlar bulmak
- Gençler için üniversitelerle beraber oluşturulacak kardeş, akran ağabey/abla programları oluşturmak.
- Eğitim aldıkları alanda ustalarla birlikte çalışıp dışarıya iş yapma, kendi şirketlerini kurma yoluyla sorumluluk altına girmeleri fırsatları yaratmak.

⁷⁶ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

⁷⁷POLAT O., Sokak Çocukları , Dernek Yayınları, İstanbul, 2002

⁷⁸BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

- Gençlerin birebir içlerinde yer alabilecekleri projeler, kardeş köy okulu belirlenip okulun inşasında birlikte görev almalarını sağlamak, çocuklara sosyal sorumluluk vermek

- İlköğretim çocuklarına ağabey/abla olarak gönüllü hizmet vermek.

- Çocukların ailelerine ziyaretlerin belirli bir düzen içinde standart hale getirilmesini sağlamak.

- Çocukların kimi birimleri ortak kullanmalarının yanında yaşama birimlerinde yaş, madde kullanımı, aile durumu gibi kriterlere göre daha küçük birimlere ayırıp, kurumlardaki koğuş sisteminden vazgeçilmesini sağlamak

- Sosyal yaşam alanlarının genişleterek, kaliteyi yükseltmek.

- Yetişmiş personel sayısının arttırmak, hafta sonu ve gece kurumlarda kalan yetişmiş eğitimli personelin sayısını yukarıya çekmek.

- Aileye yönelik çalışmalarda medya desteğini sağlamak.

- Çocukların ürettiklerini ve becerilerini toplumun her kesimine ulaşabilecek şekilde sergileme imkânı bulmalarının sağlanmak

- Sokak çalışmasının uzman birimler tarafından süreklilik yapılmasını ve bölgelerin daha iyi tanınmasını sağlamak.

2.3.4.5.2. Önerilen Meslekler

- süt teknolojileri
- dericilik
- veterinerlik
- at yetiştiriciliği
- seracılık
- kaynakçılık
- laborantlık
- kuyumculuk
- takı tasarımcılığı
- kuaförlük
- fotoğrafçılık
- bilgisayar teknisyenliği
- bilişim
- pvc kaplama
- matbaacılık
- şirket hizmetleri

3. ÜÇÜNCÜ OTURUM

“ALTERNATİF REHABİLİTASYON MODELLERİ”

Moderatör : Prof. Dr. Esin KÜNTAY
Mimar Sinan Üniversitesi

Konuşmacılar : Yrd. Doç. Dr. Serra MÜDERRİSOĞLU
Boğaziçi Üniversitesi

Dr. Bülent İLİK
Başkent Üniversitesi

Fatma Nurdan TORNACI
SHÇEK Genel Müdür Yardımcısı

Üçüncü oturumda ele alınan alternatif rehabilitasyon modelleri çerçevesinde yapılan tartışmaları ve sonuçları ele almadan önce bugüne kadar dünyada uygulanmış olan başarılı modellerin ele alınması konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Bu nedenle bu projelerin neleri amaçladığı ve uygulamaların nasıl sonuçlandığına kısaca bilgi verilecektir.

Ayrıca sokak çocuklarına yönelik aile yanına yerleştirme uygulamaya çalışılan ama daha tam yerleşememiş bir çalışmadır. Aksamalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra madde kullanımına yönelik önlemlerin de tam olarak başarıya ulaştığını söyleyebilmek kolay değildir. Bu top-

lantıda uygulamalardaki yeniliklere değinilmiş ve modellerden bahsedilmiştir.

İlk bölümde aile yanına yerleştirme ve madde bağımlılığı hakkında bilgi verilecek, sonra da dünyadaki başarılı modellerden örnekler sunulacaktır.

3.1. AİLEYLE YENİDEN BİR ARAYA GELME

Çocuklar için her zaman en ideal yaşama şekli aileleri ile birlikte yaşama modelidir. Çocuk için kötü koşulların olduğu durumlarda istismar, şiddet, cinsel taciz gibi olgularda çocukların aileden uzaklaştığı ya da uzaklaştırılması gerektiği gözlenir. Ancak bu konuda çalışan tüm araştırmacıların ortak görüşü çocuk için en iyi yaşama koşulunun ailesinin yanı olduğudur.

Sokak çocukları çeşitli nedenlere bağlı olarak evden kaçıklarında ailelerinden uzaklaşmış olurlar. Bu çocuklar için üretilen çeşitli çözümler içerisinde aile yanına dönmelerinin sağlanması en iyi alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak aile yanına dönmeye önce ailenin çocuğa tutumunun bunu belirleyici faktör olduğunu da altını çizerek belirtmek gerekir.

Çocuğun sokaktan eve geri gönderilmesinde en önemli etken, çocuğun neden evden kaçtığı sorusuna verilecek cevaptır. Eğer çocuk evde ebeveyninden gördüğü şiddete bağlı kaçmışsa, o zaman değerlendirme farklı olacaktır. Ancak ekonomik koşullara bağlı evden kaçan çocukların geri gönderildiğinde evdekilerin çok da memnun olmadığı gözlenmiştir.

Bugün SHÇEK in de çok önemseydiği yaklaşım SHÇEK Genel Müdür Yardımcısı Fatma Nurdan Tornacı'nın da belirttiği gibi aile yanına yerleştirmedir. Sokaktan gelen çocukların aileleri yanına yerleştirilmeleri için özen gösterilmektedir.

Gelen çocuğa beslenmesi gereken bir fazla boğaz diye bakmalarının olumsuz sonuçları, çocuğun evden yeniden kaçması şeklinde gerçekleşmektedir. Eve gönderilen çocuklar, gerisin geriye sokaklara döneceklerdir. Evdeyse istenmeyen misafir, beslenecek bir boğaz daha ya da üvey anneye ya da babaya can sıkıntısı veren biri olarak karşılanabilirler.

UNICEF Sudan'da bir zamanlar çocukları eve bir torba yiyeceklerle göndermeyi denemiş, ama bunun çözüm olamayacağı kısa zamanda anlaşılmıştır.⁷⁹ Çocuğun eve geri getirilme çalışmalarında çocuk kadar ailenin de dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Sosyal Hizmet Uzmanının çalışma alanına giren bu konuda aile üzerinde çok titiz çalışma yapılması gerekmektedir.

Genellikle çocuğun aileden ayrılması savaş, düşük yoğunluklu çatışma veya sel, deprem gibi bir afet değil ise büyük oranda aile içi şiddet ve geçimsizlik problemleridir. Bu çatışma veya ekonomik sorunlar da olabilir. Bu açıdan sürekliliği sağlamak için, çocuğun evinde kalmasını sağlamak için hem çocuk hem de aile tarafının değişimlerinin sağlanması ilk koşuldur.

Bülent İlik sadece aile yanına yerleştirmenin yeterli olmadığını vurgulayarak mutlaka ailenin koşullarının irdelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla herhangi bir yeniden birleşmenin istikrarlı olabilmesi için her iki tarafta da değişiklikler olması gerekir. Bu da sözgeli mi aile ilişkilerini güçlendirmek için yeni beceriler kazandıracak, daha iyi bir gelir, daha geniş bir mekân sağlayacak ve çocuğa topluluk içinde fırsatlar yaratacak destekler için kaynaklar demektir. Çocuk ile ailenin bir araya gelmesi kararının verilebilmesi için çocuğun evden kaçma sebeplerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bu durumda karşımıza iki temel problem çıkmaktadır:

- Çocuklar kendilerini istismar eden bir aileden gelmiş olabilirler. Bu durumda aile dinamiklerine bakılmalıdır.

- Çocuklar, ailelerin yoksulluğundan dolayı ayrılmışlardır ve geri dönmeleri de ailenin yine başa çıkamayacağı bir yük olacaktır.

Her iki durumda da yapılması gereken şey iki tarafı hazırlamak ve sonra da izlemektir. Aileler sosyal hizmet uzmanları ile birlikte çalışmaya gönüllü olmaları halinde ancak bu programların başarılı olacakları görülmektedir. Ailelerin aile dinamikleri konusunda çalışmaya gönlü de olmalıdır. Çocuklarını eve kabul etmenin ve okula gönderme-

⁷⁹ LE ROUX J., Street Children In South Africa - Findings From Interviews On The Background Of Street Children in Pretoria, South Africa, Adolescence, 31(122);423 – 431, Summer 1996

nin getireceği maddi yükün altından kalkabilmeleri için, ailelere ekonomik fırsatlar sağlanması gerekebilir. Buna ek olarak, çocuklara yönelik yerel eğitim fırsatlarının iyileştirilmesi ve çocukların bunlara ulaşmasını sağlamak gerekebilir.

Eğer aileye yeniden birleştirme bir seçenek olarak düşünülüyorsa, ailelerle beraber, çocukların eve döndüklerinde ne iş yapacaklarını belirlemesi gerekir. Çocukların okula mı gideceği, yoksa bir yerde iş mi bulacağı veya aileye ev işlerinde yardım mı edeceği önemlidir. Pek çok şey çalışma bölgesindeki fırsatlara bağlıdır.

Sadece çocuğun eve dönme isteği yeterli değildir. Çocuğun ailesinde nasıl karşılanacağını bilinmesi gerekmektedir. Evi neden terk etmiştir? Özellikle göç etmiş ise bulunduğu yerde kendine bir gelecek mi görmemiştir? Yoksa üvey babasıyla mı anlaşamamıştır? Neden şehre gitmiştir? İstismar edilmekten mi kaçmaktadır ya da özellikle kız çocuğusa onu hizmetçi yapıp okula da göndereceğini söyleyen ama aslında genelevde çalıştırmak isteyen bir kadının eline mi düşmüştür?

Çocukları bu yolla çalıştırmak isteyenler genellikle çocuğun ebeveynlerine maaşlarından avans adı altında bir miktar para vermektedirler. Bu para o aile için çok önem taşıması nedeniyle de çocuklarını vermektedirler. Bu parasal sorun bazen çocuğunu geri almak isteyen ebeveynlerin önüne çok önemli bir problem olarak çıkabilmektedir. Bazı durumlarda bu problem aşılamayan bir problem olabilir.

Kız çocuğu yaşamını vücudunu satarak kazanıyorsa eve yeniden kabul edilmeyebilir. Aileler çocuklarının şehirde beceriler kazandığına ve bir gelecek yarattığına inanmışlarsa, her iki tarafta da suçluluk ya da utanç duyguları oluşacaktır.

Başkent üniversitesi öğretim üyesi Dr Bülent İlik'in altını çizerek söylediği çocukların sokak yaşamına alternatif olarak oluşturulabilecek olan merkezler yerel çözüm olarak mutlaka değerlendirilmelidir. Bunun başarılı bir örneği Diyarbakır'da bulunduğunu belirten İlik dünyada da bu modelin yaygınlaştığını söylemektedir. Açılacak bir merkez basit bir şekilde çocuklara bilgisayar kullanabilme ve oyun oynayabilme ortamı yaratmaktadır. Böylelikle çocuk sokaktan, kahveden ve internet cafeler yerine buralara gelmektedir.

3.2. “YIKICI ÇOCUK”

Çocuklar içerisinde problemlili olmaya devam eden, yaratılan disiplini ve uyumu sürekli ve sistematik olarak bozmak isteyen çocuklar olabilir. Sürekli diğer çocuklarla kavga eden, merkeze bıçak ya da benzer silahlar getirebilen, çalışanlara saldıran, hırsızlık yapan, bağırıp çağıran ve huzuru bozan hareketlerde bulunan bir çocuğa ne yapılabileceği, merkezlerde bu tip olayların çok yaşanması açısından sokak çocukları konusunda önemli bir sorudur.

Boğaziçi Üniversitesi Öğretim üyesi Y.Doç. Serra Müderrisoğlu da bu konunun önemine dikkat çekmiş ve çocukları değerlendirirken çocuklara yönelik şiddet konusunun da çok belirleyici olduğunu belirtmiştir.

“Saldırganlık duygularını dışa vuruyor” ya da “ilgi çekmeye çalışıyor” teşhisi ilk bakışta olayın anlaşılmasını sağlasa da sonuçta çözüm için çok yararlı olmayacaktır. Sürekli olarak bu tip olayları yaratan bir çocukla baş edebilmenin yollarının keşfedilmesi diğer çocuklar için de gereklidir. Çocuğun merkez dışına atılması ve bir daha alınmaması çözüm olarak çok sağlıklı değildir. Çünkü bu ona ders olsun diye yapılmış bir şeyse o zaman dönüp geldiğinde bir daha en baştan tüm işlemlerin yapılması ve rehabilitasyonun başlatılması gerekir.

Çocuğun “yıkıcı” diye damgalanmayıp, onun bireyselliğinin olduğunun unutulmaması ilk adım olmalıdır. Özellikle yıkıcı olan bir çocuğun ihtiyaçları psikiyatrik sorunlardan ya da aşırı uyuşturucu kullanımından kaynaklanıyor olabilir. Bu konuda uzman yardımı almanın büyük yararı olacaktır.

Çocukların katılımının olduğu, bizzat görev alarak çalıştıkları projelerin diğerlerine göre çok daha başarılı oldukları görülmektedir. Özellikle rutin, günlük çalışmalarda çocukların rolünün olması önemlidir. Bu durum çoğu zaman akranlarının disiplini konusunda çok başarılı sonuçlar verdiği izlenmektedir.

Çocukların görüşlerinin dinlenmesi önemlidir. Mutsuz bir çocuğun kimi saldırgan ya da yıkıcı davranışları yetişkinlere karşı bir tepki, yetişkinler dünyasının çeşitli ters gelen yaklaşımlarına karşı duygularının dışa vurumunun bir sonucu olabileceği unutulmamalıdır. O çocukla ba-

şa çıkmak için öteki çocukların katılımına ve rehberliğine ihtiyaç duyulabilir.

Bazen yapılan her şeye rağmen çocuklarda iyileşmenin olmadığı görülebilmektedir. Bu gibi durumlarda tek bir çocuğa sapanmamak, diğer çocukların rehabilitasyonunun başarılı olabilmesi için o çocuktan vazgeçmek de gerekebilir.

Sokak çocukları projelerinde başarı oranının diğer projelere göre daha düşük olduğu unutulmamalıdır. Çocukların hepsinin kazanılmayacağı bilinmelidir. Bir çocuğun kurumunuzda geçirdiği çok kısa sürelerde iyi anılarının olması, olumlu etkilenmesi bile sizin için kazanç olmalıdır. Çalışmaların başarısındaki temel kriter rehabilite edilen çocukların sayısı değildir.

Özetle sokak çocuklarının eğitimi, boş vakitleri değerlendirme, iş edinme ve aile ilişkilerinde çok dikkatli ve sabırlı bir çalışma yapılmalıdır. Eğitim yaş olarak vakit geçmiş olduğu durumlarda dışarıdan eğitimle ilköğretimi tamamlamalıdır. Boş vakitleri değerlendirme aşamalarında ise özellikle ekip çalışması yapılması ve prestij sağlayacak aktivitelerde bulunulması sağlanmalıdır.

3.3. MADDE BAĞIMLILIĞI

Uçucu madde bağımlılığı ülkemizde madde bağımlılıkları arasında gün geçtikçe artan bir sorun haline gelmektedir. Özellikle sokak çocukları arasında uçucu madde kullanımı yaygın olarak görülmektedir.

Bireyin kendinde bilişsel davranışsal veya duygusal değişiklikler yaratmak için kullandığı fakat aynı etkiyi yaratmak için gittikçe dozunu arttırmak zorunda kaldığı, kullanmadığı zamanlar, bedensel veya psikolojik sorunlar yaşadığı ve kullanımının kişinin bedeninde, işlevselliğinde veya insan ilişkilerinde güçlükler yarattığı maddelere “bağımlılık yapıcı maddeler”, bu tabloya da “madde bağımlılığı” denilmektedir.

Uçucu maddelerin kullanım biçimlerine bakıldığında: doğrudan kайдan koklamak, plastik kaplardan, poşetlerden koklamak, aerosol kайдan koklamak, uçucu maddeleri ısıtma yoluyla kullanmak ve beze elbiseye dökerek koklama şeklinde kullanılmaktadır. Sokak çocukları arasında en yaygın kullanım biçimi beze, elbiseye dökerek koklamadır.

Sosyolojik açıklamalar arasında en çok kabul gören ve çeşitli çalışmalarla da kanıtlanan açıklaması “arkadaş grubunun” etkisidir. Arkadaş grubunun baskısı veya onlar tarafından kabul görmek için madde kullanımına başlayan genç ve çocukların sayısının fazla olduğu bilinmektedir.⁸⁰ Uçucu madde kullanımının nedenleri başlıca üç faktör üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bunlar:

- Akran yaş grubunun etkisiyle merak ve deneme amacıyla kullanım.
- Uçucu maddelerin kolay temin edilebilmesi, ucuz ve bol çeşitli olması.
- Zayıf arkadaşlık ilişkileri ve ailede bozulmanın varlığı.

Prof. Dr Esin Küntay bu üç faktörün çok belirleyici olduğunu söylemektedir. Madde kullanımının sokaktaki çocuklarda en önemli problemi oluşturduğunu söyleyen Küntay gözlemlerinde de çocukların madde kullanımının yaygın olduğunu saptadığını söylemiştir.

Sokak çocukları arasında özellikle arkadaş grubunun etkisinin önemli olduğu söylenebilir. Gruplar halinde dolaşan ve yaşayan çocuklar arasında bir kişinin uçucu madde kullanması diğer çocukların merakını arttırmakta ve çoğu zaman da birbirlerinden etkilenerek bir kaç kez denemek suretiyle kullanıcı olmaya alışmaktadırlar.

Uçucu madde kullanımının sokak çocukları arasında yaygın olduğu gözlenmektedir. Özellikle İstanbul’da yaşayan sokak çocukları şişeler içerisinde aldıkları uçucu maddeyi (tiner) bir kumaş parçasına dökerek koklamak yoluyla kullanmaktadırlar. Gruplar halinde dolaşarak yaşadıkları için birbirlerinden kolayca etkilenebilmektedirler.

Nalbur dükkânlarından kolaylıkla satın aldıkları uçucu maddeyi bir şişe veya plastik kutu içerisine koyarak gerektiğinde paylaşarak kullanmaktadırlar. Böyle bir ortamda bir çocuğun arkadaşlarından etkilenmesi nedeniyle de ya da arkadaşları arasında kabul görmek amacıyla kullanıma alışmasına sıklıkla rastlanmaktadır.

⁸⁰ MERRILL E., Problems Of Children Stuck On Glue, Community Care, pp.12-19, 1997

Uçucu maddenin etkilerine bakıldığında psikiyatrik etkileri, nörolojik etkileri olabilmekte, solunum yoluyla alındıkları için ağız ve burun çevresinde yaralar, kronikleşen üst ve alt solunum yolu enfeksiyon ve iltihapları, solunum sisteminde kalıcı yetmezlikler görülebilmektedir. Kalpte iletim bozuklukları da önemli olup ölüme neden olabilmektedir.

Bununla beraber göğüs, kas ve eklem ağrıları, kan kusma, iştahsızlık, ishal, karaciğer ve böbrek yetmezliklerine rastlanabilmektedir. Uçucu madde kullanımı sonucu ölümler olabildiği gibi, ölümler ani olmakta ya da ani zehirlenme ile komaya girme durumu ortaya çıkmaktadır. Sarhoşluk sırasında kafa travması geçirme, (kafaya naylon torba geçirmekten veya kusma sırasında) boğularak ölme ve kalpteki atım bozuklukları diğer ani ölüm nedenleri arasındadır.⁸¹

Dünyada da ülkemizde olduğu gibi sokak çocuklarının uçucu madde bağımlılığı ile özdeşleşmesi ve iki konunun birlikte hep gündeme gelmesi bu konuda çalışanları önlemler almaya yöneltmiştir. Bu konudaki en önemli çalışmalardan birisi Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu bir çalışmadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Madde Bağımlılığı Programı (PSA), 1991'de, uluslararası "Drug Control Programme (UNDCP)" dan destek alarak, Latin ülkelerinde sokak çocukları arasında madde kullanımının araştırılması ve probleme çözüm aranması için bir pilot proje başlatmıştır.⁸²

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen veriler şunlardır;

- Geniş çaplı sağlık ve sosyal problemleri olan sokak çocukları gibi bir grubun madde bağımlılığıyla da eşleştirilmesi yaşamlarının yükünü daha da ağırlaştırmaktadır.

- Sokak çocukları, bir çok toplumda sağlık bakımı ve diğer servislerin çok sınırlı bir şekilde ulaştırılabildiği marjinal bir grubu oluşturmaktadır.

- Uçucu madde kullanımı ile ilgili çalışmalarda başlangıç olarak şu önemli saptamaları yapmak ve belirtmek gerekmektedir.

⁸¹ İbid.

⁸² WITING M.C. and WRIGHT J.D. and KAMINSKY D.C., Substance Use Among Street Children In Honduras, Substance Use Misuse, 37(7-8), pp.805-827, January 1997

- Sokak çocuklarında madde kullanımının hayatın bir parçası haline geldiği görülmektedir.

- Madde kullanımı, mantıksız veya patolojik değil, işlevsel bir nedene dayanmaktadır. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde genelde neden olarak sıkılma, merak, iyi hissetme ihtiyacı gösterilmektedir. Açlığı bastırmak, uyuyabilmek ya da uyanık kalmak veya hayal kurmak diğer nedenler arasında sayılabilir.

- İlaç kullanımını sürdürenlerin, problemleri geçmişleri yüzünden daha duyarlı oldukları ve genelde ulaşılabilir içsel ve dışsal kaynaklardan yoksun oldukları görülmektedir.

- Erken yaşta madde kullanımı ve kullanımın devamı başka davranışlarla da bağlantılıdır. Bunlar; erken cinsel aktivite, suç ve eğitimde başarısızlık...

- Dağılmış aile, yoksulluk, ilaçların kolay bulunması, dağıtıcıların baskısı gibi dış etkenler de etkilidir.

- Madde kullanımında daha çok ailelerin aşağıda sayılan tutumları etkili olmaktadır:

- Çocuğa yetersiz destek olma
- Madde kullanan model oluşturma
- Onaylama (açık ya da kapalı bir şekilde)
- Çocuğun aktivitelerinde yanında olmama, yakın olmama
- Düşük eğitim düzeyine sahip olma
- Zayıf kontrol ve disiplinin olma
- Duygusal, fiziksel veya cinsel istismarda bulunma

- Bunların dışında sosyal bağların zayıflığı gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçları neticesinde Dünya Sağlık Örgütü dünya genelinde riskin yüksek olduğunu düşündüğü 10 ülkedeki on ayrı şehirde sokak çocuklarının uçucu madde kullanımının saptanması ve sonra da bunların önlenmesi ile ilgili bir programı uygulamaya koymuştur. 10 değişik şehirden 550 sokak çocuğu saptanarak araştırma yürütülmüştür. Araştırmada şu soruların cevabı aranmıştır.

- Sokak çocukları arasında madde kullanımının şekli (doğası) ve boyutları,
- Değişik sokak çocukları toplulukları arasındaki diğer risk faktörü oluşturan davranışlar,
- Bu topluluklarla çalışan organizasyonların yapı ve aktiviteleri,
- Halen kullanılmakta olan müdahale şekilleri,⁸³

Değişik toplumlarda, benzer yaşlardaki diğer genç gruplarla karşılaştırıldığında, sokak çocuklarının daha çok madde bağımlısı olduğu görülmektedir. Bu durum, zaten zor olan durumlarını iyice güçleştirilmektedir. Nadiren aldıkları sağlık servisleri de onların özel koşul ve ihtiyaçlarına cevap vermemektedir.

Projenin yaklaşımının temelini halkın katılımı, organizasyon, gelişim ve destek oluşturmaktadır. Projenin önemli noktası, projenin her aşamasında (planlama, uygulama ve değerlendirme) sokak çocuklarının bizzat katılımının sağlanmasıdır. İstenilen bir sonuç, sokak çocuklarının var olandan yararlanmalarının sağlanmasıdır. Bu proje, madde kullanımı problemini geniş anlamda, “risk faktörü oluşturan davranışlar” çerçevesinde ele almaktadır.

Ülkelerden temsilciler Şubat 1992’de toplanarak değerlendirme yapmışlardır. 550 çocukla odak gruplar şeklinde ya da bireysel olarak görüşülmüştür. Elde edilen bilgilerden stratejik planlar oluşturmuşlardır. Bu çalışmadaki sonuçların bazıları benzeri yapılacak çalışmalara ışık tutabilme açısından buraya alınmıştır.⁸⁴

Bu konuda çalışma yapan dernekler, organizasyonlar programlarının devamlı olmasına dikkat etmelidirler. Yerel fon sağlayabilecek kurum ve kişilerin gözdardı edilmemesi gerekmektedir. Kendi kendine yeterlilik için çalışılmalıdır. Bu amacın yoluna çıkabilecek engeller belirlenmelidir. Projeler, yerel organizasyonların programlarının devamlılığını sağlayabilmesini mümkün kılan pratik stratejiler içermelidir.

- Halk merkezleri gibi yapılarda oluşturulan Danışma Komitelerinin

⁸³ LE ROUX J., Street Children In South Africa - Findings From Interviews On The Background Of Street Children In Pretoria, South Africa, Adolescence, 31(122):423 – 431, Summer 1996

⁸⁴ Ibid.

halkın temsilcisi olduğu konusunda birleşilip, yetkilendirme ve halkın gelişimi konuları gerçekleştirilmelidir.

- Her katılan organizasyon Çocuk Hakları Bildirisi'ni kabul etmeli, çalışmalarını bu prensipler çerçevesine oturtmalıdır.

- Yerel düzeyde, sokak çocuğu ve çalışanlarının güvenliği ve pratikteki etik standartlar sağlanmalıdır.

- Belirli kültürel kurum ve sınırlamaların farkına varılıp herhangi bir önyargıya yer verilmemelidir.

- Sokak çocukları konusunda hizmet veren organizasyonların madde kullanımı, HIV ve diğer önemli sağlık konularında açıkça belirlenmiş politikalarının olması gerekmektedir.

- Odak gruplarında koruyucu müdahaleyi esnek hale getirebilmek için soru sayılarının azaltılması gerekmektedir.

- Araştırmada geçerlilik kontrollerinin, veri toplama araçlarıyla birlikte yapılması gerekmektedir.

- Araştırmada diğer hızlı değerlendirme metodlarının bu projeye uygunluğunun araştırılması gerekmektedir.

- Yerel data organizasyon, analiz ve değerlendirmesi için basit veri toplama formatı geliştirilmelidir.

- Yerel değerlendirmeler için basit, pratik rehberler geliştirilmelidir.

- Katılan organizasyonların, katılan çocukların sayısını arttırması gerekmektedir.

- Çocukların her aşamaya aktif katılımları sağlanmalıdır.

- Madde kullanımı ve korunmasız seks gibi risk faktörü taşıyan konuların önemle vurgulandığı bir yaklaşım olmalıdır.

- Organik uçucuların kullanımının önlenmesi ve müdahaleye özel dikkat harcanmalıdır.

- Henüz madde kullanmaya başlamamış (geri döndürülebilecek) çocukların araştırmanın odağı olması gerekmektedir.

- Müdahaleler, çocukların kendi güçleri ve kaynakları üzerine geliştirilmelidir.

- Çalışmaya katılan çocuklara kimlik kartı çıkarılması, bunun doğurabileceği sonuçların belirlenmesi gerekmektedir.

- Aileden ayrılmanın sebeplerinin incelenmesine önem verilmelidir.

- Çocukların terkettiği ailelerinin güçlendirilmesine çalışılması, dönmek isteyen çocukların dönmesi için yardım sağlanmalıdır. Koruyucu aile, evlat edinme kurumlarının geliştirilmesi ve önem verilmesi planlanmalıdır.

- Sokak Eğitimcilerinin seçimi için gerekli kriterlerin belirlenmesi gerekmektedir.

- Sokak Eğitimcilerinin eğitimi için kullanılacak strateji, kaynak ve rehberlerin belirlenmesi, geliştirilmesi ve test edilmesi önemlidir.

- Çocukları eğitici programlar, mümkünse lokal olarak geliştirilmelidir. Çocukların maksimum katılımı sağlanmalıdır.

- Projenin ikinci aşaması, sokak eğitimcileri ve diğer çalışanların eğitimine eğilmelidir.

- Organizasyonlar, sokak eğitimcilerinin güvenliğinin sağlanması için fırsat geliştirmelidir.

Bu programda en çok önemsenen konulardan birisi de çocuklarda yeterlilik ve başa çıkma kavramının geliştirilmesidir. Bu çalışma için yeterlilik ve başa çıkma vurgulanmakta ve çevresel, sosyal ve kültürel değişkenleri de içine alacak şekilde çalışma yürütülmektedir. Aynı zamanda, kullanılan ilacın fiziksel özellikleriyle kullanıcıyla olan etkileşimini de göz önüne almanın önemi vurgulanmaktadır.

Özetle madde bağımlılığı sokak çocuklarının en önemli problemlerinden birisidir. Bu problemin aşılabilmesi güçlü bir rehabilitasyon programını gerektirmektedir. Özellikle uçucu madde kullanımı sokak çocuklarının neredeyse tümünde görülen bir davranıştır. Bu maddelerin çok rahatlıkla sağlanabilmesi problemin çözümünü güçleştiren boyuttur. Madde bağımlılığından kurtulma çalışmaları çok yönlü ve uzun süreye yayılmış çalışmalardır.

3.4. ALTERNATİF MODELLER

Sokak çocuklarının rehabilitasyonuna yönelik programları sınıfladığımızda üç temel grupta projelerin yer aldığı görülmektedir.

- Bir merkezin kurularak hizmet verilmesini öngören merkez ağırlıklı projeler
- Sokakta çocuklara ulaşarak gerçekleştirilen sokak projeleri
- Kişileri bilgilendirmeyi, konu hakkında bilinçlendirmeyi hedefleyen toplum hedefli projeler

3.4.1. MERKEZ TEMELLİ HİZMETLER

Kurum bakımı vermeyi hedefleyen, çocuklara sürekli hizmet sağlamak amacıyla kurulan yerlerdir. Başka şekilde de organize edilen yapılar da vardır. Örneğin gündüzlü bakım merkezleri ya da başka geçici kalacak yerler ya da sıcak yemek sağlayarak, danışmanlık ve ilk yardım sağlamayı hedefleyen merkezler olabilmektedir.

Kurumlar ebeveynlerin, ailelerin ve toplumun sağlayacağı potansiyel desteğin kullanılmamasına neden olur, ayrıca bu yerler pahalıdır. Bu gibi sebeplerden ötürü merkez temelli çalışmalar 1980'lerin sonundan itibaren toplum temelli girişimlere doğru kaymıştır.

3.4.2. SOKAK TEMELLİ HİZMETLER

Sokaktaki çocuklarla çalışmak amacıyla, problemlerini belirlemek ve çözüm bulmak için çocukların buldukları yerlere yani sokaklara giderek çalışmayı hedefleyen projelerdir. Dünyadaki tüm bu alanda yapılan çalışmalar giderek toplum ve sokak temelli müdahalelere doğru bir evrimle vardır. Bu çalışmalar daha ziyade hızlı nüfus artışı, konut sorunu ve bakmakla yükümlü olan kurumların yeterince güvenilir olmayışı gibi sorunlara cevap olabilecek önleyici programlardır.

3.4.3. TOPLUM TEMELLİ HİZMETLER

Toplum temelli çalışmalar uzun dönemde yararlı sonuçlar verebilmektedir. Bu çalışmaların önemi sokaktaki çocukların büyük bir çoğunluğunun dönebilecekleri bir aileleri ve evleri olduğu tespiti yapıldıktan sonra, ailelerin ve toplumun dezavantajlarının giderilmesi nok-

tasında çok daha iyi anlaşılmıştır. Bu programlar şehirdeki yoksul kesimin kendi durumlarının pek çok yönü ile ilgilenebilme kapasitelerini vurgulamıştır.

Özellikle güç durumda olan çocukların acil ihtiyaçlarını karşılama noktasında hem kısa vadeli hem de uzun vadeli programlar gerekmektedir. Örneğin, sokak çocuklarına yaşayacakları bir yer sağlamanın, eğitim, geçim ve destek sağlanmadan fazla bir fayda sağlamayacağı görülmüştür. Yaklaşımların her türlü düzeye hitap etmesi ve entegre olması gerekmektedir. Çocuğun durumunun yasal, sosyal ve pratik yönlerine birlikte değerlendirilerek cevap verilmelidir. Bunu yapabilmek için de “Şehir Temel Hizmet Programları” geliştirilmiştir. Bu programların temel özellikleri;

- Programlara bütün kuruluşların birlikte odaklanması, multi-kurumsal yaklaşımlar
- Hizmetlerin merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru kayması
- Toplumsal hareketliliklerin göz önünde bulundurulması
- Sürekliliğin ve kurumsallaşmanın sağlanması

3.4.4. İTALYA ÖRNEĞİ

İtalya’da uygulanan projelere baktığımızda şu örneklerin sokak çalışmalarında uygulandığı görülmektedir;

3.4.4.1. “Spanish Quarter” Birliği

Birlik, bir gençlik merkezi kurmuştur ve çok çeşitli projeler gerçekleştirmiştir. Merkeze her gün ailelerinde sorunları olan yüzlerce genç ve çocuk gelmektedir. Aynı derecede yoksul fakat ailelerinde sorunları olmayan çocukların da gelmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Merkezin programları çocuklara kendilerine güven ve beceri kazandırmayı ve diğer çocuklarla ve ilgili yetişkinlerle bir arada olma keyfini yaşatmayı amaçlamaktadır. Gerçekleştirilen projeler arasında 162 işsiz genci eğitmek için devletten finansman sağlamak yer almaktadır.⁸⁵

⁸⁵ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

3.4.4.2. “Kayıp Okul Yıllarını Kazanma” Projesi

Yüksek risk bölgelerinde dezavantajlı konumdaki öğrencilere okullar da yardımcı olmaktadır. Özel olarak eğitilmiş personel yardımıyla okullarda yeniliklerin gerçekleştirilmesi ve çocuklarının eğitimi ile ilgilenmelerini sağlamak için aileler ile yakın bağlar kurmak temel amaçtır.

3.4.4.3. “Ragazzi Ancora” Projesi

Bu projenin amacı çocuk suçluluğunu önlemektir. Bunun için çocuklara sosyal faaliyetler, aynı zamanda mesleki eğitim ve oryantasyon sunmaktadır. Proje boş zaman, okul, aile ve müdahale ve destek ve az da olsa ciddi boyutlarda ailesiyle problemi olan çocuklara iş eğitimi ve yerleştirme faaliyetlerinin entegrasyonunu sağlamaktadır.⁸⁶

3.4.4.4. “Çocuk Projesi”

Çocuk projesinde geniş kapsamlı çalışmalar planlanmıştır. Sosyal hizmetler ve sağlık bölümleri arasında işbirliği oluşturarak ortak çalışmalar üretmek bunlardan birisidir. İstismar edilmiş çocuklar ve aileleri için barınak; alo çocuk istismarı hattı; halkı bilgilendirme programları; bazı eski kreşlerin rehabilitasyonunun ve personelinin sağlanması proje kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler arasındadır.

3.4.4.5. “Madde Kullanımının Önlenmesi ve Tedavisi” Projesi

Bu projede sokak çocuklarına yönelik projelere entegre olarak hizmet alanının büyütülmesi, özel olarak iyileşme programlarını amaçlayan koordine edilmiş hizmetleri organize etmek, çocuk sağlığı ve sağlık eğitimi, okul ve mesleki bilgisi üzerine bilgi kampanyaları düzenlemek bulunmaktadır.

Örnek vermek gerekirse; halk sağlığı merkezleri ile belediye, sosyal hizmetler ile halk sağlığı çalışanlarının koruyucu bakım, özürülüler, aile sağlığı merkezleri ve madde bağımlılığı konusunda birlikte çalışma yürütmektedirler. Okul alanında, belediye ve taşra eğitim ofisleri bütün sınıfı ya da tek tek öğrencileri ilgilendiren eğitim projelerinde yakın işbirliği içinde çalışmaktadırlar. Belediye ve çocuk mahkemesi sistemi

⁸⁶ İbid.

ile birlikte yürütülen programlar ispatlanmamış ancak çocuğa yöneltilen suçların araştırılması, çocuklar için ev-temelli destek ya da koruyucu bakım sağlanması üzerine yargıçlar ve uzman sosyal hizmet ekipleri el ele vererek çalışmalar yürütmektedirler.

Bu işbirliği projeleri içinde başarıyla yürütülen programlara örnek olarak ADM verilebilir.

3.4.4.6. “ADM – Çocuklar İçin Ev Temelli Yardım” Projesi

ADM kriz yaşayan çocuklar ve aileleri için ev-temelli bir yardım sağlamaktadır. Amaç; ailenin bozulmasını önlemek ve ailede hala mevcut olan bağıllık potansiyelini geliştirerek çocukların aileleri ile birlikte kalmalarını sağlamaktır. Proje, çekirdek aileyi hedefleyen esnek bireysel müdahaleler yoluyla yürütülmektedir. Bu müdahalelerde görev alanlar sosyal hizmet uzmanları, devlet sektöründen uzman personel ve özel sektörden danışmanlar ve eğitimcilerdir.⁸⁷

Projenin üstün özelliklerinden bazıları şunlardır:

- Her olaya ihtiyaçları, kaynakları ve çocuğun ve ailenin istekliliğini temel alarak kişi bazında yaklaşması.
- Ayrı ayrı her olaya yaklaşmadaki esnekliği ve uyumluluğu.
- Destek kaynağı olarak çocuğun kendi evini kullanması.
- Çocuğun yaşadığı zorluklara geleneksel otorite figürlerinin müdahalesi olmadan ulaşması.
- Aile yaklaşımlarında tipik refah ve terapi yaklaşımlarından farklı bir çalışma metodu kullanması.
- Merkezi çalışma stratejisi olarak çocuğun yaşadığı güçlükler ve ailenin sorunları arasındaki korelasyonu temel olması
- Bir yardım modeli kullanma yerine aile ile devamlı ilişki içinde olması.
- Özel sektörden ve devlet sosyal hizmetleri ile olan koordinasyondan yararlanılması.

⁸⁷HUTZ C.S. and KOLLER S.H., Methodological And Ethical Issues In Research With Street Children, New Child Adol. Dev., pp.85, 59-70, Fall 1999

- “Ev” kavramının daha geniş sosyal çevreyi içine alacak şekilde genişletilmesi.

- Küçük ADM ekibini yönetenler, danışmanlar ve zaman zaman psikologlar gibi diğer profesyonellerin de dâhil olduğu sosyal hizmet uzmanının rolüne ilişkin yeni yaklaşımlara sahip olması

Proje, ciddi problemlerin önlenmesinde ön ayak olmakla çocuğun kurumlara yerleştirilmesine etkili bir alternatiftir. ADM, geçici güçlüklerle baş etme, zarar veren ilişkileri ve tutumları değiştirme ve çocuğun daha çok özerklik kazanabilmesi ve doyurucu ilişkilere ulaşabilmesi için gerekli mekanizmalara sahiptir.

İtalya’da uygulanan ADM Projesi ile birlikte merkezi çalışma modelinden uzaklaşma eğilimleri, hizmetlerin bürokratizasyondan uzaklaşması ve sosyal konulara ilgili kuruluşların sayılarının artması sosyal hizmet alanlarında yapılan çalışmalarda değişimin yolunu açmıştır. Bu projeye;

- Yeni projelerde çocuk ve gençlere daha fazla yer verilmiş
- Bu alanda daha fazla araştırma yapılmaya başlanmış
- Amaç ve kaynaklara ilişkin olarak daha etkili kararlar alınmaya ve bu doğrultuda organizasyonlar yapılmaya başlanmış
- Programların ayrı ayrı her soruna ve kaynaklara göre düzenlenmesi yoluna gidilmiştir.

Programların sosyal yararlar açısından değerlendirilmesinde mevcut insan kaynaklarının (devlet sektörü, hükümet dışı organizasyonlar, gönüllü gruplar) koordinasyonunun ve desteğinin daha da gelişmesine bakılmaktadır.

İtalya örnekleri dışında dünyada uygulanan pek çok farklı sokak çocukları ile ilgili projeler vardır.

3.4.5. OLONGAPO ÖRNEĞİ

Bu proje Filipinlerde yürütülen üniversite ve devlet kuruluşlarının işbirliğine dayalı bir projedir. UNICEF’in desteklediği bu projede ön-

celikle sağlık hizmeti verilmesi hedeflenmiştir.⁸⁸ 1983 yılında başlayan bu projenin en önemli taraflarından birisini Columbia Üniversitesi oluşturmuştur.

Sağlık uygulamaları temel amaç olduğu için Şehirde Sağlık müdürlüğü ile ilişkiye geçilmiş ve görüşmeler sonunda sağlık müdürlüğü ile ortak noktada buluşulmuştur; onların da yeni bir sağlık bakımı programı başlatıyor olmalarının bunda büyük katkısı olmuştur.

Toplumu organize etme ve gönüllüleri eğitime: Toplum gönüllülerini üniversitenin eğitmesine karar verilmiş ve uygulamaya konmuştur. 20 kadar aileden temsilci seçilmesi için tespit yapılarak bunların içlerinden toplum gelişim komitesine gönüllü temsilciler seçilmiştir. Bu komite, kendi içinde alt komiteler kurmuştur (sağlık, beslenme vb.). Gönüllüler rollerine ilişkin beceriler kazanmanın yanı sıra şehirdeki yoksulluğun nedenlerini anlayabilecek bir bakış açısı elde etmişlerdir. İlk çalışmalar başladığında toplum liderlerinin radikal pozisyonlar almasından korkulmaktaydı. Bu, valiye programda aktif olarak yer verilerek ve hükümetin yoksul bölgelerde yaşayan kişilerin problemlerini dinlemesini sağlayarak ortadan kaldırılmıştır.

Sivil toplum kuruluşları, toplum liderleri ve Belediye çalışanları ile yakın bağlar sağlamak bu projenin başarısı için çok önemli idi. Bu yüzden Şehir Temel Hizmet Programının yönetiminin UNICEF tarafından valiliğe verilmesiyle proje liderleri anahtar niteliğindeki, hükümet görevlilerine özellikle valiye rahatlıkla ulaşma şansını yakalamışlardır. Vali projenin toplantılarına davet edilmiştir.

Olongapo projesi, sokaklardaki çocukların büyük bir kısmının ailelerine yardım eden çalışan çocuklar olduğunu ortaya koymuştur. Bunların içinden sadece küçük bir grup evlerinden ayrıydı. Bunların polislerle problemleri oluyor, taciz ediliyorlar ve sömürülüyorlardı. Suç işleyen çocuklar ya ailelerine geri veriliyorlar ya da kurumlara yerleştiriliyorlardı.

1985'te UNICEF tarafından davet edilen bu konuyla ilgili ve bu alanda çalışan anahtar konumundaki Filipinli uzmanlar sokak çocukla-

⁸⁸ BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

rı programının entegre bir yaklaşıma sahip olması konusunda hemfikir olmuşlardır. Marcos Rejiminin sonu ile güçlü bir sosyal bilince sahip yeni vali, sokak çocukları için programlar geliştirmesi için bir sokak eğitimcisi görevlendirdi. Bu eğitimci aynı zamanda sokak çocuklarını faaliyet gruplarına göre organize etmiştir.

Columbian Üniversitesi emekli profesörleri yeni bir bölüm kurarak, özellikle sokak çocukları konusuna eğilmişlerdir. Bölümde, bu konuyla ilgili olarak toplum ve gönüllü eğitimi programları da düzenlemektedir.

Bu programın en büyük başarısı toplumun ve çocukların programı ciddiyetle ele almalarıdır. Program, toplum, hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içerisinde neler yapabileceklerini göstermiştir. Çocukların kendisi de toplumda destek grupları oluşturarak programa katkıda bulunmuştur.

3.4.6. DAVAO ÖRNEĞİ

Burada da Şehir Temel Hizmet Programı, Olongapo'daki gibi bir başlangıç yapmıştır. Bir hükümet dışı organizasyon, akademik bir kurumda toplum düzeyinde çalışmıştır. Davao Tıp Fakültesi Vakfının Birincil Sağlık Bakımı Enstitüsü (PHC) bu programları yürütmüştür. PHC'nin toplum organizatörleri alana inerek bu bölgelerde toplumun içinde yaşayarak toplumu problemlerinden söz etmeye teşvik etmiştir. Böylece, bunlara durum saptama çalışmalarında yer vermek mümkün olacaktı. Böylelikle de sağlıklı bir hareket planı çıkarmak mümkün olmuştur.

Projede ilk olarak sorumluluğu üstlenecek ilgili devlet kuruluşları belirlenmiştir. Davao'da Olongapo'daki gibi bu projede de en büyük mülki amir Vali'den büyük destek gelmiştir. Bütçe, bürokrasi gibi çeşitli problemlere rağmen toplum merkezi amacına ulaşmıştır.

Şiddeti azaltmaya çalışmak: Davao'da merkezlerdeki çocukların durumunu iyileştirme temel amaçtır. Alternatif eğitim programları oluşturulmuş ve çocukların istediği zaman uğrayabileceği merkezler kurulmuştur. Bu projedeki bir başka hedef polisin çocukları tacizi ve uyguladığı şiddeti önleme çalışmalarıdır. Ayrıca silahlı çatışma kurbanı olan çocuklara yardımcı olabilmek de amaçlardan biriydi.

3.4.7. METRO MANİLA ÖRNEĞİ

Metro. Manila’da sokak çocukları için bir proje uygulanmıştır. Bu proje sivil toplum kuruluşları ve devletin ortak çalışmasıdır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi (NGO’s): Ulusal Filipin Sosyal Gelişim Komitesi (National Council of Social Dev. Foundation of the Phil. (NCSDD)), UNICEF’in desteği ile destekleyici rolünü ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimi rolünü genişletmiştir. Bu kuruluş eğitim, araştırma desteği, teknik yardım ve küçük bütçeler sağlamıştır. Ulusal Filipin sosyal gelişim komitesi ile bağlantılı bazı sivil toplum kuruluşları, bunları toplum düzeyinde tekrarlamıştır.⁸⁹

Sokak çocuklarıyla ilgili çalışmalarda kuruluşların kapasiteleri çok çeşitlilik göstermektedir. Ulusal Filipin sosyal gelişim komitesinin sokak çocuklarına hizmet götüren yeni organizasyonlara karşı liberal bir tutumu vardır. Ancak çocuk odaklı sivil toplum kuruluşlarının sayısı arttıkça Ulusal Filipin sosyal gelişim ağı merkeziliğini yitirmiştir. Diğer şehirlerde olduğu gibi Manila’da da Ulusal Filipin sosyal gelişim ağına bağlı olmayan başka sivil toplum kuruluşlarının toplum -temelli organizasyonlar vardır.

Ulusal Filipin Sosyal Gelişim Ağı sokak çocukları ve ailelerine yardım edebilme ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesini arttırabilmesi için hükümete destek olmuştur. Ulusal düzeyde ve Metro Manila’daki yerel kuruluşlar düzeyinde işbirliği yapılmıştır. Çalışma Bakanlığının yanı sıra, Sağlık ve Eğitim Bakanlığı ile de ortak çalışma yürütülmüştür.

Sokak çocukları için iki şekilde çalışma yürütülmüştü. Sokak çocuklarıyla çalışan dört sivil toplum kuruluşu, çalıştıkları toplum içinden bir bölge seçiyorlardı. Daha sonra, yaşadıkları yer, sağlık, çevresel sanitasyon ve toplumun yükseltilmesi için eğitim gibi sokak çocukları programlarında yer verilmemiş olan konular için birleşmiş milletler fonları tahsis ediliyordu. Sokak çocuklarını belirlediklerinde NCSDD, sokak çocukları ağı destek oluşturma, eğitim ve diğer teknik desteği sağlamak için yardıma gelmekteydi.

⁸⁹BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy,1992

Gönüllülerin eğitimi ve desteklenmesi: Gönüllüler eğitildikten sonra sürekli olarak profesyonel olarak çalışanlardan tam destek görmekteydiler ve bu kişiler daha sonra başka kaynakları kendi başlarına organize etmekteydiler. 1986–1990 UNICEF raporunda Metro Manila'daki sokak çocukları programları risk altındaki 60.000 çocuktan 16.000'ine ulaşıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle daha fazla sivil toplum kuruluşuna ve daha çok toplum temelli programa ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Metropolitan Bir Yaklaşım: Metro Cebu ve Metro Davao'da olduğu kadar Metro Manila'da da (UNICEF ve Hükümete göre) çok sık göç eden şehirde yaşayan yoksulların ihtiyaçlarına cevap vermek için hizmetlerin iyileştirilmesi ve başvuru sistemlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Metro Manila'da bir problem sokak çocukları programı yoluyla ana gelişim planlamasına entegre edilebilecek bir Bölgesel Gelişim Konseyinin olmayışıdır. Yakın zamandaki bir UNICEF ve hükümet raporu en büyük (şehirde yaşayan) yoksul popülasyonuna sahip Manila'nın özel bir şehir bölgesi olarak yaklaşmaktadır

3.4.8. HİNDİSTAN ÖRNEĞİ

Hindistan'da toplum temelli, yerel ve merkezi yönetimlerin geliştirmiş olduğu projelerin kapsamlı bir biçimde geliştirilmeye ve uygulama konmaya başlanmadan önce itici güç niteliğinde Hindistan Hükümeti ve UNICEF arasında 1984'te bir anlaşmaya varılmıştır. Buna göre şehirde yaşayan yoksullara ve çocuklarına ulaşmak için gereken yaklaşım ve operasyonel elemanlar şunlardı:

- Bu programı başarılı kılmak için UNICEF ve hükümet tarafından kabul edilen iki beş yıllık planın minimum planlama perspektifi.

- Bu program için bölgelerin seçimi yoksulluk ve şehirleşme düzeyine göre yapılacaktı.

- Devlet ya da belediyelerin ve UNICEF'in katkılarına uyması için merkezi hükümetin uzlaşması gerekiyordu.

- Toplum ile bağlantının devam ettirilmesi ve daha adaletli bir toplum katılımı için gönüllülerle birlikte tam gün toplum organizatörlerinin bulunması.

- Toplumun katılımı kendine güven ve kendi ayakları üzerinde durmayı teşvik eden bir eğitim süreci olarak kabul edildi.

- Bölgeler (district) planlama ünitelerini oluşturacaktı. Bu da merkezi hükümetin şehir planlarını onaylama gereğini ortadan kaldırıyor-du.

- Çok düzeyli savunma: Devlet görevlileri için stratejiyi tanıtmak ve eyaletlerin benzer atölye çalışmaları düzenlemelerini teşvik etmek için Şehir Temel Hizmetleri konferansı verilmesine karar verilir.

1990'da çoğu proje şehirlerinde toplum düzeyinde bir altyapı oluşturulmuştur. Bu program, şehirde yaşayan yoksul çocuklar ve kadınlar için dört ana sorunun altını çizmiştir: Kötü beslenme; ishal; düşük aile geliri ve eğitim düzeyinin düşük olması.

- Sağlık ve Beslenme: Çalışma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Refah Bakanlığı'nın yakın işbirliği ile kapsamlı bir çocuk hayatta kalma ve gelişimi paketi geliştirilmiştir. Pakette aşılama, beslenmede alışkanlıklarının iyileştirilmesi, büyümenin izlenmesi, ishal konusunda yapılması gerekenler ve sağlık ve beslenme eğitimi yer almaktadır.

- Su Temini ve Sağlık Şartlarının Geliştirilmesi: Çocuk hastalıkları ve ölümünün önüne geçilebilmesi için program bölgesel otoritelerin yoksul bölgelere içme suyu sağlamalarına yardımcı olmuştur.

- Kadınlar ve Çocuklar İçin Öğrenme Fırsatları: Cehalet, sağlık sorunları ve yoksulluk çemberini kırmak için esnek öğrenme fırsatları organize edilmiştir. Gündüz-bakım ve okul öncesi merkezleri de kurulmuştur.

- Kadınların Gelir Elde Etmesi: Kadınların mesleki eğitim, beceri gelişimi, küçük çaplı işletmeler kurabilmeleri için kredi sağlama vb. daha erişilebilir kılmak için çalışmalar yapılmıştır.

- Kapasite Geliştirme ve katılım: Çocuklar ve kadınlar odak noktasını oluşturmak üzere kenar mahallelerde kendi ayakları üzerinde durabilme, dayanışma ve sorumluluk duygusunun getirdiği katılım gibi konular üzerinde durulmaktadır.

3.4.8.1 Politikalar Ve Programlar

Sokak çocukları ve çalışan çocuklar üzerine sağlıklı verileri bulunmadığından hükümet ve bazı sivil toplum kuruluşları bu çocuklar için sağlıklı çözümler üretememişlerdir.

1986'da çocuk ve gençlere yönelik Adalet Hareketi, ihmal edilmiş çocuklar ve çocuk suçlular için yeni bir yasama çerçevesi hazırlamıştır; örneğin bu yasa, çocukların yetişkin mahkemelerinde ve polis istasyonlarında alıkonulmasını yasaklamaktadır. Yine aynı yıl, çocuk ve gençler için sosyal uyum bozukluklarını önleme ve kontrol etme projesi başlatılmıştır. Buna göre, çocuk ve gençler için Adalet Hareketi altında belirlenen kurumlar oluşturulacak; hizmetler güncelleştirilecek; personel eğitilecek ve gönüllü hizmetlere yardım edilecektir.

3.4.8.2. Çocuk İşçiliği

1986'daki Çocuk İşçiliği Hareketi 15 yaşın altındaki çocukların tehlikeli işlerde çalışmalarını yasaklamış ve çalışma saatlerine sınırlar koymuştur. Bu hareket kamuoyunda çok tartışılmış ve yoğun muhalefetle karşılaşmıştır. 1987'de hükümet Çocuk İşçiliği üzerine ulusal bir politika ortaya koymuştur. Bu politika genel olarak üç bölümde incelenebilir:

- Çocukların çalışmasıyla ilgili kanunların etkili şekilde uygulanması.
- Çocuklarını işe değil de okula gönderebilsinler diye ailelerin içinde buldukları sosyo-ekonomik şartları iyileştirmeye yönelik programlar.
- Çocuk işçiliğinin ağırlıklı olduğu endüstriler ve alanlar üzerine programlar.

3.4.8.3. Eğitim

Eğitim üzerine Yeni Ulusal Politika (1986) erken çocuk bakımı ve eğitimine ağırlık vermektedir. Eğitimdeki başarıyı yükseltmek için çeşitli ulusal programlar geliştirilmiştir:

- Entegre Çocuk Gelişimi Hizmetleri: Erken çocuk eğitimi merkezleri ve okulları açılmıştır. Bazı gönüllüler ise dezavantajlı konumdaki gruplara yönelmiştir.

- Karatahta Operasyonu: İlköğretim olanaklarını arttırma üzerinde yoğunlaşmıştır.

- Formel Olmayan Eğitim Projeleri: Okuldan ayrılanlar, çalışan çocuklar ve bütün gün okula gidemeyen kız çocukları için formel eğitime alternatif sağlar.

- Öğretmenlerin yetkinliğini arttırmak için programlar uygulanmaktadır.

- Ulusal Yetişkin Eğitimi Programı: 15 ve 35 yaş arasındakilerin işlevsel okur-yazarlığı ile ilgilenir; sosyal yönden gelişmeleri durur; böylece çocuğun eğitiminin değeri konusunda anne-babanın tutumlarını etkilemeyi amaçlar.

3.4.8.4. Sağlık Bakımı

Sağlık Bakımı noktasında hükümet tarafından bazı projeler oluşturulmuştur. Bu projelerden bazıları şunlardır;

- Şehir Kesiminde Aile Refahı ve Birincil Sağlık Bakımı Hizmetlerinin Yeniden Organizasyonu: Bu faaliyetler nüfusun en azından %40'ının yaşadığı kenar mahallelerde yürütülmektedir.

- Entegre Çocuk Gelişimi Hizmetleri Programı: Bu, çocukların olduğu kadar annelerin de, örneğin, beslenme ve sağlık statüsünü geliştirmeye yöneliktir. Programda aşı, sağlık kontrolleri, sevk hizmetleri, beslenme takviyesi, kadınlar için sağlık gelişimi ve çocuklar için okul öncesi eğitim yer alır. Çocuk hastalıklarıyla savaşmak için büyük bir ulusal aşı programı, okul öncesi eğitim için beslenme takviyesi, oral rehidrasyon terapisi ishalle mücadeleye yönelik için ulusal bir program, anne ve çocuğa ilişkin sağlık bakımını kapsayan multimedya kampanyaları yine bu program içerisinde yer alır.

- Erken Hamilelik: Bu konuda sınırlı sayıda proje vardır. Ancak, sağlık ve eğitim sektöründe yürütülen programlar (Ulusal Yetişkin Eğitimi Programı ve Entegre Çocuk Gelişimi Hizmetleri) bu konulara daha çok eğilmekteirler.

3.4.8.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri (STK'lar)

Özellikle güç durumdaki çocuklar için hükümet dışı organizasyonların yeni yaklaşımlarının başlıcaları şunlardır:

- Mobil (hareket halinde) Kreşler: Pek çok büyük şehirdeki inşaat işçilerinin çocuklarına gündüz bakım, eğitim ve beslenme gibi çeşitli hizmetler sağlar.

- Don Bosco Projesi: Sokak çocuklarını ve evi olmayan çalışan çocukları hedefler. Bu projenin çalışmalarına verilebilecek bir örnek; sokakta çalışan yaklaşık 1.500 çocuğun en acil ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ayrıca 25–30.000 sokak çocuğu ile de bağlantıları devam etmektedir. Organizasyon temelde çocuklarla çalıştıkları ve yaşadıkları yerde temas kurmak; onlarla kişisel olarak ilgilenmek ve takiplerini yapmak; mümkün olduğunda aileleriyle tekrar bir araya gelmelerini sağlamak; onlara danışmanlık vermek; hayatlarını planlamalarını ve becerilerini geliştirmelerini olanaklı kılmak ve sokak çocuklarının ve gençlerin gençlik programlarıyla bağlantılarını sağlamayı amaçlar.

- Sevgi Sığınağı, Bombay: Evden kaçan ve yoksul çocuklara barınak sağlamaktadır. Küçük yaştaki çocuklar okula giderler ve diğerlerine de mesleki ve teknik eğitim verilir. Çocuklar, mümkün olduğunca aileleri ile bir araya getirilmeye çalışılır. Bu gerçekleştiğinde danışmanlık sağlanır ve durum takip edilir.

- İncinebilir Çocuklar İçin Koordinasyon Komitesi, Bombay: Programları 800–1000 çocuğa erişen organizasyonların koalisyonudur. Örgütlenme, sevk ve kolektif fon oluşturma ile bu çocukların hayatlarında geniş etkiler meydana getirilebilmiştir.

- Sivil Toplum Kuruluşları Forumu: Bu projenin amaçlarından biri çocukların durumunu daha çok gözler önüne sermek ve bu çocukların sorunlarının yeniden tanımlanmasıydı. Ayrıca bu yeniden tanımın gerekliliği konusunda medyayı ve politikacıları ikna etmek gereksinimi vardı. Yenilikler getiren bir program olsa da az sayıda çocuğa erişebiliyordu. Ayrıca, sorunun diğer bir boyutu da bir yandan risk altındaki çocuklara erişirken daha önleyici bir yaklaşımın nasıl uygulanabileceği idi. Daha etkili bir önleyici program Şehir Temel Hizmetleri gibi entegre bir programdı.

- Şehir Temel Hizmetleri Programı: Yukarıdan – aşağıya yaklaşımların tersine, bu program Hindistan’da kenar mahallelerde oturan çocukların sorunlarına toplumda yoğunlaşan bir çerçeveden cevap veri-

yordu. Pahalı altyapılar inşa ederek şehirdeki ortamın standartlarını arttırmak gibi bir uygulamanın aksine, bu yaklaşım şehirde yaşayan yoksulların ihtiyaçlarına en birinci önceliği vermektedir.

Kenar mahallelerde yaşayanların sağlık, eğitim, su ve sağlık hizmetlerinin üretilmesi için enerjilerini harekete geçirmelerine dayanıyordu. Şehir temel hizmetleri programın başlıca rolü daima hükümet hizmetlerinin belli mahrumiyet bölgelerinde toplanmasını sağlamaktı. Aynı zamanda da yoksul bölgelerde yaşayanların en acil problemlerine yeni yaklaşımlar formüle etmelerinde aktif katılımları üzerinde de duruluyordu. Bu programın yetkilileri bir katalizör konumunda idiler; bir yandan bürokratlara söz konusu durumu anlatmakta, öte yandan da akademik kurumların, sivil toplum kuruluşlarının ve medyanın desteğini almaktaydılar.

3.4.8.6. Haydarabad Projesi

Hükümetin şehirdeki yoksul bölgeler ile çalışmasını sağlamak prensibine dayalı bir projedir.

Haydarabad'da hükümet ve sivil toplumun işbirliğine dayalı başarılı bir model geliştirilir. Bu model daha sonra Andra Pradeş ve Orissa'daki diğer şehir toplumu gelişimi projelerinde kullanılmaktadır. Bu proje mal ve hizmetlerin sağlanmasının kendi içinde yeterli olmadığı varsayımına dayanmaktadır; insanlar bir programı kendilerinin olarak algılamadıkça malzemeler kötü kullanılacak, göz ardı edilecek ya da çalınacak ve hizmetler de uygun şekilde yerine getirilmeyeceklerdir. Haydarabad projesinin başarısı kişilere projenin kendilerinin olduğu mesajının aktarılmasından kaynaklanmaktadır.

Haydarabad toplum projesinin faaliyetleri arasında evlerin koşullarının iyileştirilmesi, çocuk bakımı, gençlik klüpleri ve kadın grupları, eğitim programları ve beslenme programları yer almaktadır. Bu proje klasik toplum gelişim projesinin fazla masraf gerektirmeden sosyal hizmet sağlamada gayet etkili olabileceğini göstermiştir. Bu, özellikle etkili katalizörler (toplum organizatörleri ve sivil toplum kuruluşları) için içinde olduğunda söz konusudur. Projenin en önemli başarısı şehirde yaşayan yoksulların bir dert değil de yaşadıkları yerde önemli işlevler gerçekleştiren meşru vatandaşlar olduklarını ortaya koymasıdır.

Şehir Temel Hizmet Programı ve Şehir Toplum Gelişimi Projelerinin yayılması şöyle gerçekleşmiştir: Bu projeler yavaş yavaş diğer şehirlerde de uygulamaya konulmuştur. Sonuçta her şehre ilişkin çeşitli sorunlar (örneğin, yönetime ilişkin sorunlar) ve dersler ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır;

- Şehirdeki katılımcı yaklaşımlar kırsal kesimdeki kadar etkiliydi.
- Şehir ve semt düzeyinde proje planlamasında sorumluluğun bir merkezde toplanmaması gerekliydi.
- Hükümetin bütün düzeylerde işin içine katılması sağlanmalıydı.
- Büyük miktarlarda para ödenmesine karşı bürokratik eğilimler katılımcı stratejileri engellemiştir.
- İyi planlanmış ve zamanlaması iyi yapılmış ödemeler çok daha etkiliydi.

Toplumu harekete geçirmeye yönelik Şehir Temel Hizmet Programı ve Şehir Toplum Gelişimi Projelerini aynı zamanda şunları da temin etmiş olmalıydı:

- Daha tarafsız temsilcilerin katılımı
- Karar mekanizmasında daha çok kadına yer verilmesi

Özetle dünyada farklı bölgelerde uygulanan sokak çocukları rehabilitasyon modelleri örneklerle verilerek olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirilmiştir. Çocukların sokaktan kopmaları için sokak çalışmasının çok başarılı bir şekilde yapılması gerekmektedir. İkinci aşamada da merkezlerde çocukların eğitimi meslek edinmeleri için düzenli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çocukların büyük oranda madde kullanıyor olması da uçucu madde bağımlılığının tedavisini ön plan çıkartmaktadır.

II. BÖLÜM

ATÖLYE ÇALIŞMALARI

Kitabın bu bölümünde sempozyumun birinci ve ikinci gününde “Bir Rehabilitasyon Modeli Olarak Meslek Edindirme” ve “Risk Grubu Olarak Sokaktaki Çocuklar; Koruma-Önleme Programları” adları altında yapılan atölye çalışmalarının sonuçlarına yer verilecektir.

Atölye çalışmalarıyla hedeflenen öncelikli olarak sokak çocukları alanında Türkiye ve özellikle de İstanbul ili içerisinde çalışan farklı kurum ve kuruluşlarda çalışan kişilerin bir araya getirilerek, İ.B.B bünyesinde hizmet veren İSMEM projesinin rehabilitasyonu ile ilgili olarak kapsayıcı veriler elde etmektir. İkincil olarak hedeflenen ise; sosyal hizmet zinciri çerçevesinde bilgi, iletişim ve etkileşim ağı oluşturulmasıdır.

Bu amaçla her bir atölye başlığı altında meslek ve çalışılan kurum bağlamında mümkün olduğunca heterojen beş farklı grup oluşturulmuştur. Üç buçuk saat süren atölye çalışmalarında her bir gruptan oturma odalarında sunulan veriler ve kişilerin çalışma deneyimleri ışığında atölye başlıkları çerçevesinde sorunların ve çözümlerin konuşulup sonuç metinlerinin oluşturulması istenmiştir.

Çıkan sonuçlar incelendiğinde her bir grup içerisinde özgün ve farklı sonuçların yanı sıra hemen hemen her grupta tekrarlanan benzer sonuçların olduğu görülecektir.

1. BİRİNCİ ATÖLYE ÇALIŞMASI

“Bir Rehabilitasyon Modeli Olarak Meslek Edindirme”

1. GRUP

Moderatör : Prof. Dr. Sevil ATAÜZ
Hacettepe Üniversitesi

Dr. Mustafa ÇAM
Türkiye Sokak Çocukları Vakfı

Katılımcılar: Remziye ARSLAN ULAŞ
Diyarbakır 75. Yıl ÇOGEM

Cafer ÇATALOLUK
SHÇEK

Nilay YAZICIOĞLU
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü İSMEM

Nurgül ELBAŞI
Hayat Vakfı

Emine ZEYREK
İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi

Cem UYSAL
Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Gülfem GÜROL
Bahçeşehir Üniversitesi

Bürge AKBULUT
UNICEF

Selçuk KIRIMLI
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü

Beytullah EREN
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)

Betül Zeynep TORAMAN

Taksim ÇOGEM

Kasım YAĞMUR

İstanbul Emniyeti Çocuk Şube Müdürlüğü

- Çocuk polisi çocuklarını sokakta çalıştıran aileler ile birebir çalışmaktadır. Ancak yaptırım uygulamakta zorlanmaktadır.
- Sosyal hizmet uzmanlarının bu çocukların rehabilitasyonundaki rolü çok önemlidir. Ancak sayıları yetersizdir.
- Sivil toplum kuruluşlarının önleme hizmetleri konusunda çalışmaları mevcuttur.
- Risk altındaki çocuklara ulaşma ve kurumlar arası koordinasyon konusunda yeterli sistem mevcut değildir.
- Sosyal rehabilitasyon hizmeti sağlayan kurum ve merkezlerin altyapı ve kapasite sorunu vardır. Mekânlar ve personel kapasitesi verilmek istenen hizmete uygun değildir.

2. GRUP

- Moderatörler** : Prof. Dr. Esin KÜNTAY
Mimar Sinan Üniversitesi
Tanzer GEZER
Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği
- Katılımcılar** : Dr. İlkey ÇAPRAZ
İTO
Abdullah KARATAY
SHÇEK
F. Fatih KILIÇARSLAN
Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
Uğur GENÇ
SHÇEK
Saadet AVCI
Hayat Vakfı
Ayhan ÖZDEMİR
SHÇEK
Hüseyin YILDIRIM
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü İSMEM
Murat TUNCA
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü
Erol BOLAT
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)
Mehtap GÜNDOĞDU
İstanbul Emniyeti Çocuk Şube Müdürlüğü

- Konuyla ilgili çalışan Sosyal Çalışma görevlilerinin ciddi bir eğitime ihtiyacı vardır. Ayrıca görevlilerin yıpranmışlık sendromuna yakalanmaması için onlara da psikolojik destek sağlanmalıdır. Gönüllü çalışmalar teşvik edilip, gönüllülere de ciddi eğitimler verilmelidir.

- Çocuğun sokakta barınması suçta itilmesindeki en büyük etkidir. Ayrıca aile içi şiddet ve göç olguları çocuğu sokağa iten önemli faktörlerdir.

- İTO temsilcisinin verdiği durum analizine göre; ulaştırma ve haberleşme, tekstil ve deri sanayi, ahşap ürünleri ve otel ve lokantalarda ara eleman açığı mevcuttur. Söz konusu sektör açıklarını, takip ve buna göre mesleki eğitim verilmemesi önemli bir eksikliklerdir.

- Hala kurum bakımı ve kışla sistemini terk etmemek bir eksikliklerdir. Darülaceze'nin Cep Darülaceze sistemi projesi yani üçer kişilik ev sistemi olumlu bir gelişme olarak gözükmektedir.

- Çocuklar arasında akran dayanışması ve akranlar arası eğitim şarttır. Çocuklarda spora yönelme mevcut, hatta aralarında üstün yeteneğe sahip çocuklar vardır. Yeteneklerin körelmemesi ve Türk Sporuna faydalı olmak adına çeşitli spor kulüpleriyle görüşüp gençlere imkânlar tanınması olumlu olur. Gençler arasında farklı akran gruplarıyla kaynaşma ve dayanışma sağlanmalıdır.

3. GRUP

- Moderatörler** : Prof. Dr. Şeyda AKSEL
Ege Üniversitesi
Doç Dr. Nevzat ALKAN
İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi
- Katılımcılar** : Dr. Mustafa KARAPİLLİ
Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Ayşe ARIMAN
Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği
Mustafa ÇAKIR
SHÇEK
Bahriye KARATAY
SHÇEK
Nazire ÖZTUNALI
Lions 118T
Havva SULA
Hayat Vakfı
Z. Şebnem ERGÜNDÜZ
İstanbul Çocuk Mahkemeleri
Şivan SUCU
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)
Umut KOZAN
İstanbul Emniyeti Çocuk Şube Müdürlüğü
Fehmi AKOĞUL
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)

- Büyük kurumlar ve koğuş sistemi yerine çocukların yaş, zeka, madde kullanımı özelliklerine göre yaşam alanlarının daha küçük birimler halinde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. .

- Çocukların toplumla bütünleştirilmesi için çeşitli yakın kurumlarla (okul, üniversite, spor kulübü gibi) işbirliği ve ortak faaliyetlerde bulunulması çok önemlidir.

- Bu kurumlarda çalışanların hizmet içi eğitim, rehabilitasyon ve süper vizyonlarının yapılması.

- Beceri
- Krize müdahale
- Cinsel eğitim
- Bağımlılık eğitimi
- İlk yardım

- Meslek odaları ile eğitimi verilecek meslekler konusunda fikir alışverişi yapılmalı ve koordinasyon halinde çalışma yapılması.

- Çocukların aile ile iletişimin ve bağlarının geliştirilmesi, aile ziyaretlerinin standart hale getirilmesi gerekmektedir ve ailedeki diğer risk altındaki çocukların tespit edilmesi gerekmektedir.

4. GRUP

- Moderatörler** : Dr. Bülent İLİK
Başkent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serra MÜDERRİSOĞLU
Boğaziçi Üniversitesi
- Katılımcılar** : Prof. Dr. Kerem DOKSAT
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
Hilal ÖZTEL ÇİKORED
Özüm KASAPOĞLU
Bilgi Üniversitesi
Kenan ARSLAN SHÇEK
Salim ÖZPINAR
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)
Derya DENİZ
İstanbul Çocuk Mahkemeleri
Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü

- Nitelik ve nicelik açısından yeterli personel ve bütçe politikası oluşturulmalıdır.
- İSMEM'in ilgili diğer kamu kurumları ve STK'larla çalışma ortamını geliştirmesi gerekmektedir.
- Mesleki kursların belediyenin hizmet alanları ile bağlantılı olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir.
- Çocukların ailelerine ve sosyal çevrelerine yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir.
- Çocuklara yönelik psikolojik destek verilemelidir. (travma sonrası stres bozukluğu, öfke kontrolü ve güven kaybına yönelik destek).

5. GRUP

- Moderatörler** : Prof. Dr. Fazilet AKSU
Adana Sokak Çocukları Derneği
Saim Can BERİTAN
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü
- Katılımcılar** : Doç.Dr. Dursun KIRBAŞ
Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hst.
Doç.Dr. Gökhan ORAL
Türkiye Sokak Çocukları Vakfı
Ufuk GÜRLER
İstanbul Çocuk Mahkemeleri
Cuma DAĞ
SHÇEK
Hüseyin YILDIRIM
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)
Fatih AKTAŞ
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü (İSMEM)
Neylan ZİYALAR
İstanbul Üniversitesi Adli Tıp
Hamdi DEMİREL
İstanbul Çocuk Mahkemeleri
Canan ÖZKESKİN
İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi
Ayşe DİNÇER
Hacettepe Üniversitesi
Erol MERMER
Zeynep EROL
İstanbul Darülaceze Müdürlüğü

- Medyada etik ve konu hakkında bilgi bulunmadığı için bazı yanlış haberler çıkabilmektedir.

- Hizmet sağlayıcı kurumlar (sivil toplum kuruluşları, devlet kurumları, akademik çevreler) arasında bağlantı kurulmamaktadır (işbirliği ağı bulunmamaktadır). Ulusal ortak bir eylem planı yoktur.

- “Sokak çocukları” kavramı sorunu vardır. Bunu yerine başka bir terimi oturtmak gerekmektedir. .

- Konuyla ilgilenen meslek elemanlarının, mesleki yeterliliklerinin yanında kişisel özellikleri ve gönüllülükleri de dikkate alınması gerekmektedir.

- Çocuklar farklı profiller göstermesine rağmen tek bir çözüm modelinin uygulanması doğru değildir.

- Çocukların da dinlenmesi ve olara söz hakkı tanınması gerekmektedir.

- Çocukların durum analizinin yapılmaması da stratejik planlama yaparken sorunlara yol açmaktadır. .

2. İKİNCİ ATÖLYE ÇALIŞMASI

“Risk Grubu Olarak Sokaktaki Çocuklar; Koruma-Önleme Programları”

1. GRUP

- Sosyal rehabilitasyon sürecinde gönüllü velilik yaygınlaştırılmalı ve aileleri yanına döndürülemeyen çocuklar için koruyucu aile ve evlat edinme sistemi güçlendirilmelidir.

- Çocukların kaldıkları merkezlerin çocuklar için cazip hale getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, merkezler kurulmadan önce detaylı bir çalışma planı ve iş akış şeması hazırlanmalı ve personelin performans değerlendirmesi ve sürekliliği esas alınarak bu merkezler için bir süpervizyon sistemi ve düzenli izleme-değerlendirme mekanizması oluşturulmalıdır.

- Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklara ve risk altındaki çocuk ve ailelere hizmet veren tüm kurum ve kuruluşlar arasında il düzeyinde koordinasyonu sağlayacak bir sistem oluşturulmalıdır.

- Risk altındaki çocuk ve ailelere oldukları yerde ulaşılmalıdır. Bu amaçla mahalle gönüllüleri sistemi oluşturulmalı ve muhtarların desteği sağlanmalıdır. Aynı zamanda, bu ailelerin tespiti için sağlık ocakları ile işbirliği yapılmalıdır.

- Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklara hizmet verilmesi konusunda çalışan sivil toplum kuruluşları arasında bir sivil inisiyatif oluşturulmalıdır.

* Katılımcı ve gruplar 1. Atölye çalışmasından farklı olmadığı için isimlerin tekrarlanmasına gerek duyulmamıştır.

2. GRUP

- Öncelik çocuğun ailesi içinde desteklenmesidir. Bu kapsamda risk altında bulunduğu tespit edilen ailelere yönelik verilen aynı nakti yardımların çocuk yararına kullanıldığının denetlenmesi çok önemlidir.

- Kurum bakımı altında bulunan çocukların kurumda uygulamak durumunda oldukları kurallar çocukların katılımıyla kararlaştırılmalı ve akran eğitimlerine ağırlık verilmelidir.

- Risk grubu çocuk ve gençlerin tespit edilerek bildirim ve ilk tedbirlerin alınması için muhtarlar için eğitim verilmesi ve sürece muhtarlıkların da dâhil edilmesi gerekmektedir.

- Alanda çalışanların çok sık değişmemesi için gerekli tedbirlerin alınması göz ardı edilmemelidir. Personelin tükenmişlik sendromuna karşı periyodik olarak destek alması gerekir. Servis içi eğitimi verilmelidir. Özellikle de karşılaştıkları sorunlarla baş etme yöntemlerinin öğretilmesi çok önemlidir.

- Temel eğitimin içinde çocuk ve gençlere yaş düzeyine göre analık-babalık eğitimi, cinsellik eğitimi, çocuk hakları eğitimleri ve istismardan kendilerini koruma yöntemleri eğitimlerinin verilmesi ile eğitimciler ve ailelere yönelik pozitif disiplin yöntemlerinin öğretilmesi önemlidir.

3. GRUP

- Su ve elektrik faturalarının altına çocuklarla ilgili tanıtıcı ibareler koymak iyi bir örnek olabilir.

- Medya aracılığı ile halkın duyarlılığının arttırılması, yargıların olumlu yönde geliştirilmesi gerekmektedir. (sinema, tiyatro ve görsel sanatlarda konunun işlenmesi)

- Risk altındaki ailelere özellikle annelere aşağıdaki konularda eğitim verilmesi önemlidir.

- Okuma yazma
- Üreme sağlığı ve doğum kontrol
- Aile içi şiddet
- İletişim
- Cinsel eğitim
- Sokakta çalışan çocuklarla ilgili risklerin anlatılması.

- Risk altındaki ailelerin yoğun bulunduğu bölgelerde okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması gerekir.

- Madde bağımlılığı tedavi merkezlerinin sayısı ve kapasitelerinin arttırılması ve niteliklerinin iyileştirilmesi, tedavi sonrası sosyal rehabilitasyonun oluşturulması önemlidir.

4. GRUP

- Mahalle örgütlenmesinin; Sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin ve meslek örgütlerinin de aktif katılımı ile merkezi ve yerel yönetimler aracılığıyla yaygınlaştırılması gerekir.

- Gönüllü sayısının artırılması ve bu gönüllülere bilimsel insan kaynakları yöntemlerinin uygulanması iyi sonuçlar verecektir. Örneğin; İstanbul Büyükşehir Belediyesinin üniversite gençlerine yönelik sosyal yardım programları ile geliştirilecek toplumsal sorumluluk programlarının buluşturulması gerekmektedir.

- Sosyal korumanın, kent planlamasının asli unsuru olması ve sosyal donatımın geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin; İstanbul Büyükşehir Belediyesinin her okula bir spor salonu projesi iyi bir projedir.

- Medyanın olumlu katkısını artıracak duyarlılık çalışmaları yapılması ve çocukla doğrudan ilişkili kamu ve yerel yönetim çalışanları öncelikli olmak üzere duyarlılık çalışmalarının yaygınlaşması önemlidir.

- Multidisipliner boyutta çalışmanın üniversiteler, Sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere, Emniyet, Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu ve diğer kuruluşlarla işbirliği planı çerçevesinde yapılması çok önemlidir.

5. GRUP

- Medya kendi içinde uzman birim ve etik oluşturmalıdır. Medyanın konuyu değil, konunun medyayı kullanması sağlanmalıdır.

- Hizmet sağlayıcı kurumlar arasında bir ağ oluşturulmalı ve eylem planı yapılmalıdır. Böylece kurumların çeşitli bölgelerdeki durumlarından ve çalışmalarından haberdar olması sağlanmalıdır.

- “sokak çocukları” kavramı kullanılmalı; fakat çocuklara yansıtılmamalıdır. Bir çok alanda “dezavantajlı çocuklar ve gençler” terimi kullanılması yaygınlaştırılmalıdır.

- Sokak çocuklarına eğitim verecek grubun tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sosyolog, öğretmen gibi doğrudan bu eğitimin olmalarından da destek alınmalıdır. Ayrıca tüm hizmet verenlerin yaşam boyu eğitim programlarına uygun olarak eğitimden geçirilmeli.

- Bu eğitimlerde değişim ve hareketlilik programlarına da yer verilmelidir.

- Sivil toplum örgütlerinin bir araya gelmesi ve bu sosyal sorunun aciliyeti karşısında ortak bir öneri ile hükümete baskı unsuru olmalıdır.

- Çocukların profili ayrı ayrı dikkate alınarak, sınıflandırmalar yapılmalıdır. Soruna göre çözüm üretilmeli ve üretilen çözüm modelleri sağlam bir yapıya oturtulmalıdır.

• Suça itilmiş çocuklarla ilgili rehabilitasyonda Adalet Bakanlığı aktif olarak işin içinde olmalıdır.

- Madde bağımlıları
- Sokakta yaşayanlar
- Sokakta çalışanlar

III. BÖLÜM

SONUÇ BİLDİRGESİ

Oturumlar sonunda sonuç bildirgesi, tüm atölye çalışmaları raporları ve oturumlardaki konuşmacıların verdiği bilgiler ışığında hazırlanarak Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr Oğuz Polat tarafından okunmuştur.

Sokak çocukları, yoksulluğun ve şiddetin artışıyla birlikte dünya genelinde de çok fazla görülmeye başlamış bir problemdir. Türkiye'nin yanı sıra dünyanın birçok ülkesinde de özellikle Latin ve Ortadoğu ülkelerinde problem çok yoğun olarak yaşanırken, gelişmiş ülkelerde problem daha düşük yoğunlukta yaşanmaktadır.

Sokak çocuklarının tanımı her ülkeye göre ve koşullara bağlı olarak değişmektedir. Özellikle de çocuğun evdeki ebeveynleriyle olan ilişkileri, madde kullanıp kullanmaması, suçla ilişkisi gibi birçok faktörün değişkenliği sokak çocuklarının tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır.

Türkiye de sokak çocukları konusunda büyük problemler yaşayan ülkeler içerisinde yer almaktadır. Dünyadaki problemin benzerini kendi koşulları içinde Türkiye'de yoğun olarak yaşamaktadır.

Sokak çocuklarını iki temel grupta değerlendirmek doğru olacaktır. Bunlar sokak çocuğu; yani evi olmayan, sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalışıp akşam evine dönen, başka bir tanımla bir evi olan, akşamları düzenli olmasa da evine dönen çocuklar olarak gruplandırılmaktadırlar.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuğu sokağa iten nedenler farklı gözükse de temel sorunun ortak olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ortak sorun da ailenin durumu ve tutumudur. Bunun yanı sıra diğer nedenler araştırıldığında karşımıza ekonomik yoksulluk, köyden-kente göç ile şiddet çıkmaktadır. Geleneksel olarak kırsal kesimde ailenin aldığı desteği (psikolojik, sosyal, ekonomik) kentlerde bulamayan ve bu desteğin toplumsal kurumlar tarafından sağlanamadığında, büyük ümitlerle kente göçen yığınların aile ilişkileri etkilenmekte, çocuklar başıboşluğa ve sokağa sürüklenmektedir. Ayrıca boşanmalar, resmi nikâh olmaksızın yapılan evlilikler, değişik eşlerden olan çocuklar, ebeveynlerden birinin evi terk etmesi gibi nedenler de çocukların sokak yaşamını seçmesine neden olabilmektedir.

İstanbul gibi gecekondulaşmanın çok yoğun olduğu metropol şehir-

lerde ailelerin kontrolünden çıkan çocuk sayısı günden güne artmaktadır. Bu durum da beraberinde sokağa düşen çocukların bir süre sonra ceteleşmesini ve suça itilmelerini gündeme getirmektedir.

Türkiye’de sokak çocuklarının bir sosyal problem olarak gözlenmesi 1950’li yıllardaki köyden kente göç olgusunun yaşanmasından sonra başlamıştır. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir’de olduğu kadar diğer büyük şehirlerimizde de sokak çocuklarının sayısının arttığı görülmektedir. Sokak çocuklarına açık ve kalabalık yerlerde, örneğin alışveriş merkezlerinde, istasyonlarda, park ve pazarlarda, eğlence alanları ve de turistik bölgelerde rastlamak mümkündür.

Bu çocuklar ailenin bakım ve denetiminden uzaklaşmakta; sokakta oldukları ve çalıştıkları için eğitimleri yarım kalmaktadır. Çocuklar tehlikeli olabilecek ortamlarda yaşamakta ve yaşamlarını kendi başlarına sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Sokak çocuğu olgusu bu çocukların yaygın bir şekilde uçucu madde kullanması yüzünden birlikte değerlendirilmesi gereken bir konudur. Son zamanlarda dünyanın birçok ülkesinde sayıları giderek artan sokak çocukları, uçucu ve yapıştırıcı maddeleri yaygın olarak kullanılmaktadırlar.

Uçucu madde bağımlılığı ülkemizde madde bağımlılıkları arasında gün geçtikçe artan bir sorun haline gelmektedir. Özellikle sokak çocukları arasında uçucu madde kullanımı yaygın olarak görülmektedir.

Uçucu maddelerin kullanım biçimlerine bakıldığında: doğrudan kabinadan koklamak, plastik kaplardan, poşetlerden koklamak, aerosol kabinadan koklamak, uçucu maddeleri ısıtma yoluyla kullanmak ve beze elbiseye dökerek koklama şeklinde kullanılmaktadır. Sokak çocukları arasında en yaygın kullanım biçimi beze, elbiseye dökerek koklamadır. Çocukların birbirlerini uçucu madde kullanmaya alıştırdığı görülmektedir. Sokak çocukları probleminin en önemli boyutu uçucu madde kullanımınıdır.

Dünyadaki duruma baktığımızda 2010 yılında dünya nüfusunun şehirlerde yaşayan kesiminin bugün yaşayanlara göre 2 katına çıkması beklenmektedir. Gelişmelerin böyle devam etmesi halinde nüfusu 1 milyondan üstündeki şehirlerin sayısı 430’u geçeceği, 5 milyon kişiden fazla insanın yaşadığı 60 şehrin 45’inin, gelişmekte olan ülkelerde yer

alacağı görülmektedir. Halen gelişmekte olan ülkelerde nüfusun 2/3'ü şehirdeyken, 2010'a girerken bu oran 4/5 olacaktır. Aynı şekilde nüfusun gençleştiği de görülmektedir. 2010 yılında dünya nüfusunun yarısı 25 yaşından genç olan kişilerden oluşacaktır. 2010 yılında 5–19 yaş arası şehirde yaşayan çocukların sayısı bugüne göre 247 milyon daha fazla olacak ve bu nedenle çocukların büyük bir bölümü, yoksul ülkelerin çocukları olacaktır.

Yapılan çalışmalar sokak çocuklarının normal çocuk nüfusunun Mexico City'de %9'unu, Bangladeş'te %7'sini oluşturduğunu göstermektedir. Güney Afrika ve Bulgaristan'da sokaktaki çocukların % 70'i akşam evlerine dönmektedir. UNICEF raporuna göre dünyada ailesiyle bağlarını koparmış ve bir barınağa gereksinime duyan çocukların oranı % 5–10 arasında değişmektedir. Sokak çocukları olgusunun getirdiği çeşitli zorluklar, rakamlar konusunda tahminlerle yetinmeyi gerekli kılmaktadır. Sokak çocuklarının sayısı ile ilgili verilen rakamlarda kesinlik aramak yanlış olur. Ancak tüm veriler sokak çocuklarının sayısının tüm dünyada arttığını göstermektedir.

Sokak çocukları probleminin çözümü için yapılan çalışmalarda en önemli boyutlardan birini nedenlerin doğru analizi oluşturmaktadır. Çözüm çalışmalarının verimli ve etkin olabilmesi için problemin nedenlerini doğru ve açık olarak ortaya koymak gerekmektedir. Global nedenler olarak göç ve nüfus artışı bu problemin ortaya çıkışında ve artışında rol oynamaktadır. Bireysel nedenlere baktığımızda çocuğa yönelik şiddet ve çocuk haklarının yaşama geçmemesi gibi çocuğa özgü nedenler de yer alırken ekonomik problemlerin de her iki paydada hem global hem kişisel neden olarak yer aldığı görülmektedir. Doğru analizlerden sonra yapılması gerekenler ise şu şekilde sıralanabilir;

- Sokaktaki çocuğun rehabilitasyonu, çocuğun herkes gibi bir yaşamının olmasını hedefleyen bir çalışmadır. Başka bir deyişle çocuğun “normal” bir yaşamının olmasını hedeflediği çalışmaları kapsamaktadır. Burada normal kavramı o yaştaki çocuğun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi ve katılım haklarını kapsadığı bir yaşamı içermektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel prensiplerini içeren bir yaşam burada normal ölçüsü olarak değerlendirilmiştir.

- Rehabilitasyon ekibi, rehabilitasyon programlarını, bütüncül, ko-

ordineli ve interdisipliner bir anlayışla yürütmekle görevli değişik tıp, sosyal ve rehabilitasyon gibi değişik alanlardan oluşan uzman bir ekip-tir. Birçok farklı disiplinden oluşan ekibin, rehabilitasyon için planla-ma çerçevesinde optimal bir sonuç elde edebilmek için çocuğa en uy-gun rehabilitasyon programını uygulaması gerekir.

- Ekibin, rehabilitasyon kararında sorunun tespiti ve disiplinler ara-sı anlamda rehabilitasyonun genel objektif kriterler açısından etkili olup olmayacağı konusunda çocuğun rehabilite edilebilirliği çok önemli bir faktördür. Burada çocuğun ne zamandan beri madde kullandığı ve so-kakta yaşam süresinin uzunluğu belirleyici olabilmektedir.

- Ancak çocuğun rehabilite edilebilirliğinin, sadece tıbbî-organik-biyolojik boyutu ile ele alınması, rehabilitasyon hedefleri açısından ye-terli değildir. Başta psiko-sosyal boyutuyla, kişisel özellikler olmak üzere pek çok karmaşık faktör önemli derecede çocuğun rehabilite edi-lebilirliğini etkilemektedir. Rehabilitasyon hizmetlerinin yetkin ve ba-şarılı bir şekilde yürütülebilmesinde en önemli kriter, çocuğun rehabi-litasyona inanması ve bunu istemesidir.

- Rehabilitasyon programları sürecinde kişiye motivasyon sağlaya-cak manevî telkin (psiko-sosyal rehabilitasyon) hizmetlerinin de sunul-ması gerekmektedir. Çünkü çocuk sokakta değerlerinin çoğunu yitirmiş ve karmaşık bir durumdadır. Ona değerlerini kazandırmak önemlidir. Sürekliliğin sağlanması için bu noktada ilk planda düşünülmesi gere-ken etmenlerden birisidir.

- Rehabilitasyon sürecinde başta sosyal hizmet uzmanı olmak üzere çocuktan sorumlu olan tüm çalışanların görevi, kişinin bireysel özellik-lerine ve ihtiyaçlarına uygun bir sosyal ortamı hazırlamak ve normal yaşama dönmesini hızlandırmaktır. Sosyal hizmet uzmanı, hastanın ki-şisel, bio-psiko-sosyal yapısını dikkate alarak çocuğun beklentilerine paralel bir biçimde yaşam kalitesini artıran optimal bir sosyal ortamın ve uyumun sağlanmasına yönelik tedbirleri almalıdır. Ama bunun her zaman maksimum düzeyde olamayacağını da unutmamak gerçekçi he-defler konması açısından önemlidir.

Sokak çocukları için oluşturulan ve uygulanan programlara bakıldı-ğında ilk aşamada dikkati çeken, her ülkenin koşullarına göre değişken bir programın yararlı olduğu noktasıdır. İkinci nokta ise rehabilitasyon

programının sadece çocuğu sokaktan almakla sınırlı olmadığı, çocuğu sokaktan kuruma alana kadar geçen süreç içerisinde bu çocukların yaşamasının sağlanması çalışmaları da göz ardı edilmemesi gerekliliğidir.

Rehabilitasyon programlarının temel amacı, bu çocuklara çocukluklarını yaşatmak, yaşlarının gerektirdiği yaşama standardına ulaştırmaktır. Burada da eğitimin kilit nokta olduğunu belirtmek gerekmektedir. Gerçekten çocukların eğitimi konusunda çözüm üretmiş projelerin diğer projelere göre daha başarılı sonuçlar verdiği ve eğitim alan çocukların sayısının yüksekliği ile orantılı olarak çocukların rehabilitasyonlarının da başarılı oldukları izlenmektedir.

Sokak çocuklarının rehabilitasyonu ve bundan sonraki yaşamları planlanırken ilk düşünülmesi gereken konu çocukların eğitimleridir. Çünkü bu çocukların değişimi için ve sokaktan kurtularak diğer çocuklar gibi bir yaşama kavuşabilmeleri için en önemli adım okula gitmeleri ya da eğitimleridir.

Sokak çocuklarına baktığımızda okula gitme açısından bu çocukları çeşitli gruplara ayırmanın mümkün olduğu gözükmektedir. Bu çocukları sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar olarak ayırdığımızda şu alt grupların olduğu dikkati çekmektedir:

- Hiç okula gitmemiş çocuklar; Bunlar sokakta çalışan çocuklar olabileceği gibi sokakta yaşayan çocuklar da olabilmektedir. Bunlar doğal olarak okuma-yazma bilmemektedirler.

- Okula başlamış ama yarım bırakmış çocuklar; Bunlar da çeşitli sınıflardan ayrılmış çocuklardır. Özellikle yaşı ilerlemiş çocukların ilkokulu bitirdikleri bile görülmektedir.

Tüm dünyada uygulanan yöntem, genellikle gayri resmi bir eğitim modeliyle çocuklara okuma-yazma öğretmek şeklindedir. Bu programda çeşitli düzeylerdeki çocuklar gruplara ayrılarak eğitim görürler. Buradaki temel amaç ilk aşamada okuma-yazma öğretmektir. İkinci aşama ise çocukların dışarıdan diploma alabilecek bir düzeye gelmelerini sağlamaktır. Uyum gösterebilecek düzeydeki çocukların normal okula gitmeleri de uygulamalar içerisinde.

Çocukların sokaktan alınarak bir kuruma getirilmelerinin ardından bu çocukların kötü alışkanlıklarından ve sokağı ev olarak görmekten

vazgeçerek bu kurumu benimsemeleri başarının ilk hedefidir. Bu hedef için ilk yapılması gereken bu çocukların sıkılmamalarını sağlamak ve eksikliğini hissettikleri sevgi ve sıcaklığı vermektir. Ancak çocukların günlük yaşam içerisinde sıkılmamaları, bu çocukların kaçmamaları için ilk koşuldur.

Meslek edinme aşamasında sokak çocukları açısından dikkat edilmesi gereken en önemli boyutlardan birisi mesleğin uygunluğudur. Meslek seçiminin uygunluğunda birçok farklı boyut vardır. İlk sırada çocuğun adapte olabileceği ve uzun dönemde başarılı bir meslek grubunun seçimi gelmektedir. İkinci sırada ise mesleğin çocuğa toplumsal açıdan bir prestij sağlayabilmesi önemlidir. Buna örnek bahçe peyzajı verilebilir. Açık havada yaşamaya alışmış bir çocuğun bahçe düzenlemesini öğrenmesi ve bunu mesleği olarak yapması çok olumlu sonuçlar yaratabilir. Çünkü bu meslek içinde yaratıcılığı ve güzel bir şey yaratmanın keyfini de barındırmaktadır.

Meslek seçiminde yaşanan bölgenin özellikleri de önemlidir. Örneğin Gaziantep'te çocuklar taş oymacılığına yönlendirilmektedir. Bölgede çok popüler olan bu meslek grubuna yönlendirilen çocuklar da bölgede prestijli kabul edilen bir meslek grubuna ait olmaktan hoşlanmakta, hem de kolayca iş bulabilmektedirler.

Meslek edindirme basamağına geldiğimizde, mevcut mesleki eğitimlerin piyasa ihtiyacına cevap verir nitelikte olmadığı görülmektedir. Eğitimi aldıktan sonra işe yerleştirme garantisi sağlanması oldukça zor ve mümkün olsa bile özel taleplere dayalı olduğundan güvenilir ve gelecek vaat eder nitelikte yeni meslek grupları tercih edilmeli ve yasal düzenlemelerle bunun aşılması yoluna gidilmelidir.

Öneri olarak sunulan özürlü kadrosu uygulaması model alınarak, bu çocuklar için kadro zorunluluğu getirilmesinin ne derecede işe yarar bir önlem olacağı tartışmaya açıktır. İnsanımızın acıma duygusunun güçlü olduğu bir gerçektir ancak çocukların acımaya değil saygı duyulmaya olan ihtiyacı her birey kadar yoğundur. Belki de hayatları boyunca bundan yoksun oldukları için daha bile ileri derecede olduğu düşünülebilir.

Mucizeler bekleyip dehalar ortaya çıkmasının umulması bazı istisnai durumlar dışında yersiz olacaktır. Bu nedenle çocukların gerçek yetenek ve becerilerinin tespit edilip bunlara göre eğitim programları uy-

gulanması, kendilerini en iyi şekilde ifade edebilecekleri ve varlık gösterebilecekleri alanlarda onlara imkânlar sunulması onları yeniden kazanmada ihtiyacımız olan yöntem olarak kendini göstermektedir. Bu noktada en büyük eksiklik olarak güzel sanatlar ve spor eğitimi gelmektedir.

Ülkemizde, güzel sanatlar eğitimi ve meslek yerine sanatın konması sadece bu konumdaki çocuklar için değil, düzgün ve sağlıklı ailelerde de çok sıcak karşılanan ve önü açılan bir durum değildir. Bu nedenle zaten problemlili olan çocukların bir an önce ekonomik olarak kendine yetebilecek noktaya gelmesinde sanatın yersiz olacağı düşünülmekte ve sanat eğitimi ancak hobi veya boş zamanlarını değerlendirecekleri birer meşgale olarak verilmektedir.

Oysa sanat bir toplumun bulunduğu düşünsel ve kültürel düzeyi en iyi yansıtan ögedir ve eğitimsiz yetenek hiçbir şey değildir. Yeteneğin ise yalnızca sıcak evlerde ekonomik açıdan sorunsuz bir şekilde büyüyen çocuklarda mevcut olabileceği düşüncesi elbette kabul edilemez.

Bu çocukların içinde de eğitimle son derece ileriye taşınabilecek yatkınlık ve yetenek olması muhtemeledir. Eğer çocuk kendini bu şekilde ifade edebiliyorsa onun önünün açılması gerekir. Sanat yapılarak para kazanılabileceğini kabul etmek gerekmektedir. Bu şekildeki yargıları geride bırakmamız ve sanat eğitiminde sokak çocuklarına da şans tanımamız önemlidir. Bu çocukları başarılı oldukları alanda yetiştirmemiz gerekmektedir.

Çocuklara iş olanağının yaratıldığı ve bunların desteklendiği projelerin bazı durumlarda bir takım problemleri de beraber getirdiği unutulmamalıdır. Başlıca ortaya çıkan problemler şunlardır;

- Yapılan işin sonunda ortaya çıkan ürünün bir pazarı, satış şansı olmalıdır. Çocukların becerilerine ve sunacakları hizmetlere uygun bir pazar olmayabilir ya da var olan pazar genişlemeyi kaldıramayabilir;

- Mutlaka işin düzenli olarak takip edilmesi ve kontrolü gerekmektedir; çocuklara, potansiyellerinin önüne engel koyacak sınırlı bir iş bulmak yeterli değildir;

- Çocuk haklarının en önemli maddelerinden birisi olan “çocuk yaşının rolünü yaşmalıdır” ilkesi bir şekilde bu durumlarda çiğnenmiş

olmaktadır. Program neredeyse kaçınılmaz olarak çocuk işçilerle ilgili yasaları ihlal edecektir; Bu nedenle var olan kanunlar dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalıdır.

- Bu projeler sonunda üretilenlerin çocuklara yönelik acıma ya da benzeri duygular sebebiyle değil, gerçekten iyi oldukları için alınması gerekmektedir. Mal ve hizmetler, sadece göstermelik bağış amaçlı değil, gerçek olmalıdır;

- Öğretilen mesleklerin gerçekten ileri dönemlerde çocukların geleceğine yararlı olması gerekmektedir. Çocukların gelecekleri için başka bilgi ve beceri edinme fırsatlarına ihtiyaç vardır.

Bu bağlamda meslek edindirme programlarında şu noktalara dikkat edilmesi gerekmektedir;

- Mesleki eğitim almış sokak çocukları için çalışacak yerler bulmak,
- Kurum dışında mesleki eğitim imkânları sağlamak,
- Kurum dışında staj anlamında mesleki deneyim kazanmalarını sağlamak,

- Gençler için üniversitelerle beraber oluşturulacak kardeş programları, akran ağabey/abla,

- Eğitim aldıkları alanda ustalarla birlikte çalışıp dışarıya iş yapma, kendi şirketlerini kurma yoluyla sorumluluk altına girme imkanları yaratmak,

- Gençlerin birebir içlerinde yer alabilecekleri projeler, kardeş köy okulu belirlenip okulun inşasında birlikte görev almaları, çocuklara sosyal sorumluluk verme,

- İlköğretim çocuklarına ağabey/abla,

- Çocukların ailelerine ziyaretlerin belirli bir düzen içinde standart hale getirilmesi,

- Çocukların kimi birimleri ortak kullanmalarının yanında yaşama birimlerinde yaş, madde kullanımı, aile durumu gibi kriterlere göre daha küçük birimlere ayırıp, kurumlardaki koşu sisteminden vazgeçilmesi,

- Sosyal yaşam alanlarının genişletilmesi, kalitenin yükseltilmesi,
- Yetişmiş personel sayısının artırılması ve hafta sonu ve gece kurumlarda kalan yetişmiş eğitimli personelin sayısının yukarı çekilmesi,
- Aileye yönelik çalışmalarda medya desteğinin alınması,
- Çocukların ürettiklerini ve becerilerini toplumun her kesimine ulaşılabilecek şekilde sergileme imkânı bulmalarının sağlanması
- Sokak çalışmasının uzman birimler tarafından süreklilik sağlanarak yapılması, bölgelerin daha iyi tanınması.

Önerilen başlıca iş kolları şunlardır;

- süt teknolojileri
- dericilik
- veterinerlik
- at yetiştiriciliği
- seracılık
- kaynakçılık
- laborantlık
- kuyumculuk
- takı tasarımcılığı
- kuaförlük
- fotoğrafçılık
- bilgisayar teknisyenliği
- bilişim
- pvc kaplama
- matbaacılık
- şirket hizmetleri

İSMEM, bakım ve iyileştirme anlamında aralarında benzerlik olduğundan dolayı, Darülaceze'ye bağlanmış ve bu şekilde faaliyetine devam etmiştir. Kuruma, 14 – 25 yaş arasındaki çocuklar kabul edilmektedir. Çocuklar kuruma kabul edilip programlara dâhil edilmeden önce “müşahede” sınıfına alınırlar. Burada geçecek süre 5 – 10 gündür; ancak bu süre çocuğun durumuna göre uzatılabilir. Bu süre içinde çocuğun durumu incelenir, mesleki durumunun ne olacağına da karar verilir.

Madde bağımlılığının olmaması, kuruma kabul için bir şart değildir; ancak çocuk tedaviye gönüllü olmalıdır. Çocuğa şartlar anlatılır. Tedavi olmaz veya madde kullanırken yakalanırsa kurumda kalmaz. Madde bağımlılığı olan bu tür çocuklar, UMATEM gibi kurumlara yönlendirilebilir. 18 yaşını doldurmamış olanlar, kuruma kabul edilmedikleri takdirde SHÇEK'e veya ailesi ile irtibat kurulabiliyorsa oraya yollanır. Öncelikli olarak sokak çocuklarına meslek kazandırma amacı güdülür; ailesinin koruma ve bakımı mümkün olduğu halde ailesi tarafından kuruma getirilenler tercih edilmez.

Çocuklarla ilk görüşmeleri, içlerinde psikolog ve sosyologların da olduğu bir heyet yapar. Bu işi yapacak olan kişilere, ihtiyaca göre meslek içi eğitim verilir.

İSMEM'e kabul edilen çocukların aileleri ile çalışmalar yapılır. Ailelerle yerinde görüşülüp durum tespit edilir. Çocuk kurumda yetiştikten sonra, dönebileceği bir ortam varsa ailesinin yanına döner.

İSMEM'de çocukların durumuna göre değişkenlik gösteren sürelerde eğitim verilir. Ortalaması 6 aydır. Ancak çocuklara meslek edindirdikten sonra istihdam edildiklerinde sosyal ilişkilerde başarısız oldukları görülmüştür. Ayrıca istihdam konusunda da sıkıntılar vardır. Türkiye İş Kurumu veya benzer başkaca kurumlara bu konuda herhangi bir işbirliği yoktur.

Çocuklara rehabilitasyon uygulanması konusunda sosyal hizmet uzmanlarının bu alanda çalışmaları gerekmektedir. Aksi durum, rehabilitasyonu zayıflatır. Özellikle madde bağımlısı olan çocukların rehabilitasyonunda sosyal hizmet uzmanlarının rolü “nasihat etmek” olmamalıdır. İSMEM, İstanbul'un tamamına hizmet veren tek kurumdur. Yaygın örgütlenme ve meslek elemanları konusunda eksiklikler vardır. Özellikle de çalışanlarının “alaylı” olmasından çok, eğitilmiş uzman kişiler olması gerekmektedir. Kurumun hitap ettiği çocuk sayısına da bakıldığında, uzmanlaşmış kişilerin rehabilitasyona katılmasıyla daha verimli çalışmalar yapılabilir.

Mesleki değerlendirmenin yapılmasında da uzman kişilerden yararlanılmalıdır. Mesleki değerlendirme iki yönlü olarak yapılmalıdır:

- Meslekle ilgili değerlendirme
- Çocukla ilgili değerlendirme

Bu değerlendirmeden sonra çocuğun öğrenme alanı belirlenmeli ve hangi mesleği yapabileceği tespit edildikten sonra eğitime başlanmalıdır. Bu konuda eğitimciler çok önemlidir ve özellikle de sosyal açıdan çok yönlü olmalıdırlar. Ayrıca düzenli ve sürekli rehberlikle de çocuk desteklenmelidir.

Çocuğa uygulanacak olan rehabilitasyon programı çok yönlü olmalıdır;

- Mesleki Rehabilitasyon
- Sosyal Rehabilitasyon
- Tıbbi Rehabilitasyon
- Aile Rehabilitasyonu

Aile Rehabilitasyonunun Eksikliği:

Aile rehabilitasyonu, aile ilişkilerinin normalden sapmasının tamiri-ne hizmet eder. Çocuklara doğrudan mesleki rehabilitasyon uygulanması, onlara mesleki beceri kazandırılmasının ötesine geçememektedir. Bu da “mesleki meşgale” şeklinde olduğundan rehabilitasyonun amacını tam olarak yerine getirememektedir. Çocuklara doğal ilişkileri yeniden kazandırılmalı, daha önce kaybettikleri aile bağlarını kuvvetlendirecek bir rehabilitasyon uygulanmalıdır.

Mevcut rehabilitasyon modellerinde bu konuda eksiklikler vardır. Çocuklara kurumlarda kendi hayatlarından uzak, kurgusal bir yaşam verilmektedir. Oysa amaç; normal bir hayatı tekrar vermek, ileride bir aile kurmasını sağlayacak rehabilitasyonun verilmesi olmalıdır. Ailenin yaşadığı eve gidip sadece yerinde aile ile görüşme, aile çalışması değildir. Çocuklar kurumdan ayrıldıktan sonra da izlenmelidir.

Her çocuğa özel bireysel gelişme planı hazırlanmalıdır. Aile varsa; aileye yönelik çalışmalara öncelik ve ağırlık verilmelidir.

Tıbbi Rehabilitasyonun Eksikliği

Kurumda çocuklara sadece mesleki rehabilitasyon uygulanmakta, onlara meslek kazandırma amacı güdülmektedir. Oysa kuruma gelen çocuklar arasında madde bağımlısı olan çocuklar da vardır. Bu tür madde bağımlısı çocukların bağımlılıklarından vazgeçebilmeleri için tıbbi rehabilitasyon uygulanmalıdır. Bu yapılmadan doğrudan meslek kazandırılmaya çalışılması, amaca ulaşmaya engel olur.

Sosyal Rehabilitasyonun Eksikliği

Çocukların kurumda bulunuyor olmaları, onları doğal çevrelerinden uzaklaştırmaktadır. Bir yandan meslek kazandırılmaya çalışılırken aynı zamanda çocuklara entelektüel kapasitelerini geliştirecek sosyal rehabilitasyon uygulanmalıdır. Çocuğun hayata ve dünyaya bakışı; sanat, spor, okuma gibi faaliyetlerle değiştirilmeli, çocuğun katılımı ön plana çıkarılmalıdır. Çocukların daha sonra yaşadıkları uyum sorunlarını çözmeye yönelik olarak da özel fiziki koşullarına göre değerlendirmeler yapılmalıdır.

Kurumlar Arası İşbirliği ve İletişimin Olmaması

Meslek kazandırılan çocukların daha sonra istihdam edilmelerinde sorunlar yaşanmakta, bu çocuklar işsiz kalabilmektedir. İstihdama yönelik sorunlara çözüm olarak Türkiye İş Kurumu gibi kurumlarla işbirliği yoluna gidilmelidir.

Uygulanması gereken çok yönlü rehabilitasyon programlarıyla beraber çoğu zaman problem yaratan ve kurumsal çalışmalarda dikkat edilmesi gereken birbirini tamamlayıcı diğer hususlar ise şöyledir;

Kazandırılmaya Çalışılan Meslek ile Çocuğun Uyumu Sorunu

Çocuklara eğitim verilmeden önce, mesleki değerlendirme yapılmamıştır. Mesleğin kazandırılması ve çocuğun istihdam edilmesinden sonra uyum sorunları yaşandığı görülmektedir. Burada özellikle çocuğun kuruma gelmeden önce hayatını sürdürmek için başvurduğu para kazanma yollarına nazaran yeni mesleğinin kendisine cazip gelmemesi durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuğa kazandırılacak meslek tespit edilirken, çocuk için güzel işler düşünmek yerine, çocuğun isteyeceği işi yaptırmak gerekir. Ayrıca kalıplaşmış belli meslek türleri yerine, daha geniş bir çerçeveye çizilmelidir.

Değerlendirme ve İstatistiklerin Yetersizliği

İSMEM’de mevcut yıllık programların dışında, ulaşılmaya çalışılan hedeflerle ilgili olarak program yapılmamaktadır. Çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda çıkarılan istatistikler de çok sağlıklı olmamaktadır. Çocukların, onlarla görüşen “otorite temsilcileri” karşısında rahat olamadıkları, doğru bilgiler vermedikleri görülmüştür. Bu da, mevcut verilerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Çocuklara yönelik psikolojik destekleme yapılmalıdır.

Çocuklara kazandırılan meslekler, iş sahaları, bu alanda STK'ların diğer faaliyetleri ile ilgili olarak araştırmalar yapılmalı, tablolar çıkarılmalı ve bunlara göre de eksikler değerlendirilmelidir. Bir "İstanbul Çocuk Politikası" geliştirilmelidir. Planlar hazırlanıp insan gücü, bütçe, nerede ne yapılacağı gibi konular önceden hesaplanmalıdır. Bir sosyal hizmetler uzmanının kaç çocuklar ilgilenebileceği gibi belli ölçüler konulmalıdır. Bu anlamda bir takım çalışması yapılmalı ve kimin ne yapacağı da belirlenmelidir.

Araç, gereç, donanım, coğrafi açıdan dikkat çeken bölgeler belirlenmeli; nüfus ölçüğünde mahalle örgütlenmesi sağlanmalıdır. Okullarda rehber öğretmenler de devreye sokulmalıdır. Tüm bunlar yapıldıktan sonra da bir yılın sonunda elde edilen verilere göre durum değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Kurumsallaşma, nicelik ve nitelik açısından yeterli personel ve bütçe politikası hazırlanmalıdır.

Sosyal Yardımın Verilmesine Yönelik Eleştiriler

İSMEM, kamunun elindeki diğer imkânlardan da faydalanmalıdır. Özellikle sosyal hizmetler uzmanları aileler ile birlikte çalışabilmeli ve gerektiğinde aileye baskı uygulayabilmelidir. Bu anlamda sosyal yardım şarta bağlı olmalı, sorumlulukların yerine getirilmesi sağlanmalıdır.

Bakım ve Rehabilitasyon Modeli Eksikliği

Her çalışma için prensip olarak üzerinde mutabık kalınan, hizmet verilen kitlenin yapısına uygun bir bakım ve rehabilitasyon modeli belirlenip, uygulanmalıdır. Bu modeli destekleyici kurumsal kararlar alınmalı ve gerekli görülen farklı kurumlarla düzenli ve sürekli ilişkiler kurulmalıdır. İSMEM özelinde düşünürsek bakım ve rehabilitasyon süreci modelinde;

- Her çocuğa özel bireysel gelişme planı hazırlanmalı. Aile varsa; aileye yönelik çalışmalara öncelik ve ağırlık verilmeli.

- Kurumsallaşma, nicelik ve nitelik açısından yeterli personel ve bütçe politikası hazırlanmalı.

- Çocuklara yönelik psikolojik desteklenmeli. (travma, öfke kontrolü, stres bozukluğu, güven kaybı).

- İSMEM'in hizmet çerçevesini ve önceliklerini yeniden tanımlaması, sınırlaması.
- İSMEM'in ilgili diğer kamu kurumları ve Sivil Toplum Kuruluşlarıyla çalışma ortamını geliştirmesi.
- Meslek kurslarının belediyenin hizmet alanları ile bağlantılı olarak yeniden tanımlanması.
- İSMEM'in, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin çocuğa yönelik tüm hizmetleri içinde yerinin değerlendirilmesi.
- İSMEM'in bir proje formatında mı, yıllık bir plan program bazında mı çalışacağına belirlenmesi.
- İBB Çocuk Hizmet Ana Planı'nın hazırlanması.
- İSMEM'in mevzuatının gözden geçirilmesi ve yeniden düzenlenmesi

Gençlik/Aile Destek Merkezleri – GADEM (Yeniden Tedavi Merkezi)

Gençlik/Aile Destek Merkezleri (GADEM), çocukların ve gençlerin sokakta yaşamasını ve madde kullanmasını önlemek amacıyla, riskli davranış gösteren çocuklara ve ailelerine yönelik danışmanlık hizmeti vermek üzere kurulmuş merkezlerdir. Bu amaçla Okmeydanı, Şişli ve Ümraniye'de üç ayrı GADEM kurulmuştur.

Belediyenin verilecek eğitimi duyurması, okullarda rehber öğretmenlerin, mahallelerde de muhtarların yönlendirmesi ile hedef kitleye ulaşılmaktadır. Bu eğitimin özelliği, çocuğun bulunduğu kendi doğal ortamında psikolojik açıdan desteklenmesidir. Çocuk herhangi bir kuruma götürülmeden kendi ortamında rehabilite edilmeye çalışılmaktadır. Bu sayede ailelerle ve okullarda öğretmenlerle iletişim daha güçlü olmaktadır.

Çocuklarla yapılan görüşmelerden sonra, görüşmeyi yapanlar tarafından anket ve formlar doldurulmaktadır. Bazı durumlarda da çocuklar UMATEM gibi kurumlara yönlendirilmektedir.

Eğitimlerin verildiği yerler; özellikle de kahvehanelerde verilen eğitimler sayesinde, sadece kadınların değil, erkeklerin de eğitimden faydalanması sağlanmaktadır.

İki tür eğitim verilir:

- Çocukların özellikle ergenlik döneminde yaşadıkları, aile ile olan ilişkileri anlatılır.

- Benzer vaka aileler bir araya toplanarak grup çalışması yapılmalıdır. Grup çalışmalarının çocuklara yönelik olanları da vardır. Bu sayede kişiler hem yalnız olmadıklarını anlayabilmekte hem de birbirlerinden tavsiye alabilmektedirler.

Başka kurumlara yönlendirme mümkün olmakla birlikte, yönlendirilen vaka sayısı azdır. Ayakta tedavi edilenlerin sayısı %80'den fazladır.

Gönüllüler bu alanda çalışmaya başlamadan önce eğitilmektedirler. Eğitim öncesi 15-20 günlük sürede gönüllü, konuyla ilgili makaleler okuyarak bilgilenmektedir. Bu sürenin sonunda uzmanlarla birlikte eğitim verilmektedir. Gönüllü kişi, uzmanların diğer eğitimlerine de katılıp bunları izleyebilmektedir. Kendini hazır hissedenden gönüllülere bir konu verilmekte ve konuya uzmanlarla birlikte hazırlanmaktadır. Yeterli düzeye geldiğinde de kendisi eğitim vermeye başlamaktadır. Bu noktada şu hususlara dikkat edilmelidir;

- Mahalle örgütlenmesi, nüfus büyüklüğü ve sorun odağı dikkate alınarak yaygınlaştırılmalıdır.

- STK'ların başarılı uygulamaları değerlendirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır (Kadının İnsan Hakları Eğitimi, Aile İçi Etkili İletişim Becerileri, Eğitim Gönüllüleri gibi).

- Üniversiteler, İstanbul'u mahalle ölçeğinde bölüşerek ortak gönüllü uygulamalar başlatılmalıdır.

- Uygulamada belediyeler arası, kurumlar arası, meslek örgütleri ve STK'lar arası etkin eşgüdüm sağlanmalıdır.

- Aynı işin farklı kurumlarca farklı isimlerle adlandırılmasının önüne geçilmelidir (Toplum merkezi, semt konağı, mahalle evi gibi).

- Gönüllü sayısının, eğitim ve çalışma disiplini ön plana alarak artırılması gerekmektedir. Örneğin; belediyenin üniversite gençlerine yönelik sosyal yardım programları ile toplumsal sorumluluk programlarının buluşturulması.

- Sosyal korumanın, kent planlamasının asli unsuru olması ve sosyal donatının geliştirilmesi gerekmektedir. Örneğin; İstanbul Büyükşehir Belediyesinin her okula bir spor salonu yaptırması vb...

- Ekip çalışmasının etkin olarak uygulanması gerekmektedir.

- Okullarda rehber öğretmenleri de içine alan okul sosyal hizmetinin başlatılabilir.

- Medyanın olumlu katkısını artıracak duyarlılık çalışmalar yapılabilir.

- Duyarlılık çalışmasının, çocukla doğrudan ilişkili kamu ve yerel yönetim çalışanları öncelikli olmak üzere yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak;

İSMEM (Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi) İstanbul'da özellikle Kadıköy yakasındaki sokak çocukları problemine önemli çözümler üretebilecek altyapı ve deneyime sahiptir. İstanbul gibi çok büyük bir metropolde çözümlerin bölgesel düzeyde ele alınması çok daha pratik sonuçları sağlayacaktır. Ancak İSMEM'in diğer kuruluşlarla işbirliği için de çalışması çocuklara ulaştırılacak hizmetin ve etkinliğin artmasını sağlayacaktır.

Sokak çocukları ile yapılan çalışmalarda pratik açıdan en büyük problemin çocukların uyum sorunu ve özellikle kurallara karşı tavır göstermeleri gelmektedir. Sokak çocukları rehabilitasyon merkezlerinin tümünde az ya da çok yaşanan bu problemin çözümünde en etkin yöntemin kuralları çocuklarla birlikte koyarak sorumluluğun paylaşıldığı ortamları yaratan modellerin sağladığı dikkat çekmektedir. Pedagojik formasyona sahip yöneticilerle birlikte bu modeli oluşturabilmek mümkündür. Çünkü çocuklarla yapılacak toplantılarla kurallar belirlenir ve uygulamaya konulur. Kurallar saptanırken direnç noktalarını ve esnetilebilecek kuralların çocuklara anlatılması bu konuda pedagojik formasyonu olan yöneticinin görevidir. Böylelikle sorumluluk paylaşıldığından kuralların uygulanması sağlanır. Çünkü çocuklar kuralları ihlal ederek kurum dışına kaçtıklarında problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin en somut olanı çocuğun merkeze geri dönmek istemesi-

dir. Çocuk geri dönüp yine kaçtığında bu sefer diğer çocukların yaptırımlara olan inançları azalmaktadır. Bu yüzden ortak kararlarla kuraların konulması modelinin işletilebilmesi mümkün gözükmektedir.

Çalışmaları çocuklar ve aileleri olarak değerlendirdiğimizde aileler ile yapılan çalışmalara önem verilmesi faydalıdır. Bunun için bir ekip oluşturulmalı ve sistem içindeki görev kurgusu net olarak belirlenmelidir.

Kuruma gelen çocuğun özellikleri önemlidir. Bu özelliklerin başında madde kullanıp kullanmaması ilk planda gelmektedir. Kullanan çocuğun madde bırakmaya istekli olması rehabilitasyon için çok önemlidir. Madde tedavisi için ideal olan bir tedavi merkezi ile anlaşarak hizmeti oradan almaktır. Eğer bu yapılamıyorsa kuruma bağlı bir madde bağımlılığı tedavi merkezinin kurulması da düşünülebilir.

Çocukların eğitimi mutlaka verilmelidir. Okuma-yazma öğretme ile başlayan bu eğitim ilköğretimin tamamlanması, diploma alınması, eğitimin sürdürülmesi ve üniversitenin okutulmasına kadar uzanmalıdır. Bunun için de dışarıdan gönüllülerle desteklenen ve konuyla ilgili bir profesyonel hizmet verecek eğitimcinin de kadroda bulunması olumlu sonuçlar verecektir.

Meslek edindirme ise önce çocukların kabiliyetleri ve sonra da bu konuda destek verecek kurumlarla oluşturulan işbirliği çerçevesinde değerlendirilmelidir. Çocukların eğitim ve meslek edinmeleri rehabilitasyonda en önemli basamaktır. Çünkü sokaktan kurtulmuş, madde kullanmayan bir çocuğun yaşamını sürdürmesinde eğitim ve meslek edinmede elde edeceği başarılar belirleyicidir.

Diğer sokak çocukları rehabilitasyon merkezlerinden ve sokak çocukları için açılmış kurumlardan farklı olarak İSMEM de belediyeyle olan organik ilişkinin ve İstanbul Ticaret Odası ve benzeri kuruluşlarla oluşturulan ve oluşturulabilecek işbirliklerinin büyük önemi bulunmaktadır. Böylelikle amaçlara ulaşmak daha mümkün olacaktır. Bir sonraki aşama ise meslek sahibi olan çocukların istihdamıdır. Bu da yine yukarıda sayılan modelde olduğu gibi diğer kurumlarla işbirliğiyle aşılacak bir problemdir. Belediyeye olan kurumsal ilişki İSMEM e çok büyük avantajlar sağlayacaktır.

İstanbul'daki bugünkü uygulamalara baktığımızda meslek edindirme ve 18 yaş sonrasında çocukların izlendiği merkez olarak İSMEM ön plan çıkmaktadır. Bu büyük bir avantajdır. Ancak sokak çalışması ve ikinci aşamayı oluşturan çocuklara yönelik çalışmalarda Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun merkezlerinde daha deneyimli ve donanımlı bir çalışma olduğu görülmektedir. Bu nedenle ortak çalışma verimi çok yükseltecektir. Özellikle sokak çalışmasının ve kurumdan kaçan çocuklar konusunda işbirliğinin sağlayacağı çok büyük yararlar vardır.

Fiziksel alt yapının çok iyi konumda olduğu İSMEM de işlerin yüksek olmayan sayıda bir kadronun büyük özverisiyle yürütüldüğü görülmektedir. Özellikle çocukların rehabilitasyonuna yönelik çalışmalarda uzman sorununun çözülmesi çok önemlidir.

Multidisipliner bir ekip çalışmasının başarıda en önemli unsur olduğu bilinmektedir. Bu ekibin; sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, tıp doktoru başta olmak üzere hukukçu ve eğitimciyi de kapsaması gerekmektedir. Bu meslek gruplarının da özellikle madde bağımlılığı tedavisinde, kriminal davranışlar konusunda, dışarıdan eğitim konusunda ve çocuklara davranış konusunda eğitilmiş olmaları çok önemlidir.

İSMEM in kurum olarak stratejik planlamasını işbirliği modeli çerçevesinde yapması ve sayısal veriler bağlı olarak hedeflerini ortaya koyması gerekmektedir. İSMEM'de mevcut yıllık programların dışında, ulaşılmaya çalışılan hedeflerle ilgili olarak da programlarını oluşturması gerekmektedir.

Bugüne kadar oluşturulamamış İstanbul çocuk planını oluşturmada İSMEM öncülük görevini üstlenebilecek kapasiteye sahiptir. "İstanbul Çocuk Politikası" geliştirilmesi konusunda İSMEM kurum olarak öncülük görevini üstlenmelidir. Bir mastır plan hazırlayıp buna göre insan gücü, bütçe, nerede ne yapılacağı gibi tüm detaylar belirlenip tüm tarafların onayına sunulup ilgili kuruluşlarla ortak bir çalışma başlatılmıdır.

Bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının, akademik merkezlerin faaliyetleri ile ilgili olarak araştırmalar yapılmalıdır. Araç, gereç, donanım, coğrafi açıdan dikkat çeken bölgeler belirlenmeli; nüfus öl-

çeğinde mahalle örgütlenmesi sağlanmalıdır. Okullarda rehber öğretmenler de devreye sokulmalıdır. Tüm bunlar yapıldıktan sonra da bir yılın sonunda elde edilen verilere göre durum değerlendirmesi yapılmalıdır. Kurumsallaşma, nicelik ve nitelik açısından yeterli personel ve bütçe politikası hazırlanmalıdır.

Sonuç olarak işbirliğinin ve ortak çalışma kültürünü oluşturmanın uzun dönemde başarı için elzem olduğu unutulmamalıdır. Üniversiteler, sağlık kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve ilgili diğer kurumlarla işbirliğinin bir protokol çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Belli bir süre konu hakkında eğitilmiş gönüllülerin de çok yarar sağlayacağı aynı zamanda toplumla içiçeliğin gönüllülerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla sağlanacağı da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

APTEKAR L. and CIANO-FEDEROF L.M., Street Children In Nairobi - Gender Differences In Mental Health, New Child Adolesans Dev., 85 pp.35-46, Fall 1999

ATAUZ S., Diyarbakır Sokak Çocukları Araştırması, UNICEF Yayınları, 1997

BEYENE Y. and BERHANE Y., Characteristics Of Street Children In Nazareth Ethiopia, East Afr. Med. J, 74(2) pp.85-88, February 1997

BLACK M., Street Children and Working Children, Innocenti Global Seminar, Florance Italy, UNICEF, 1993

BLANC C. Urban Children in Distress. An Introduction In The Issues .The Urban Child Series Florence, Italy, 1992

Çocuk ve Kadının Durumu Raporu, UNICEF Ara Dönem Raporu, İstanbul, 2003

ENNEW J., Sokak Çocukları Ve Çalışan Çocuklar - Planlama İçin Bir Rehber, UNICEF, Ankara, 1994

European Network on Street Children Worldwide, ENSCW Newsletter, 1.1.1997

HODGKIN R. and NEWELL P., Implentation Handbook For The Convention On The Rights Of The Children, UNICEF Publishing, 1998

HUTZ C.S. and KOLLER S.H., Methodological And Ethical Issues In Research With Street Children, New Child Adol. Dev., pp.85, 59-70, Fall 1999

INCIARDİ J.A. and SURRATT H.L., Children In The Streets Of Brasil - Drug Us Ecrime, Violence And HIV Risks - Substance Use Mı-suse, 33(7):146-180, January 1998

İLİK B., Sokaktan Ustalığa, ILO, Ankara, 1994

KARATAY A., 1. Çocuk Kurultayı, Cilt II, s.111-117, İstanbul, 2001

KONANÇ E., Korunmaya Muhtaç Kent Çocukları, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

KÜNTAY E., İstanbul'un Sokak Çocukları - Karşılaştıkları Riskler ve Koruma Politikaları - Sosyolojideki Son Gelişmeler ve Türkiye'deki Etkileri, UNESCO, Ankara, 1993

LE ROUX J. and SMİTH C., Public Perceptions Of And Reactions To The Street Children, Adolecence, 33-132-, 901-913, Winter

LE ROUX J., Street Children In South Africa - Findings From Interviews On The Background Of Street Children in Pretoria, South Africa, Adolecence, 31(122);423 – 431, Summer 1996

MC CARTHY and AUGANT B., Mean Street the Theoretical Significance of Situational Delinquency Among Homeless Youths, American Journal of Sociology Nov., Vol 98 (3), 597-627, 1998

MEDİNA-MORA M.E. and GUTİERREZ V., What Happened To Street Children An Analysis Of The Mexican Experience, Substance Use and Misuse, 32(3), 293-316 February 1997

MERRILL E., Problems Of Children Stuck On Glue, Community Care, pp.12-19, 1997

NZİMAKWE D. and BROOKES H., An Investigation To Determine The Health Status Of Institutionalized Street Children In A Place Of Safety In Durban - Child Abuse And Neglect, 17(1).27-31, February 1994

PEARCE D. and KİMBERLY T., Street Kids Needs Us Too-Special Characteristics Of Homeless Youth, Journal Articles, 5-30 (2), 1995

POLAT O., Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı, Cilt II, Seçkin Yayıncılık, s.760-771, İstanbul, 2006

POLAT O., Sokak Çocukları , Dernek Yayınları, İstanbul, 2002

RIZZINI I. and LUSK M., Children in the Streets Latin Americas Lost Generation and Youth Services, Review 5.7, 1995

SALAZAR M.C., Kolombiya'da Çocuk İstihdamı Politika ve Programlar, Combating Child Labour, ILO, Ankara, 1995

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

T.C.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
SAĞLIK VE SOSYAL HİZMETLER DAİRE BAŞKANLIĞI
İSTANBUL DARÜLACEZE MÜDÜRLÜĞÜ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Yayınıdır. Para İle Satılmaz.

SCANLON TJ T., ALYNCH MA SCANLON F., Street Children In Latin America, BMJ 316(7144):1596-1600, 23 May 1998

SENAANYAKE M.P. and RANASINGHE A. and BALASURİYA C., Street Children - A Liminary Study, Ceylon Med J, 43(4) pp.191-193, December 1998

SWART J., Community Perceptions Of Street Children In Hillbrow, The Child Care Worker, Vol.6, pp.11-13, 1998

SWART-KRUGER J. and RİCHTER L.M., AIDS Related Knowledge, Attitudes And Behaviour Among South African Street Youth Reflections On Power, Sexuality And Automous, Self. Soc. Sci. Med. 45(6), pp.957-966, September 1997

TRUBİLİN N. and ZAITSEV V., The Moscow Street Children Project, World Health Forum, 16(2).135-137, 1995

Türkiye’de Çocuğun Durumu Raporu 2001-2005, UNICEF Yayınları, Ankara, 2001

ULUĞTEKİN S., Sokak Çocukları - Eğiticilerin Eğitimi Programı, Sokak Çocuklar Proje Geliştirme ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 1997

WHITMAN Y. and ACCORDO P., Homelessness and Cognitive Performance in Children, A Possible Link, Social Work 35(6), 1990

WILLIAMS C., Who are Street Children? A Hierachy Of Street Use And Appopriate Responses Child Abuse and Neglect, 17.Fry, Research Center Publishing, UK, 1991

WITING M.C. and WRİIGHT J.D. and KAMINSKY D.C., Substance Use Among Street Children In Honduras, Substance Use Misuse, 37(7-8), pp.805-827, January 1997

YILMAZ S., Sokak Çocukları, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Bölümü, 1998